



Georgii Vallae Placentini Placentini De institutione rhetoris libri duo.

<https://hdl.handle.net/1874/400361>

ca. 1100
e. 1000

**Dit boek hoort bij de Collectie Van Buchell
Huybert van Buchell (1513-1599)**

Meer informatie over de collectie is beschikbaar op:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Wegens onderzoek aan deze collectie is bij deze boeken ook de volledige buitenkant gescand. De hierna volgende scans zijn in volgorde waarop ze getoond worden:

- de rug van het boek
 - de kopsnede
 - de frontsnede
 - de staartsnede
 - het achterplat

**This book is part of the Van Buchell Collection
Huybert van Buchell (1513-1599)**

More information on this collection is available at:

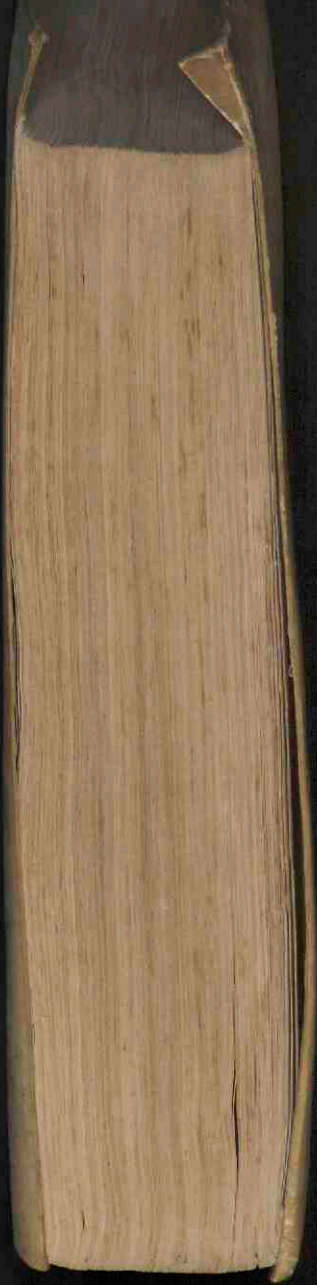
<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

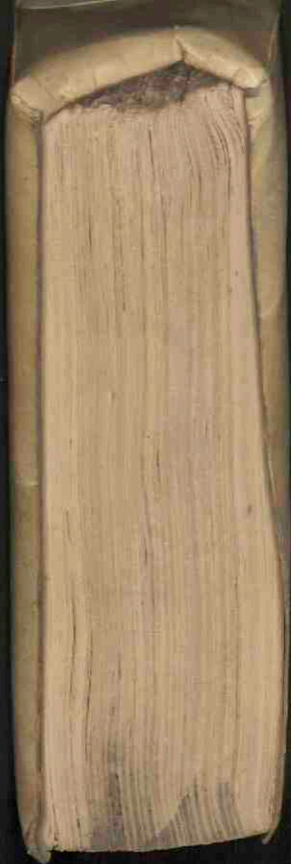
Due to research concerning this collection the outside of these books has been scanned in full. The following scans are, in order of appearance:

- the spine
- the head edge
- the fore edge
- the bottom edge
- the back board

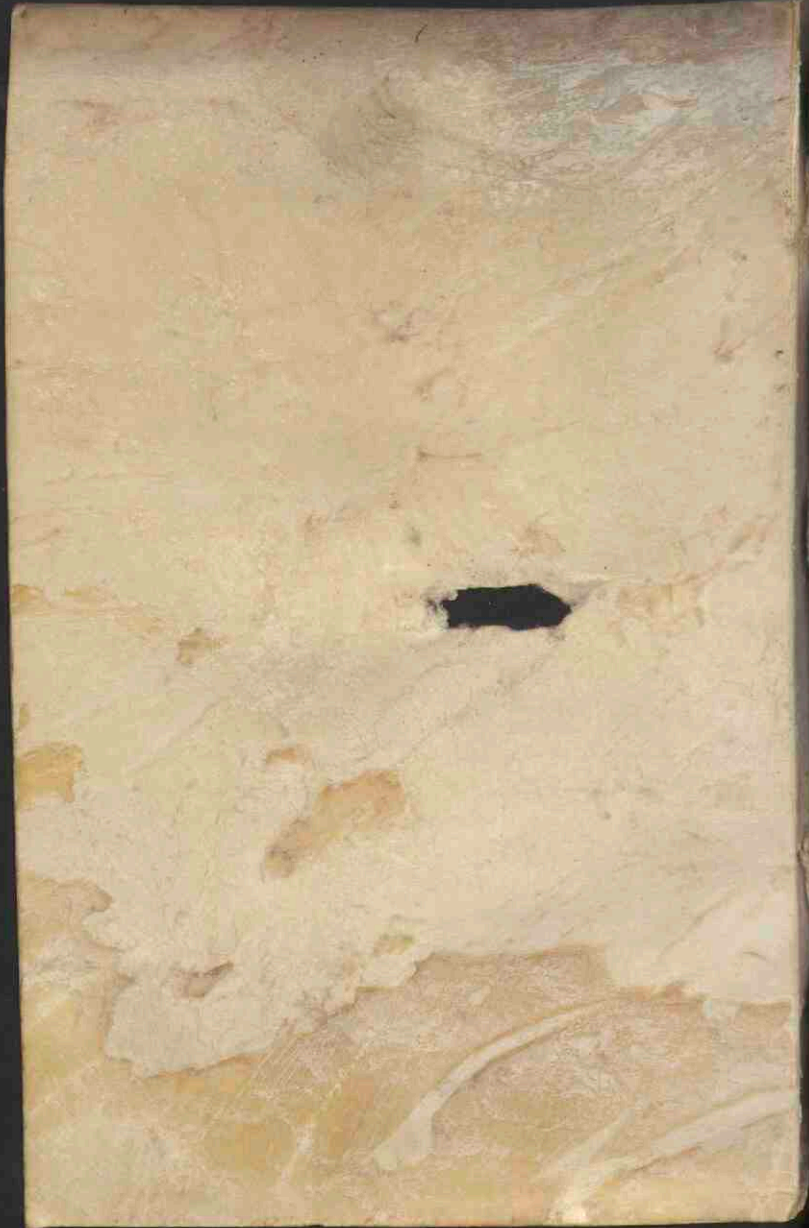
B. oct.
79











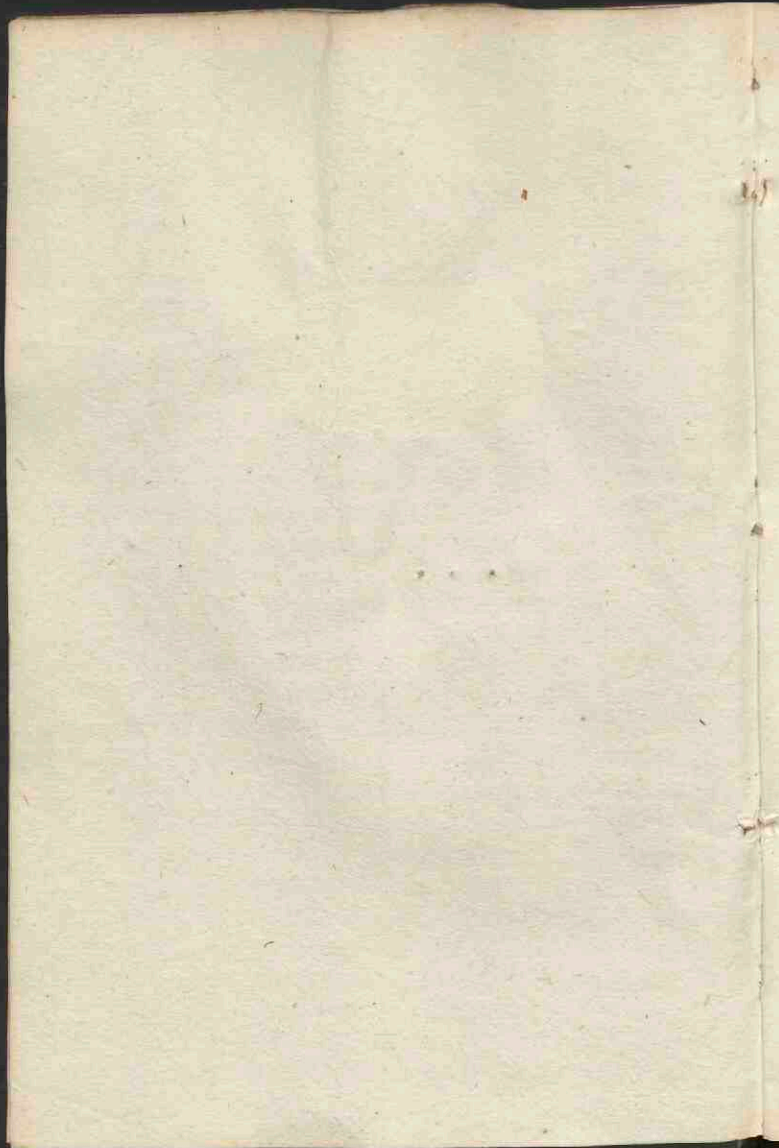
in hac de ca ab ipso scripta huius operi intellera
Stephus eps seruus seruorum dei sic **visio stephā**
nemo se de iactare de suis meritis **pape**
sic debet opera dei quei illis aliq per suos suos
fiunt sine suis meritis sicut sed predicari qd sic ad
monet angelus thobia vnde ego p oppressioe sce
ceci i rege atrocissimo i blasphemio i nec diceo
hunc a dyabolo ad optimu i sci petri fidelem domnu
i xpianu sicutu xpianu sicutu karolu ptem
mancia ueni ubi egrotauit usq ad morte i ma
ano uod temp apud pagu parisiacu inuenera
monasterio sci marie ibi uis campanas
an altare domnu petru i magru gentiu
domnu paulu et nota mente illos recognouit
de mox surgens i motuibus i tercum bñ do
nu dionisiu ad dexteram domnu petri suble
et longiore. Dixitq domnu petrus pastor hic
fieri postulat sanitate. Et dixit bs paulus. Noto
scilicet. Et appropinquans misit manu suam
domnu dionisiu amabiliter respexitq
i petru. Et dixit domus petri ad domnu
paulu hilatiter. Tua gra e sanitas eius. Et
cum bs dionisius thuribulu incensu i palma i
ma iu tenens cum phro i dracono qui in parte sta
bant uenit ad me i dixit michi. Pax tecu fr. Noli ti
meri. I non moueris donec ad sedem tua pspere
reuereris. Surge sanus i ha altare quod video i
honoze dei i aploz petri i pauli dedica nullas gra
az ages. Quia sanus factus su i uolebam im
plere quod michi preceptu erat. Et dicebant qui
ibi erant. a domon taba i delubra. Quomodo

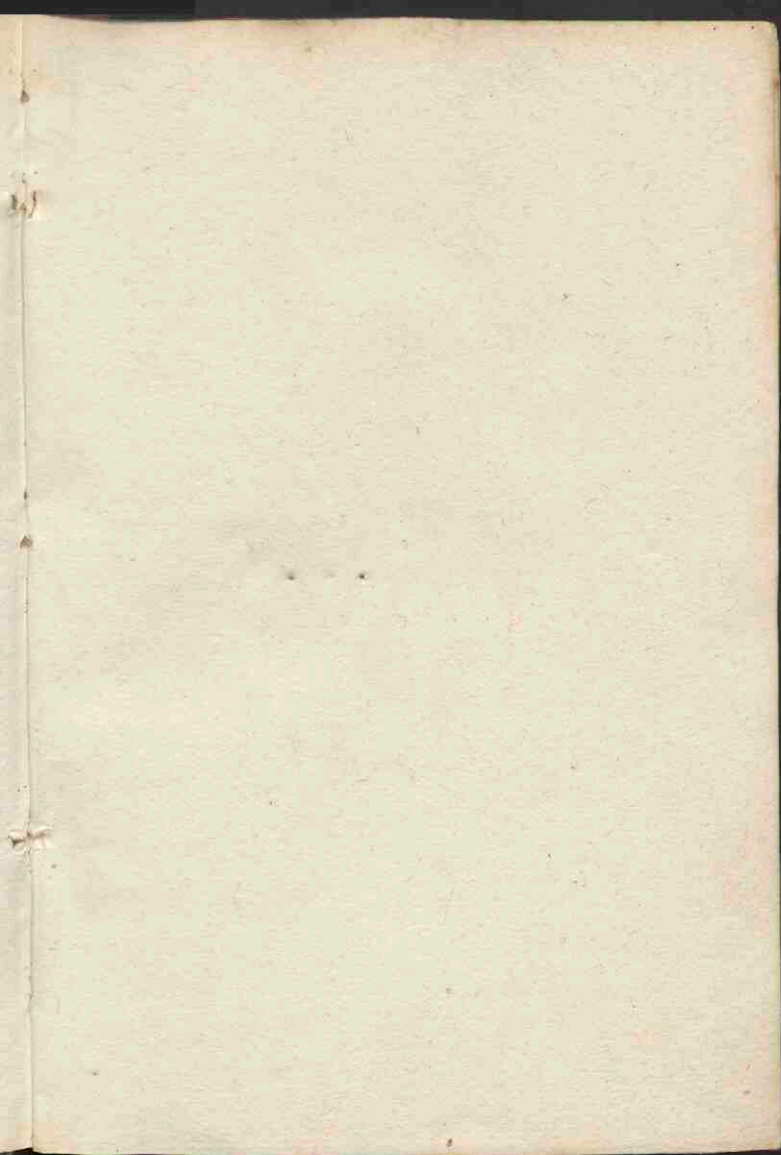
De sancta, te me. conum et gloria miraculorum
 beati karoli magni ad honorem et laudem nominis
 dei. Incipit prologus.

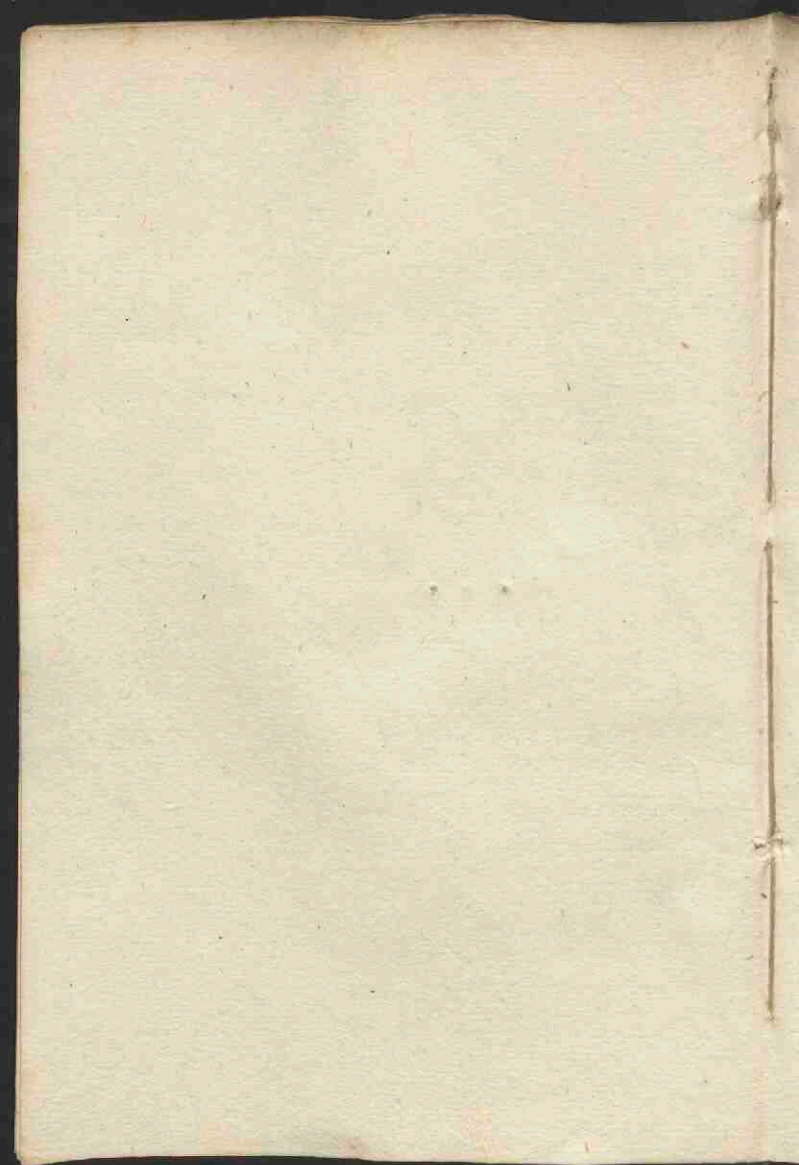
Nisi passim et vane odoris pigmen-
 tati veneranda orthodoxi karoli
 magni celebretur memoria
 eiusque sparsim per diuersa terra
 et spacia multae et magnificae
 scriptae uulgentur placuit tibi
 tanto ordo deliciarum in quo confi-
 ta si tot genera florum carptim et breuiter quedam o-
 ramenta uirtutum delegere quae sitibundis animis
 christi fidelium in odorem suauitatis calcem et thibere
 Quia uero in hoc arguende temeritatis est nunc ardi-
 tatis canalum tanti fluminis torrentem sibi p[ro]su-
 mere sperantes tamen in eum qui ex ore infantium
 et lactentium sibi laudes perficit rosas quascumque et li-
 lia delate patenti uindictio excerpimus que p[ro]p-
 senti opusculo p[ro] loco et tempore inseruimus. Iuxta
 domini h[uius] succinere quedam insignia uirtutum et cele-
 brem gloriosam et miraculorum seriem in laudem
 facti pusillimi imperatoris contere quatinus ue-
 rus ille christi auctor fredericus romanorum imperator
 uere augustus certum de sanctitate mox et uite beati-
 simi karoli magni in amplius et perfecti gaudeat
 se solem illum trecentis annis et li. octulatum in luce
 gentium diuina cooperante gratia potuisse uere et eni-
 iperamus eum huius canonizationis auctorem
 conuersa id prelectum quem a primo illo iustitio
 karolo magno alterum karoli magni multo
 et amissum esse. Carrot a uero in suis h[uius] karoli

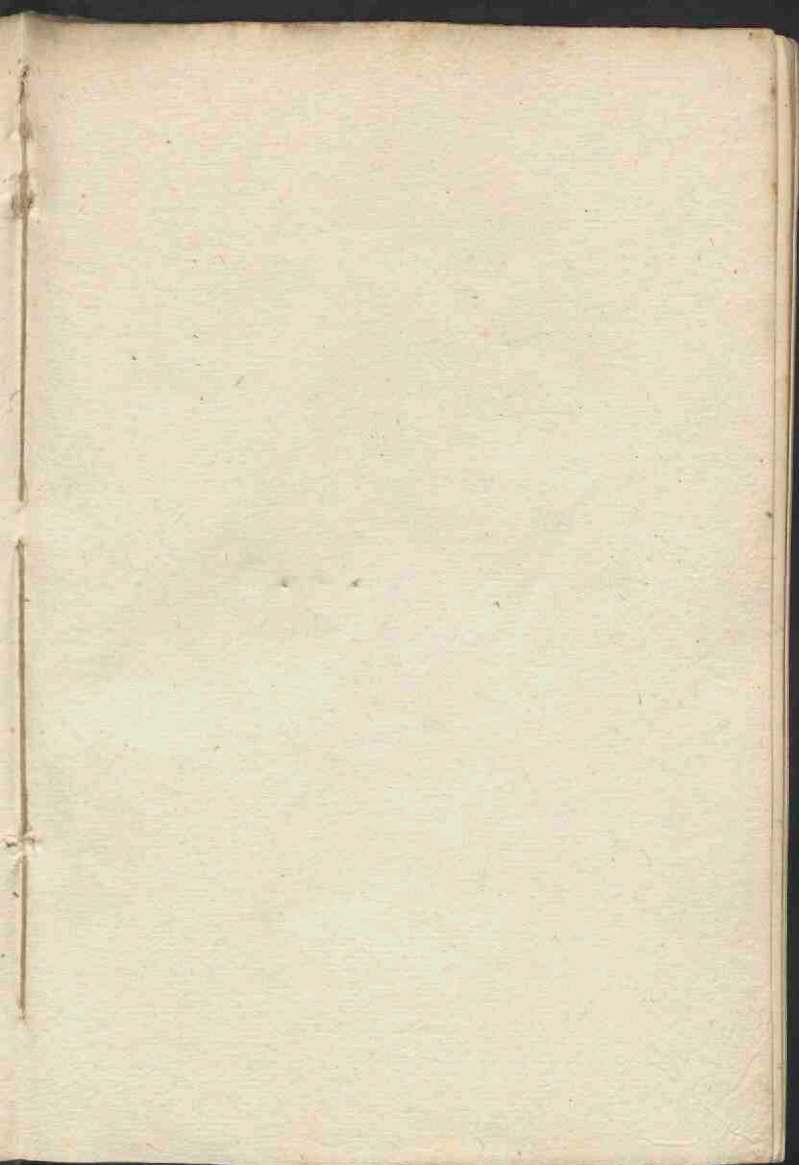
B. 8. 79

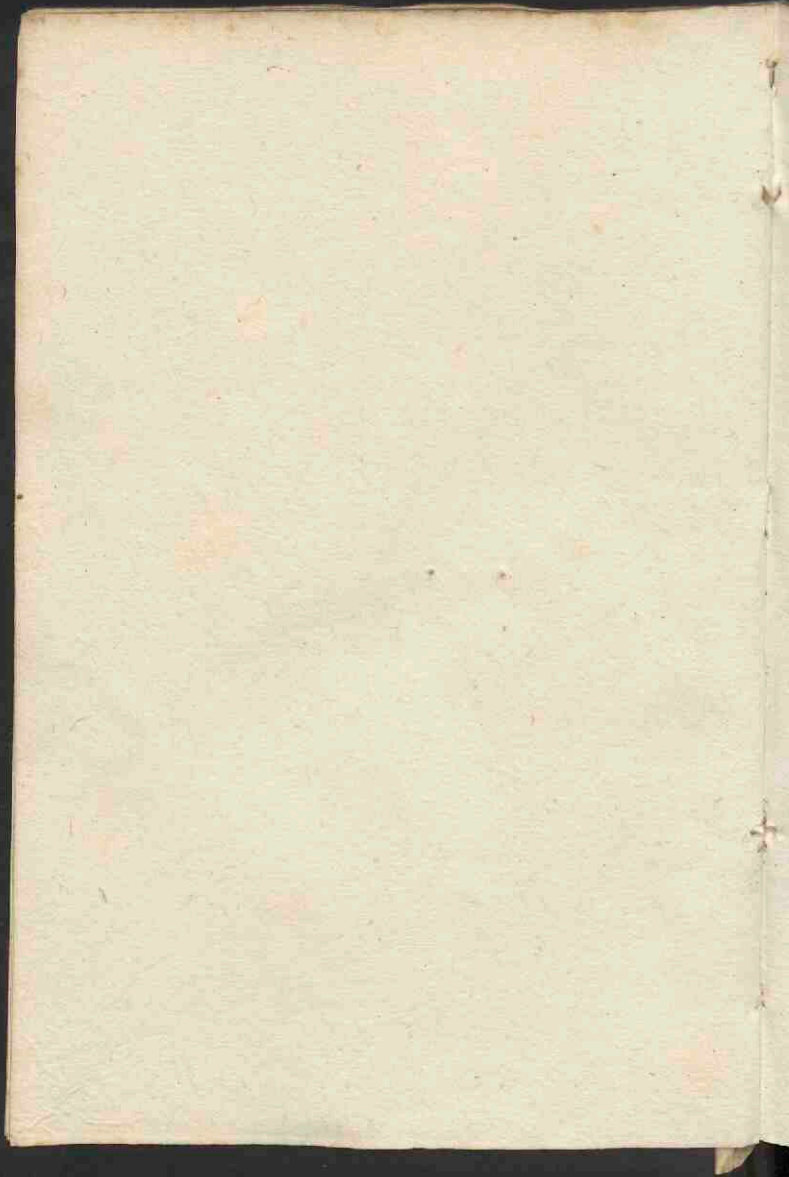
B. oct.
79

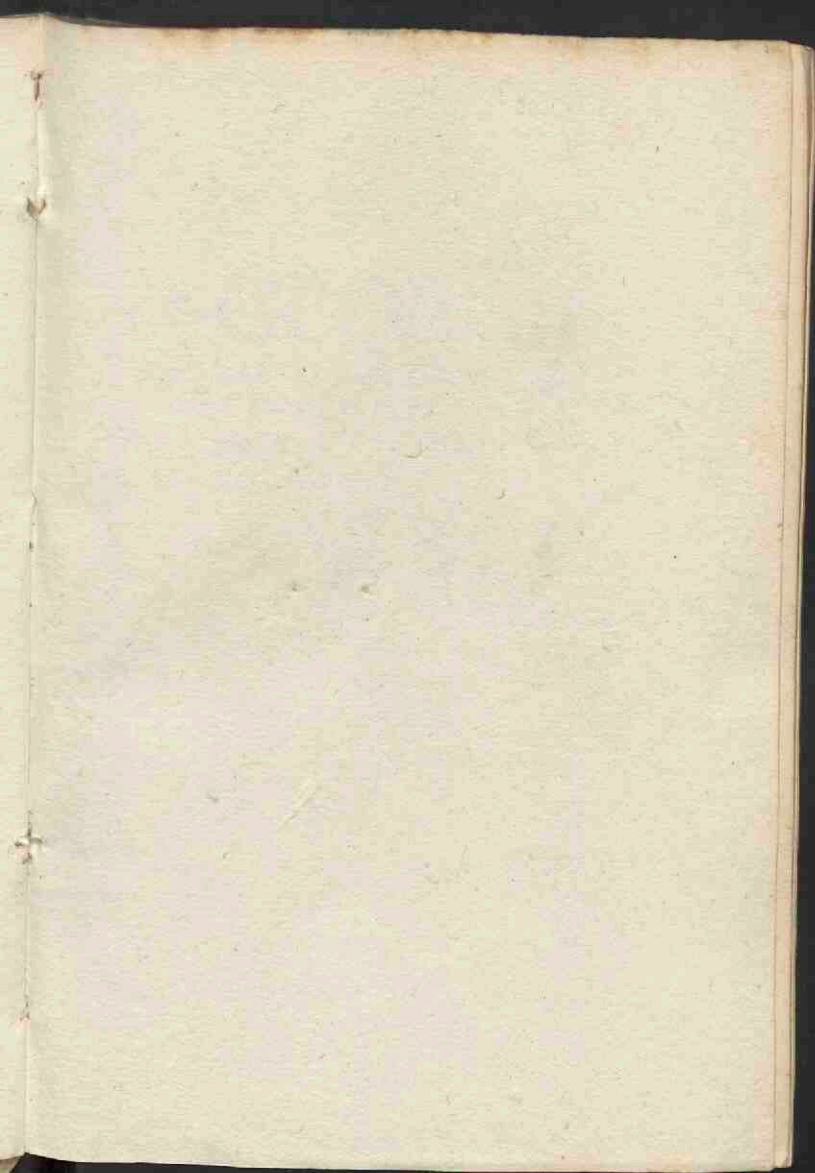












N 96. c.

GEORGII

VALLAE PLACENTINI VL
RI CLARISSIMI DE
INSTITVTIONE

Rhetoris li.
bri duo.



Edidit Buzelin



Henricus Sybold artium & medicinae professor, eloquentiae candidato Sa'u.

Singenuitatem artium recte estimamus. In finibus, facile cuius apparebit non posteram laudem nobilitatis obtinere rhetorice. Siquidem cum huius disciplinae, quae si scopus quaedam sit benedicere, Reliquae fere artes, huc tendunt, ut hunc effectum, nempe ratione ornate & benedicendi solitum assequamur, cum quaeuis alia, in hoc rudem quaedam materiae, ceu semina quaedam suppeditet. E quibus nos frustillatim quaerimus artificium orationis, quod praecipua mellis estimat, & quasi unice studiorum nostrorum summa, Hanc nobis regina artium rhetorice permittit, Constat autem haec, partim preceptis, partim usu, Praecepta ut quae paucissima, ita insigniter exquisita esse conuenit. In his praecipue tradendis, summum artificem praestitit Georgius Valla qui disciplinam hanc laxissime patentem, in breuem admodum summam arctauit, studiosum copediarum ratione ad arcem eloquentiae perducitur. Proinde quae studiosi suorum fructum quaerunt, primum aimum in his praecipue suffultiat, Deinde ad usum discendi, quae auctore Cicerone cum magistrorum, praecipue superat, gnauiter se accingat, perpetuo maiores. Scriptorum monumenta magis instruere, quam facere artificem. Nec uano puerbio gloriari Vsu et experientiam arum dominari. V.

GEORGIVS VALLA PLACEN
NVS DE INSTITVTIONE
Rhetoris liber primus.



HETORICAM
græci, latinorum alijs
oratoriam, alijs oratri
cem dixere, sed tam
Quintilianus q̄ Cice
ro græca uti uoluerūt
uoce, ac si uerbo græ
co latinum uerbum
reddere uoluerimus

no minabimus eloquentiam, nam & Cice
ro græce inquit ab eloquendo rhetor, & las
tine eloquens dictus est, & perinde rhetori
cam artificiosam uocat eloquentiam. Ea
est bene dicendi, beneq; sentiendi peritia,
quam potissimum approbatam uideo dis
finitionem, in tresq; diuisa est species, quæ
fere tria genera causar; dici solent, iudicial
lem, deliberatiuam demōstratiuā. At in par
tes quicq; distributa iuentionē dispositiōem,
elocutionē, memoriā, et p̄nuntiatiōem. Pro
priū rhetoricę est, auditorib; suadere hones
ta, iusta, utilia, acute docēdo, argute delectā
do, grauit̄ cōmouēdo. Estiat̄ in Aristote
lē ait Empedoclem rhetorices inuentorem
A 2 extitisse.

exitisse. Alij ad Coracē, & Tisiā transferūt
iplos quoq; siculos. Omnibus autē hæc ars
Ciceronis, Quinilianiq; sentētia perficit di
sciplinis, ut nō satis cumulat⁹ laude orator
dici posse uideat, nisi oībus artibus, atq; sci
entijs fuerit instructus. Præcipuis tamē atq;
peculiaribus munit cognitiōibus, grāmas
tica, dialectica, & ea philosophia, quæ mor
ralis appellat. Perfecit autē eloquētis puto
ingr Cicerō nō eam solū facultatē habere,
quæ sit eius ppria fuisse, lateq; dicēdi, sed etiā
uicinā eius, ac finitimā dialecticam scientiā
assumere, q̄q̄ aliud uidet oratio esse, aliud
disputatio, nec idē loqui esse qđ dicere, atq;
men utrūq; in disserēdo est disputādi ratio
& loquēdi dialecticorū sit. Oratorū autē dis
cendī, & ornādi. Zeno quidē ille a quo dis
ciplina stoicorū est, manu demonstrare sole
bat, quid inter has artes interesset, nā cū cō
presserat digitos, pugnūq; fecerat, dialecti
cā aiebat, etulmodi esse. Cū autem diduxes
rat manū & dilatauerat palmę illis similē es
loquentiā esse dicebat, atq; etiā ante hunc
Aristoteles principio artis rhetoricæ dicit
illā artē quasi ex altera parte respōdere dia
lecticę, ut hoc uidelicet differāt inter se, qđ
hæc ratio dicendī latior sit, illa loquēdi cō
tractior. Omnis ergo loquēdi ratio, quę ad
dicendum

dicēdū trahi possit nota sit oratori. Verū
quo spōte squalidiora sūt, adhibēdū erit in
his explicādis quidā orationis nitor. Multę
sūt rhetoricę diffinitōes, quę mihi attētius
inspiciēti ad idē uidentē recidere, nec uideo
cur ex arte persuasio finis afferrī nō possit, ut
Ciceronī placuit, at Quinuliano nō placet
q̄a casui alligat hoc modo, cū medicus nō
sanabit, nō erit medicus, cum quis faber, ul'
pictor, ul' statuarius, qđ intēdit cōsequi nō
potuit, nō erit qđ est, qđ caret rōne. At inq̄
persuadet pecunia, persuadet gratia, fateor, sed
nō arte, uel scientia, qđ generis loco positū
est in rhetoricę diffinitōe. Deniq̄ quoniā
putat oratorē nullū, nisi uisq̄ bonū quæro,
malī oratoris artē, nā arte agat necesse est,
ut Gracchi, ut Saturnius, ut Glaucias, & as
lī, quo inquā noīe appellet, nō grāmaticā,
nō poeticā, nō theologiā, non physiologiā,
nō medicinā, nō e mathematicis ullā, nō as
līā q̄ rhetorica pōt appellari. Quare nō ob
hoc male dicēda est rhetorica, q̄ q̄ ea ma
le utat, sed q̄ ea abutit, sicut nequidē gladiū
quo quis hostē possit & pbūm hominē p̄
dere, nā quid tandē est tam bonū, quo ma
le uti nō queas. Cūq̄ sit partiri quidē totū
in partes distribuere. Diuidere autē gen̄ in
species, partimur rhetoricā in inuentionē,
A 3 dispositionem

dispositionem, elocutionem, memoriã,
& pronuntiationem. Diuidimus uero in
demonstratiuam, deliberatiuam, & iudicia
lem materiam.

De inuentione.

Cum igitur tum ordine, tum obscurita
te inuentio cæteras rhetorices partes antea
cedat. De inuentione prius differendum est
a qua neqdem iudicium abest, sicut nõ a di
spositione, neq; ab elocutione. At quoniam in
uentio cunctis rhetorices subicit generibus
de generibus ipsis loquendo, suã singulis ac
comodabimus inuentionem. Rursus quia
traditu difficillimum omnium genus est iu
diciale, ab ipso potissimum ordiemur.

De iudicali genere.

Iudiciale genus causę, quã rhetorice spes
ciem esse diximus, quãdo quidem in singu
lis speciebus cunctę rhetorices partes inueni
unt, est cuius finem iustũ quidã esse uolue
runt, multiplex, ac uariũ, & minus obuium.
Officijs autẽ duobus cõstat, intentionis &
depulsionis, et cũ iudicialis ius sit finis, unũ
de et nomen inuenit, inspicienda primũ dus
cimus quęstionũ genera, ita nõq; tum de
num potuerint, quomodo sint singula ge
nera tractãda intelligi, in primisq; de quo
iã dicturi sumus iudiciale. Conuenit ergo
inter

inter oēs quaestionum ꝑcipua duo esse ge-
nera, finitum unum, alterꝫ infinitum. Infi-
nitum græci thesim. Cicero in rhetoricis
quaestionem, in topicis ꝑpositum, in parti-
tionibus oratoris consultationē, in orato-
re infinitā quaestionem nominauit. Finitum
hypothesin græci, qđ infinito subiecta. Ci-
cero in rhetoricis, in topicis causā, in orato-
re mō causā, modo definitā quaestionem, at
in partitionibus cōtrouersia. Infinitæ igit
sunt, quæ remotis ꝑsonis, & tēporibus, &
locis, ceterisq; similibus in utranq; partē tra-
ctant, quod quaestionis genus philospho
aiunt potius q̄ oratori conuenire Cicero
hoc genus scientia, & actione distinguit, ut
sit scientiæ, an mūdus Dei regatꝫ prudentia.
Actionis an accedendū ad rem publicā ad-
ministrandam, hoc genus in species questio-
num diuiditur an sit, quid sit, & quale sit;
quæ omnia supra, ubi dialecticas quaestio-
nes attingimus. Finitæ autē sunt ex cōplexure
rum ꝑsonarum, temporꝫ, ceterarūq; ampli-
or semp est infinita, inde em̄ finita descendit.
In thesi ergo inspectio rei alicuius qualis
est. In hypothesi contentio. Deinde in thesi
queritur quid oēs facere oporteat. In hypo-
thesi qđ unum, alterumue, aut paulo plures
neꝑe ut sit definitꝫ hominū modus, est etiā

illadifferētia qđ in thesi quasi ignari queri
mus, quid sit optimū factū dictūue. In hy
pothesi quasi sciētes defendimus. Infinita er
go fuerit, an insidiatorē suū liceat occidere.
Finita an Miloni licuerit Clodiū insidian
tē occidere. Perspecto genere questionis du
ctū cōsiderare iubemur a quibusdā. Ductus
uis cōsilij est, qua ducimur ad quæstionis
habēdā ratiōnē, quot possit hoc modis cō
siderari quidā tradere rētauerūt. Nos autē
q̄a innumerabilib⁹ id fieri modis posse cer
nimus coniectandū unicuiq; relinquimus,
causæ genere cognito intueri neutiq; erit
difficile, pposita cōtrouersia. His perceptis
cōmonemur totū genus cōtrouersie cōsi
derare, ethiconne sit an patheticū, quæ duo
bene ab oratore tractata admirabilē faciūt
eloquentiā, Ethicon qđē ad mores, & ad
oēm uitę cōsuetudinē accōmodatū, Pathe
ticon ꝑo, quo perturbant animi, & cōcitant
id in quo uno regnat oratio illud superius
inq; Cicero come, iucundū ad beniuolen
tiā conciliandā paratū. hoc uāhemens, incē
sum Incitantū, quo causę eripiunt, quod cū
rapide fertur sustineri nullo pacto potest,
quo genere inquit nos mediocres, aut etiā
multominus, sed magno semper usi impes
tū sepe aduersarios de statu omni deiecim⁹
nobisq;

nbisq; familiari reo sumus orator non re
spondit. Hortensius a nobis homo audaci
cissimus. Catilina in senatu accusatus oby
mutuit, nobis piruata in causa magna, &
gravi cu cepisset, Curio pater respondere
subito affedit, cu sibi uenenis erepta diceret
memoria, hoc genere non modo ut comise
rescat iudex facimus, sed etia ut irascat. mis
rigeat, inuideat, faueat, coremnat, admiret, o
derit. diligat, cupiat, satietate afficiat, speret
metuat, laetet, doleat, in qua uarietate ut ces
teris die edi uirtutibus Cicero unus admir
ratus est. Hec igit cum aduerterimus qd
sit stat⁹ iubet rhetores inuedu. De statu.

Status siue constitutio est inqt Cicero, in
quo primu insistit quasi ad repugnadu cos
gressa defesio, a congressu pugnatum supra
ratiatio, cu primu aduersi sibi iuice constite
re, ita ubi in cotrouersie loco principali ins
structi ad sua confirmada, & aduersarij refel
lenda obnixi pugnā sunt commissuri. In co
nāq; qd in causa potētissimu, & in quo ma
xime res uersat sit us ee phibet id si qs gene
ralē questionē, uel caput dicere malit gen
rale, nihil refert, nō magis q si aliud adhuc, q
idē intelligat eius rei nomē inuenerit, cu plu
res fuerint in causa stat⁹ ut frequēter accidit
is erit principalis, cu alij seruiierint. Verū si

A s neuter

neuter alteri seruiert uterq; erit principalis
sed tum nō erit causa simplex, ut cum quis
furti, & cędis pariter accusat, eaq; cōtrouer
sia cōplexiua noiata est, quę plures habet sta
tus. Diuiserūt aut statū pleriq; in binas spes
cies rationalē unā alterā legitimā appellātes

De statu rationali, ac de coniecturali.

Status ratiōalis diuidit̄ in cōiecturalē, seu
inficialē ab intentiōe, ac depulsiōe ita noiā
tum. Finitiuū, ut aliq; finem, & sūmi generis
q̄l:ratem quoniā de quib; queri pōt an sit, qđ
sit, & quale sit. Cōiectura igit̄ multis exur
git modis, uez; precipuis sex, qđ aut de fac
to cōstat, & de p̄sona nō cōstat, aut nec de
p̄sona cōstat, nec de facto, aut de p̄sona cōs
tat, et nō de facto, aut cū de sola uolūtate sit
questio, aut cū de re ipsa querit̄, ut hoc ne an
aliud sit, aut cū est anticatigoria, quoz; oīa
tria sunt tēpora, pręteritū, pręsens, & futurę
At in cōiectura, cū est in inficiādo reus, duo
sunt ei, prima causa, & euentus. Causa efficiē
di ratio euentus, qđ effectū est, inuestigēdaq;
erūt, quę possint ab antecedētibus a cōiuns
ctis, & cōsequentibus educi argumēta, p̄ba
bilis, illa qđē q̄maxime fieri potuerit. Quo
pacto aut̄ possint sã in arte differendi dictū
est. Alij a decē p̄dicamētis, quę ibidē me
morata sūt duci argumēta putarūt oportes
re, ut cęsuerunt.

consuerunt, alij ista sunt p̄cipue cōiectanda
quis, qd, cur, ubi, quādo, quēadmodum, q̄
bus adinuculis, p̄sona inq̄, factum, causa
locus, tempus, occasio, modus, facultas, ō
pinio, natura nostra, opinio iudiciū, uulgi
mos. quāobrem utilia illi, quē arguet fuisse
& ab eo effici, potuisse demōstret, utilitatis
cōiectura mouet, si illud, qd̄ arguit, aut spe
bonorū, aut malorū metu fecisse dicit, qd̄
fit acrius, quo illa in utroq̄ genere maiora
ponunt. Spectant etiā ad causā facti motus
animorū, si ira recens, si odiū uetus, si ulcis
scēdi studiū, si iurię dolor, si honoris, si glo
rię, si iperij, si pecunię cupiditas, si periculi ti
mor, si es alienū, si angustię rei familiaris, si
audax, si leuis, si crudelis, si ipotens, si incau
tus, si inspiens, si cōmota mēte, si uolētus,
si cū spe efficiēd, si cū opinione cēlādi, aut si
patēfactū esset depellēd, criminis, uſparui
pēdendi periculi, uſin lōginquū tēp̄ disses
rēdi, aut si iudicij p̄cena leuior, q̄ facti p̄c̄
mitū, aut si facinoris uoluptas maior, q̄ dāna
tiōis dolor. His fere rebus facti suspitio cō
firmat, cū et uolūtatis in reo causę reperit
facultas in uolūtate aut utilitatis ex adeptio
ne alicui cōmodi, uitatiōeq̄ alicui in cō
modi querit, ut aut metus impulisse uidea
tur, aut alius reperitur animi motus, qui
etiā citius in fraudem, q̄ ratio utilitatis

impellit, atq; hæc de causis. Cõsequẽtia pari
ter quædã sunt signa præteriti, & quasi im-
pressa facti uestigia, quæ quidẽ uel maxime
suspitiõnẽ mouent, et sũt q̃si tacita criminũ
testimonia, atq; hæc qdẽ grauiora, q; causæ
cõmuniter uident̃ insimulare, & arguere
oẽs posse quor; mō aliqd̃ interfuerit. Hęc p
prie attingũt eos ipsos, q; arguunt, ut telũ, ut
uestigiũ, ut cruor, ut deprehẽsũ aliquid, qd̃
ablatũ, ereptũq; uideat, ut responsũ incõstã
ter, ut hæsitatũ, ut titubatũ, ut cũ aliquo uis
su, ex quo suspitio oriat̃, ut eo ipso in loco
uisus, in quo facinus, ut pallor, ut tremor,
ut scriptũ, aut obfignatũ, aut depositũ qd̃
piã. Hęc enim & talia sũt, quæ aut in re ipsa
aut etiã anteq̃ factũ est, aut postea suspitioz
sũt crimen, efficiãt, quæ si nõ erũt, tamẽ cau-
sis ipsis, & efficiẽdi facultatibus nisi oportet
bit, aditũta illa disputatiõne cõmuni, nõ fuis-
se ullũ tã amentẽ, ut inditiã facti, aut effuge-
re, aut occultare nõ posset, ut ita apertũ esset
ut locũ crimini relinqueret. Cõmunis ille
cõtra locus audaciã temeritatĩ, nõ prudẽtię
essẽ cõiunctã. Sequit̃ aut̃ ille locus ad augẽ-
dum nõ esse expectandũ, dũ fateat̃ argumẽ-
tis peccata cõuinci, & hic etiã exẽpla ponẽ-
tur. Atq; hæc quidẽ de argumẽtis. sin erit te-
stũ facultas primũ genus erit ipsũ laudãdũ
dicendũq;

dicendūq; ne argumētis teneret reus ipsam
sua cautione fecisse, testes effugere nō potu
isse, deinde singuli laudent. Laudū genera
de genere mutuabimur demōstratiuo, de
quo mox, deinde argumēto etiā firmo, atq;
etiā si obscuro testes erūt, aut tennes dicēdū
erit nō esse ex fortuna fidē ponderādā. Sin
quæstiones habitę, aut postulatio, ut habeā
tur causā adiuuabūt. Cōfirmandū genus
primū quæstionū erit. Dicendū de ui dolo
ris, de opiniōe malorū, qui eā rem totā nisi
pbassent, recte repudiallent, de exterorū in
stitutis, ac nostrorū. Irridēda etiā disputatio,
qua solēt uti ad infirmādas quæstiones, &
mendicata, puerilisq; dicenda est, tūfaciens
da fides diligēter est, & sine cupiditate quæ
sitū. dicta quæstionis, argumentis, & conie
ctura ponderanda, atq; hæc accusationis fe
re mēbra. sūt. Defensionis autē primū, infir
matio causarū, aut nō fuisse, aut non tātas,
aut nō sibi soli, aut cōmodius potuisse. idē
cōsequi, aut nō ijs se esse moribus, nō ea uī
ta, aut nullos animi motus, aut nec tā potē
tes fuisse, facultatū autē infirmatiōe utet, si
aut vires, aut animum, aut copias, aut opes
abuisse demōstrabit, aut alienū tēpus aut
locū non idoneū, aut multos arbitros, quo
rū crederet nemini, aut non se tā imperitū,
ut id

ut id susciperet, quod occultare non posset, neque
tam amentem ut poenam, atque iudicia contemne-
ret. Consequentia uero diluet exponendo non
esse illa certa indicia facti, quae etiam nullo
admissio consequi possent, consistetque in singu-
lis & ea, aut eorum, quae ipse facta dicet
esse, propria non esse desidet potiusquam criminis
aut si tibi cum accusatore communia esset pro
periculo, potiusquam contra salutem ualere de-
bere. Tertiumque & quaestionum genus uniuersum,
& quod poterit in singulis ex reprehensionis
locis refellet. Harum causarum principia
suspitiosa ad acerbicatem ab accusatore
reponenti denuntiabiturque insidiarum commu-
ne periculum, excitabuntque animi ut attendat
A reo autem quaerela, conflati criminis, collecta
rumque suspicionum, & accusatoris insidiae,
& in commune periculum profert, animique ad
misericordiam allicient, & modice beniuolen-
tia iudicium colligetur. Narratio autem accusa-
toris erit quasi membratim gesti negotii suspi-
tiosa explicatio sparsis omnibus argumentis, ob-
scuratis defensionibus defensoris, aut praeter-
ritis, aut obscuratis suspicionum argumentis
rerum ipsarum. Euentus erit, casusque narrandi. In
confirmandis autem nostris argumentationibus
infirmis etque contrariis, saepe erunt accusatori
motus animorum incitandi, reo mitigandi,
atque

atq; hæc quiddē utriq; maxime in perorati
one faciendū. Alteri frequētatione argumē
torū, & coaceruatione uniuersa, alteri si pla
ne causā redarguēdo explicari enumerati
one, uti quicquid diluerit etiā miseratiōe ad
extremū. Cū ergo ois coniectura aut de re
aut de animo sit utriusq; tria tēpora præteri
tum præiens, & futurum. De re & genera
les quæstiones sunt, & definitæ. Nēpe quæ
cōtinentur, & quæ non cōtinentur sub al
ijs. Generalis an ortum mundus habuerit
Definita fere animi, ut qua mente Ligarius
in Africa fuerit, quo animo Pompeius in
bellis fuerit ciuilibus contra Cæsarem.

De finitiuo statu.

Finitio coniecturam sequitur, quod per
se fecisse non possit ire inficias, proximū ha
beat dicere non id fecisse, quod obijciatur
ut in furtis, depositis, adulterijs, in quibus
diffinitionum tenendæ sunt species, rerūq;
diffiniendarum diffinitiones. At de his in
arte differendi abunde diximus. Diffinitio
num tamen modi fere duo. Vnus qui dis
putandi. Alter qui litigandi causa adhibe
tur. Oratori opus est diffinitione, quæ
ad litigium tendit. Est igitur ubi litiga
tur quandoq; in notis nomine uerbis, ut
quid sit penus, quid litus, quandoq;
in

Clarigatio

in ignotioribus, & obscurioribus uerbis
qd sit clarigatio, nā hac semp & legati cū
ad hostes, clarigatumq; mitteretur usi, id est
res raptas clare repetitum, unus utiq; uerbe
narius uocabat. Dicta siqdem clarigatio a
clara uoce. qua utebatur pater patratus, ut
alij a clero, hoc est sorte. nā bellica sorte ho
stiles agros inuadebant, unde græce cleros
nomi dicti, qui iura bona defūcti sortiunt
Cōmunia inq; Cicero, quem potissimū in
his sequimur p̄ceptis. Sūt in isto genere ac
cusatori, defensoriq; p̄cepta. Vter em̄ diffi
niēdo describendoq; uerbo magis ad sensū
iudicis, opinionēq; penetrarit, & uter ad cō
munem vbi uim et ad eā p̄ceptionem, quā
ichoatā habebūt in animis hi q; audient ma
gis, & pp̄ius accesserit uincat necesse est. Nō
em̄ argumentādo tractat hoc gen⁹, sed tāq;
explicādo, excutiendoq; vbo, ut si i reo pes
cunia absoluto, rursusq; reuocato p̄uaris
cātiōem accusator diffiniat oēm iudicij cor
ruptelā ab eo. Defensor aut̄ nō oēm, sed tā
tūmodo accusatoris corruptelā ab eo. Sic
ergo hęc cōtentio prima vborū, i quo etiā
si pp̄ius accedat ad cōsuetudinem, mentēq;
sermonis defensoris diffinitio, tamē accusa
tor sententia legis utet. Negat em̄ probar
oportere eos, q; leges scripserunt, ratum ha
bere iudicium, si torum corruptum sit, sin;

sin minus accusator corruptus sit utitur æ
quitate. Defensor autē testatur cōsuetudinē
sermonis, uerbiq; uim ex cōtrario reperiet,
quasi ex uero accusatore, cui cōtrarium est
nomē preuaricatiōis, ex cōsequētibus q; ea
littera de accusatore soleat dari iudicij, ex
noīe ipsō, quod significat eū, q; in cōtrarijs
causis, quasi uarie esse positus uideat, sed huic
ipsi cōfugiendū est ad æq̄tatis locos, ad res
iudicatæ authoritatē, cōmuneq; sit hoc
præceptū, ut eū uterq; diffinierit, q̄ maxime
potuerit ad cōmunē sensū, uimq; uerbi, cū
similibus, exēplisq; eorū, q; ita locuti sunt,
suā diffinitionē, sētentiāq; cōfirmet, atq; ac
cusatori in hoc genere causæ locus ille cō
munis minime esset cōcedendus, ut is, qui de
re cōfiteat, uerbi se interpretatiōe defendat.
Defensor autē de ea, quā p̄posui æquitate nis
tat, & ea cū secū faciat, nō re, sed deprauati
one uerbi se urgeri querat, quo in gēre p̄
censere poterit plerosq; inueniēdi locos. nā
et similibus utet, & cōtrarijs, et cōsequētib;
q̄q; uterq; tamē reus, nisi plane erit absurda
causa frequētius. Amplificadæ autē causæ
quæ aut digredient a causa dici solēt, aut cū
perorabūt. Hæ uel ad odiū, uel ad misericor
diā, uel ad omnino animos iudicū mouendos,
si modo rerū magnitudo, hominū uer

B aut

aut inuidia, aut dignitas postulabit.

De statu qualitatis

Qualitas simplex non est. nam & qualis sit cuiusque rei natura, & que forma quaeritur, ut an anima rationalis afficiatur, & de magnitudine, ac numero, ut luna ne terram magnitudine excedat. sit ne unus mundus quæ oia argumentadi cōiectura deprehendunt. Questionem uero habet qualia sint. Hæc in sua foris aliquando tractantur, ut si Cæsar deliberet, an Britanniam impugnet quaeratur, que sit Oceani natura, an Britannia insula, quæ longe lateque pateat, et p inde quæ militum multitudine aggredienda, ad qualitatem accedunt facienda & non facienda, appetenda, uitanda que in deliberationem, queque in iudicium frequenter ueniunt, sed illic de futuris, hic de factis agit. Demonstratiuæ quoque partis omnia sunt in hoc statu, factum esse constat, quale factum sit quaerit, qualitas tractat qualitate facti & iuris ratiocinatione. Facti qualitas cum ostendimus factum non esse pernitiosum, & naturali iure esse concessum, ut de Milone quod Clodium occiderit. Iuris ratiocinatio lege, more, secta, arte. Lege uim uilicet repellere aggressum se gladio exerto occidit. accusat cedis, hic se lege defendit. More mos apud Scythas fuit, ut sexagenarii per potestatem mitterentur,

mitterēt, occiderētq; Scytha Athenis sexa-
genariū patrē e pōte deiecit reus est parrici-
dij. Is more gentis suæ se fecisse defendit. Se-
cta, philosoph⁹ disputauit in cōtione de bo-
no per mortē cuncti q eū audiere laqueo ui-
tā finierūt. Accusat philosophus damni illa-
ti. Is se secta sua fecisse defendit. ut disputaret

Secta

Ars

Arte. pictor naufragiū pinxit & pposuit
publice spectandū, nemo nauigat, reus est
rei publicæ lesæ. Is ait pictores id solere pin-
gere qd uelint. Sūt etiā qui negotialē statū
faciāt in quo de reb⁹ iplis quærat, remoto
personarū cōplexu qualitaticq; subijciāt, sūt
qui distinguāt ut sit negotialis status in scrip-
pto, aut extra scriptū, in scripto tribus mo-
dis simplici, cōiuncto, cōparatiuo. Simplex
cū una lex simplex est. fert rogatio ut hono-
res magistratusq; uæneāt. Coniunctū cū
duæ leges ferunt, ut in ærarij inopia fert ro-
gatio, ut magistratus uæneāt, utq; noua ue-
ctigalia instituant. Cōparatiuus in scripto
cū ita lege ferunt, ut pro cōparatione quæ-
rēdum sit, que potius cōprobāda uideat,
ut cum in ærarij inopia alius fert legē, ut ma-
gistratus uæneant, alius ut noua uectigalia
instituant queritur que potior sit. Extra
scriptum modis duobus simplici & com-
paratiuo, simplex quatuor modis, iniectione

Simplex

Cōiunctū

Cōparat.

B 2 qualitarum

qualitatum. particula iuris, quantitate numeri, cū causæ reddunt mortis uoluntarię, Iniectio qualitatum modis quinque fit, lege, rogatione, testamento, pacto, edicto, uel preconio.

Lex Lege, ut rapta raptoris mortē, aut indotatas nuptias optet, rapuit et profugit. Dedit eam pater marito alij, reuersum raptorē uult pater producere, super nascitur

Rogatio qualitas qualitati, quoniā que antea rapta erat, hodie iam nupta est. Rogatione ut fortis petit præmiū nuptias uxoris alienæ. Accepit prima nocte exanimatā, & priori marito reddidit, cum apud illū conualuisset repetiuit eā uir fortis supernascitur qualitas qualitati. Quoniā quā repetiuit uiuā reddidit quasi mortuā.

Testamen Testamēto, ut decedēs testamēto iussit, ut filia sua tutoris filio nuberet. reddita tutela tutoris filius petit eā sibi uxore dari, illa contradicit, qualitas supernascitur qualitati, quia iussa est tutoris filio nubere et ille iā tutoris filius esse desiit.

Pactum. Pacto, pactū est datum se nuptū filiā medico, si eā ad sanitatē pducere, restituit sanitati, inter moras ab alio rapta est, et secūdū morē raptarū puella indotatas nuptias eligit, petit medicū, at pater occurrit, cōtrouersatq;.

Edictum Edicto uel preconio cuius seruū fugerat libello pposito, uel ppreconē nuntiās dixit datum se denarios mille,

mille, q̄ ad se seruū p̄duxisset quidā p̄duxit,
is in libertatē assert⁹ est, & liber p̄nuntiatus,
petit ille mille denarios, cōtradicit, q̄ domi-
nus fuerat, quon̄ ā is, p̄ quo p̄missi mille de-
narij erāt, liber p̄nūtiatus est. Particula iu-
ris est cū aliq̄ postulatiōe, hec species fit mo-
dis trib⁹, cū res pecuniaria est. Cū ius in po-
sterū fit Cū de mō p̄cne agit. Hi tituli cōtro-
uersiarū fere negotiale statū ostēdūt. Res pe-
cuniaria, deposuit apud amicū certā frumē-
ti mensurā aitq; rati uenderet, quāti emisset
eo absente ille duplo uēdidit p̄cicio. reuerso
offert simplā pecuniā, ille exigat duplā. Ius
in posterū cū ex p̄senti iudicio ius cōstitui-
tur, qd̄ postea sit obseruandū, ut est orba p̄-
ximo nubat, uel si eā noluerit uxorē ducere
det decē milia, nolēs nubere. sibi orbā. Pro-
ximus dedit ei decē milia, illa alias exigit
nuptias cui cōtradicit, ex hoc enim iudicio
incipiet institui ius utrū uni orbe, an oibus
proximus sit obnoxius. De modis p̄cne, q̄
causas mortis proponit capite puniat, et ra-
ptor raptæ det decē milia. Puellā cæci pa-
tris ditē rapuit, ille p̄cipitio obiit, petit ad
p̄cneā, & offert decē milia, hic enim querit,
qua p̄cne affici debeat. Tituli cōtrouer-
siarū, qui ut plurimū negotialem statum ef-
ficiūt, eum. Tribuni appellantur de iniusto

Res pecun

Ius in

Modi p̄c

B 3 supplicio

supplicio cū abdicatiōe, cum præmiū peti-
tio est, ut exempli causa, seruus meretricem
dominā amat, uult illum tribunus cruci as-
figere, appellat tribunos de iniustio suppli-
cio. Abdicatio amicos nō habet, & abdicā-
tur cū præmiū petitiōe, uir fortis petit præmiū
um, rusticus fecit fortiter, petit præmiū no-
mine ne oues immolent. Quātiā numerū
quā tertiā fecimus speciem negotialis extra
scriptum, cum quātiā sine ulla cōparatio-
ne tractat, ut tyrannicida præmiū petat, du-
os tyrānos occidit, petit bina præmia. Cōs-
tradicit hic em̄ querit per quātiātem, si ulla
cōparatio tyrāni, lex illa una fuerit, an duæ.
Quarta species negotiali status cū causæ
reddunt mortis uoluntariæ, ut Eunuchus
amat, reddit causas uoluntarię mortis. Cō-
paratiua species extra scriptū quatuor mo-
dis, cū diuinatiōe, cū qualitatū cōparati-
one, cū quātiātem, cum duarū qualitatū
Diuiniatio cum de idoneo accusatore quæ-
sio est, cū duo ul' plures accusationē sibi uē-
dicent, ut est q̄ habebat filium & uxore me-
reticē tamē adamabat. uult filius patrē accu-
sare demētis, uxor malę tractatiōis. Hic em̄
querit uter potius accusare debeat. Qualita-
tū cōparatio eum p̄sonę cōparant, quæ ope-
rā rei publicæ præstiterint, quæ præmiū
petunt,

petunt, cōtendunt medicus & orator. Quā
titatum cōparatio, quādo facta cōparatur
& quæritur quātum hoc, uel illud sit, quātitas
tum cōparatio est, ut aut res, aut nummi cō
parent, res cōparant, ut qui plus rei publicæ
præstiterit petat præmium, alter ab obsidi
one hostes reppulit, alter hostium ciuitatē
cæpit. Cōtendunt de præmio, hic em̄ res ge
stæ eorum cōparant, nummi ut in iudicio
septē iudices sedeāt, & eorum sententiā pbe
tur, q̄ plures dixerint reum tres iudices capi
te dānandum iudicauerūt, duo exilio, duo
absoluerunt, quæritur quorum prior sit sen
tentiā, trium iudicū q̄ capite cōdemnarūt, an
quatuor qui nō capite cōdemnarūt. Duarū
qualitatū cōparatio cum psonæ simul et res
cōparant, ut est qui plus rei publicæ præstite
rit petit præmiū. In ciuitatis seditōe orator
cōcordiā fecit in senatu suadendo, philoso
phus apud populū, cōtendunt de præmio
Hic em̄ psonæ cōparant philosophi & ora
toris, et facta eorum q̄ alter in senatu, alter
ad populū suaserit. Iurisdicialis qualita
tis species distribuitur i statum absolutum &
assumptiuū. Assumptiuū in cōcessionē cri
minis, remotionē criminis, relationē crimi
nis, & cōparationē criminis. Cōcessio por
ro criminis in binas species de præcatio
nē, & purgationē. Purgatio tres habet pres

Fortunati. imprudentiã, casũ, necessitudinẽ. Fortunatus
tians quẽ aliquando sequimur addit errorẽ.
obliuionẽ & ebrietatẽ. At possunt ista sub
imprudẽtiã noie intelligi. Cõsenteant in isto
genere inq̃ Cicero. Qui arguunt se id fe-
cisse ipsũ, in quo reprehẽdunt, sed quoniã
iure se fecisse dicũt, iuris est ois ratio nobis
explicãda, quod diuidit in duas partes, pri-
mas naturã, atq; legẽ, ut utriusq; generis ius
in diuinũ & humanũ est distributa, quorũ
æquitatis est unũ, alterũ religionis. Æquis-
tatis aut ius est duplex, uis altera directa, &
ueri, & iusti. & ut dicitur equi et boni ratione
defendit, altera ad uicissitudinẽ referẽde gra-
tiã pertinet, quod in beneficio gratia in in-
iuria punicio nominat, atq; hæc cõmunia
sunt nature, atq; legis, sed ppria legis, & ea
quẽ scripta sũt, & ea quẽ sine litteris, aut gẽ-
xiũ iure, aut maiorũ more retinent. Scripto-
rũ aut priuatũ aliud est. Publicũ aliud, pub-
licũ, lex, senatuscõsultũ, foedus priuatũ, ta-
bulæ, pactũ, cõuentũ, stipulatio, quẽ aut scri-
pta nõ sũt, ea aut cõsuetudine, aut cõuentis
hoiũ, & quasi cõsensu obtinent. atq; etiã
hoc imprimis, ut nostros mores legesq; tueas-
mur, quodãmodo naturali iure prescriptũ
est, hinc meditata nobis esse debẽt, q̃ dis-
cẽda erũt in oratiõibus de natura, de legib9
de more

de more maiorū, de ppulsanda iniuria, de
ulciscenda, de omni parte iuris, si imprudē
ter, aut necessitate, aut casu, quidpiā fecerit,
quod non cōcederetur ijs qui sua sponte et
uoluntate fecissent, ad eius facti deprecatio
nē ignoscendi petenda uenia est, quæ sumē
tur ex plærilq; locis æquitatis, expositi sū
status seu controuersiaē rationales sequunt
tur legitimi.

De statibus legitimis.

Legitimi autem status dicuntur qui in scri
pto quæstiones habent non in legibus mor
do, sed etiam in testamētis, pactis, stipulas
tionibus & deniq; omni scripto. Legitimi
status species sunt de cōtrarijs legibus, de
scripto & sententia, syllogismus qui ratios
cinatiuus, aut collectiuus dicitur, finitiu⁹. am
biguus, lex certe oīs, aut tribuit, aut adimit
dū aut derogat, aut abrogat, aut punit. Pu
niēdi aut genera octo tradunt, damnū, uin
cula, uerbera, talio, ignominia, exiliū. seruis
tus, mors, aut uetat, aut permittit. L. itē uero
habet, aut propter se ipsam, aut propter ab
terā, quæstionē aut in scripto aut in uolūtate

*Puniendi
genera*

De legibus contrarijs

De legibus contrarijs cum in utraq;
ambigitur, an utiq; illa lege sit utendum.

Omimbus autem manifestum est nunq̄

B 5 esse

nunq̄ esse legem legi contrariam iure ip̄so.
quia si diuersum iussissent. alterum altero
abrogare. sed casu & euentu collidunt. ut
tyrānicidæ imago in foro ponatur. Cōtra
mulieris imago in foro ne ponat̄. Mulier
tyrānum occidit, in quo quæri solet, utrum
sit melius. atq̄ æquius qđ materia ipsa in
dicabit. *De scripto & sententia*

Scripti & uoluntatis frequentissime inter
cōsultos iuris quæstio est. Id tum accidit cū
est in lege aliqua obscuritas, ut hic fur qua
druplum soluat. ita enim ius priscum fuit.
duo pariter surripuerunt decem milia. pes
tuntur ab utroq̄ quadragea, illi postulāt.
ut singuli uicena cōserant, & ex meretrice
natus. ne contionei, que filium habebat p̄
stare ccepit. Prohibetur adolescens contio
ne. an prohibendus, quia ex hac natus que
meretrix est. licet tum non esset, cum natus
est. & liberi parentes alāt. aut uinciant̄ huic
non alligabitur infans, & rursus peregrin⁹
si murum ascenderit capite puniatur, cum
hostes murum ascendissent, eos depulit. In
testamenti. ut apud Ciceronem in iudicio
Curiano legitur substitutus heres erat si po
stumus ante tutelæ annos decessisset. nō est
natus. Propinqui bona sibi uendicabant.
At ea uoluntas fu, sse uidetur testāis. ut is
non

non nato filio hæres esset qui mortuo sed non scripserat. De Syllogismo

Syllogismus est quotiens lex propria nõ est & simili utimur. Simile autem, aut maius, aut par, aut minus habetq; aliquid simile scripto & uoluntati, siue sententiæ, sed hoc interest, quia illic dicitur contra scriptum, hic supra scriptum qd' multifarie fieri potest.

De Finitione

Finitio legalis cum petitio ex lege excedens uerbis est diffinienda, nempe cum uerbum in lege positum diffinitur, ut aiunt Aediles. Qui mancipia uendunt, certiores faciant, quid morbi uitæque cuiq; sit, hic tã morbus, q̄ uitium diffinienda sunt, ut quo pacto dissent intelligatur, & cum dicitur. Si quas drupes pauperiem fecisse diceretur, actio ex lege duodecim tabularum descendit, que lex uoluit, aut dari id quod nocuit, id est id animal quod noxiam comisit, aut æstimationem noxiæ offerre. hic quid sit facere pauperiem diffiniendum est.

De Ambiguo

Ambiguum cum uerbum unum plura significat, ideo innumerabilis eius sunt species. quoniam uix ullum inuenias uerbum quod non plura significet, nec in uno uerbo modo, id fieri potest, sed etiam

etiam in coniunctis, ut testamento quidam
iussit poni statuam auream hastam tenentem, que
rit an statuam hastam tenens aurea esse debeat, an
hastam esse auream in statuam. Sunt qui translationem
omnem statum adijciunt. Quin etiam in rationali quo
que genere ponant hoc modo hominem occi
di iussit ab imperatore. At non actio hic trans
fertur, sed causa facti quod in omni pene defensionis
one accidit. Tria ergo illa tantum sunt genera
an sit, quod sit, & quale sit, & translationem tantum
accipimus legale, quoniam nulla translatio,
id est prescriptio sine lege. Interest autem inter
prescriptionem, & translationem, quod prescriptio
excludit actionem, translatio autem differt, uerum
non est translatio statum, ut a quibusdam rectissimis
rationibus est comprobatum, sicut ne qui
de deprecatione, quod testari ipse quoque Cicero
uisus est pro Ligario contra Tiberonem cum inquit.
Causas egi Cesar multas equidem tecum, dum
te in foro tenuit ratio honorum tuorum, certe
numquam hoc modo ignoscite iudices errauit, lapsus
est, non putauit, si unquam post hac & reliquum. Ostendit
enim in foro agi non posse, nec tamen status
ullus est qui in iudicium uenire non possit. At
ut summam contrahamus res mihi omnino
uidentur status faciendi generales, coniectura in
scripto, & extra scriptum, finitio in scripto &
extra scriptum, quod litas in scripto & extra scri
ptum ac

Cicero

ac si quis acuratius singulos consideret om-
nem prorsus summā eo conuerteret.

De ratione & iudicatione.

Post status cognitionem dicendum uis-
detur quid ratio sit, ac iudicatio, & cōtinēs
tametsi per se, tam aperta sunt, ut uix expo-
sitione egeant, paucis ergo agendum duci-
mus, Ratio est qua quod factum esse cōstat
defenditur, ut Milo Clodium occidit, hoc
controuersia caret, dicit se iuste occidisse, sta-
tus est qualitatis, quæstio an iuste occiderit
ratio quia insidiator Clodius. Iudicatio
quod crinomenon uocant, an fuerit occis-
dendus, quia insidiator, uel an fuerit insidis-
ator, uel hoc modo Orestes matrem occidit
hoc non habet cōtrouersia, ait se recte occi-
disse. Status qualitatis, quæstio an iuste occi-
derit, ratio quia Clytæmnestra Agameno-
nem maritū suum patrem Orestis occidit,
iudicatio, an oportuerit, uel nocentem ma-
trē occidit. at ex causa. ferit causa quale est
occidit Agamēnomen Clytæmnestra, ga
ille filiā cōmunem inter ipsos immolauerat,
& captiuā pellicem adducebat. Ores-
tes rursus alterā afferat causam matris nec-
taræ, quod responsis sit impulsus, ut quos
causæ sint faciendi, totidem sint iudicatio-
nes, idest cōiecturalis ratio, & iudicatio, &
continens

Ratio

Iudicatio

continens in eodem sunt.

De Continentesive firmamento

Continens siue firmamētum. quod gre-
ci synechon uocant. alij firmissimā argumē-
tationem defēoris, et appositissimam adiu-
dicationem. Est autem continens. ut si ues-
lit Orestes dicere eiusmodi animum ma-
tris suæ in patrem suum. in se ipsum. ac so-
rores in regnum, in famam generis et fami-
liæ, ut ab ea pœnas liberi potissimum pete-
re debuerint. id qua de re agitur Cicero in
topiis uocat, nec magnopere refert sic ne
firmamētum, quod opponitur defensionī
ab accusatore. an a reo. In causā itaq; conie-
cturali ubi quæstio ibidē ratio. firmamēns
tum & iudicatio est, ac de iudiciali hæc satis
iam ad deliberatiuum genus transeamus.

De genere deliberatiuo

Est inquit Cicero in deliberando finis us-
tilitas ad quem omnia referuntur in consis-
lio dando sententiæq; dicenda. At Quinti-
lianus. Deliberatiuas quoq; miror inquit
a quibusdam sola utilitate finitas, sed quos-
niam non ut uulgus utilitatē intelligit Cis-
cero. ita nequidem Quintiliani aduersatur
sententiæ. quod ipse quoq; fatetur Quinti-
lianus cum subiungit, Nec dubio quin in-
fiqui sunt in illa priori sententiā secundum
opinionem.

opinionem pulcherrimam, ne utile quidem, nisi
si quod honestum esset existimarint, & est hec
ratio uerissima si consilium contingat sem-
per bonorum, atque sapientium. Primum ergo
inquit Cicero uideendum inquit, aut possit fieri,
aut non possit, & quod necesse sit, aut non ne-
cesse, nam & si quod effici non potest, deliberatio
tollit, quoniam uis utile est, si quod necesse est. Necesse
autem id est, sine quo salui liberiue esse non possu-
mus, id est reliquos & honestos inciuili ra-
tione, & commodis anteponendum. Cum autem
querit quod fieri possit, uideendum est est quod facile
possit, nam que per difficulta sunt, proinde habenda
sepe sunt, ac si effici non possint, & cum de ne-
cessitate attendemus. etiam si aliquid non necessa-
rium uidebitur, uideendum tamen quod sit magnam
quod enim per magni interest pro necessario saepe
habetur. Itaque cum constat hoc genus causarum ex
suasione et dissuasione, suadori proponitur simplex
ratio, si & ita est, et fieri potest, fiat dissuadori
duplex. si non utile est, ne fiat, altera si fieri non
potest nec suscipiatur, sic suadori utrumque dicendum
est, dissuadori si alterum infirmat satis est. Quare
quoniam in his uersatur omne consilium duobus de
utilitate ante dicamur, que in discernendis bo-
nis malisque uersatur. Bonorum autem primum necessa-
ria sunt ut uita pudicia. libertas, ut liberi, con-
iuges, generi palotes, primum non necessaria quod
alia sunt necessaria

necessaria, quorum alia sunt per se expetenda, ut ea quæ sunt sita in officijs, atq; uirtutibus, alia quod aliquid cōmodi efficiunt, ut opes & copiæ. Eorum autem quæ propter se expetunt, partim honestate ipsa, partim cōmoditate aliqua expetuntur. Honestate ea quæ proficiuntur ab ijs uirtutibus, de quibus paulo ante est dictum, quæ sunt laudabilia ipsa per se. Cōmoditate autem aliqua quæ sūt in corporis. aut fortunę bonis expetenda, quorum alia sūt, quasi cum honestate coniuncta, ut honor & gloria, alia diuersa ut uires, forma, ualetudo, nobilitas, diuitiæ, clientelæ. In his igitur atq; alijs, de quibus mox uberrime cum bona sint collocata, facile est intellectu quæ sint contraria, quod si semper optime tenere possemus, haud sane, quoniam quidem ea perspicua sunt, consilio multum egeremus, sed quoniam temporibus. quæ uim habent maximam seruiendum, per sæpe euenit, ut utilitas cum honestate certet, ne aut opportuna propter dignitatem, aut honesta propter utilitatem relinquatur. Ad hanc difficultatē explicandam præcepta referamus, & quoniam nō ad ueritatem solum, sed etiam ad opinionones eorum qui audiunt accommodanda est oratio. Hoc primum intelligamus
hominum

hominum duo esse genera. alterum indos-
ctū & agreste. qđ anteferat sp̄ utilitatē hone-
stati. alterum expositum, qđ reb⁹ oibus di-
gnitatē anteponat. itaq; huic gēri laus, ho-
nor. gloria, fides. iustitia. oīsq; uirtus. Illi au-
tem alteri questus, emolumentum fructusq;
pponitur, atq; etiam uoluptas, que est uir-
tuti maxime inimica. boniq; naturam falla-
citer imitando adulterat, quam immanissi-
mus quisq; acerrime sequitur, neq; solum
honestis rebus, sed etiā necessarijs antepo-
nit in suadendo. Cum ei generi hominum
cōsiliū des sępe sane laudanda est, illudq;
uidendum est q̄to magis homines mala fu-
giant, q̄ sequantur bona. nam neq; tam ho-
nestatem expetunt. q̄ deuitant turpia igno-
miniam, infamiam, contumeliā. dedecus
quarum rerum dolor grauis est. Est genus
hominum ad honestatem natum. malo cul-
tu, prauisq; opinionibus non corruptum.
quare in cohortando, atq; suadendo pro-
positum quidem nobis erit illud, ut doceā-
mus quā uī bona consequi. malaq; uitare
possimus, sed apud omnes bene institutos
plurimum de laude. & honestate dicemus.
maximeq; ea uirtutum genera tractabim⁹
quę in cōmuni hominum utilitate tuenda
augendaq; uersant. sū apud indoctos. im-

C imperitosq;

imperitosq; dicemus, fructus, emolumēta,
uoluptates, uitatiōesq; dolorum, pferant, ad
dant etiā cōtumeliæ. atq; ignominia. atq;
hæc & similia ad utilitatem spectantia repe
rientur. Itaq; iam de efficiendi ratione dica
mus quo toto genere, quibuscum, & con
tra quos, quo tempore, aut quo loco, aut
quibus facultatibus armorum, pecuniæ, so
ciorum, earumue rerum quæ ad quamque
rem efficiendam pertinent possimus uti re
quirendum est, neq; solum ea sunt quæ no
bis suppetunt, sed etiam illa quæ aduersen
tur uidentia, & si ex contentione procliuio
ra erunt nostra, non solum effici posse, quæ
persuademus erit persuadendum, sed curā
dum etiam, ut illa facilia procliuia, uitanda
esse uideantur, dissuadentibus, aut utilitas
labefactanda est, aut efficiendi difficultates
efferendæ, neq; alijs ex præceptis, sed iisdē
ex suasionis locis, uterq; uero ad augendū
exemplis utetur, aut recentibus quo notio
ra sint, aut ueteribus, quo plus autoritatis
habeant. Ad commouendos autē animos
maxime proficient, si incitandi erunt eius
modi sententiæ, quæ aut ad explendas cu
piditates, aut ad odiū satiādū, aut ad ulciscē
das iniurias pertinebūt. Valet aut in cōsiljs
plurimū autoritas, nā & prudētissim⁹ esse
haberi q;

haberiq; optimus debet, qui sententiæ suæ
de utilibus, atq; honestis credere omnes ue
lit. Tota autem oratio simplex et grauis, et
sententior ornatior esse q̄ uerbis debet ex
ordio non utendum, ut in causis iudiciali
bus quia conciliatus est, & attentus, & cur
ibi sedeat nouit. Initium tamen aliquod esse
expedit, neq; eni abrupte incipiendū, quā
doquidem in omni materia aliquid est na
turaliter primum, narrationem non exigit
priuata deliberatio, de qua dicenda senten
tia est, cætera prudenti actori notiora erūt
q̄ ut pluribus explicare necesse sit, quare iā
ad demonstratiuum transeamus.

De genere demonstratiuo.

At laudandi uituperandiq; rationes iam
sunt nobis ostendendę quæ non solum ad
bene dicendū, sed etiā ad bene uiuendū ualēt.
Omniū igitur eorū quæ sub laudē uitupe
rationēq; uulgo cadere posse uidētur, duo
sunt genera. honorabile unum. alterum lau
dabile. Honorabile, ut iudicium, consiliū
ingeniū, memoria, intelligētia, prudētia, &
quę ex his sunt artes oēs. atq; sciētia. Lauda
bile porro, iustitia, tēperantia, fortitudo, ac
reliquæ uirtutes. Omnia quippe laudanda
quæ cū uirtute sunt, & quæ cum uitijs uis
tuperāda, quā obrē finis alteri⁹ est honestas

Honorab.

Laudab.

alterius turpitude. Conficitur autem hoc genus dictionis narrandis exponendisq; factis sine ullis argumentationibz, ad animi motus leniter tractandos, magisq; ad fidem faciendam, ad confirmandum accommodate. Non enim dubia firmantur, sed ea quæ certa, aut pro certis posita sunt augent, quæ obrem ex his quæ mox dicentur, et narrandi, & augendi præcepta repetentur, et quoniam in his causis omnis ratio fere ad uoluptatem auditoris, & ad delectationem refertur, utendum erit ijs in oratione, & singulorum uerborum insignibus quæ plurimum habent suauitatis item & factis uerbis, aut uetustis, aut trãslatis frequenter utamur, & in ipsa cõstructione uerborum, aut paria paribus, & similia similibus sæpe referantur, ut contraria, ut geminata, ut numerosa, nõ ad similitudinem uersuum, sed ad explendum aurium sensum, de quibus ubi de elocutione rhetorices quinque partibus una dicemus, adhibendaq; frequentius etiam illa ornamenta rerum, siue quæ admirabilia, siue non opinata, siue significata monstris, prodigijs, oraculis, siue quæ uidebuntur ei, de quo agemus accidisse diuina atq; fatalia. Omnis enim expectatio eius quæ audit, & admiratio, & improuisi exitus habent

habent aliquam audiēdo uoluptatem, sed
quoniam tribus in generibus bona malas
ue uersantur, externis, corporis, & animi. *i*
Prima sunt externa quæ dicuntur a genere
quo breuiter modiceq; laudato, aut si erit
infame prætermisso, uel si humile præterito
uel ad augendum eius, quem laudes, glori
am tractato. dein si res patiatur de fortunis
erit facultatibus dicendum. Postea de corp
poris bonis, in quibus quod quasi uirtutē
maxime significat facillime forma laudat.
deinde est ad facta ueniēdum, quorum col
locatio triplex est. aut enim temporum ser
uandus ordo, aut imprimis recentissimū
quodq; dicendum, aut multa & uaria facta
impropria uirtutum genera sunt dirigēda.
Sed hic locus uirtutum, atq; uitiorum las
tissime patens ex multis & uarijs disputati
onibus, nunc in quandam angustia & bre
uitatem concluditur, que uis tota uirtutis
ex iam dictis, & que mox in morali dicen
tur philosophia late patere potuerit, uitia
uero, uel potius horum contraria etiam ta
centibus nobis satis sunt cognita. Proinde
omnis uis laudandi uituperādiq; ex his sus
metur uirtutum uitiorumq; partibus, sed
in toto, quasi contextu orationis hæc erūt
illustranda, maxime quemadmodū quisq;

Substantiis

C 3

generatus,

generatus quemadmodum educatus, quæ
admodum institutus, moratusq; fuerit, &
siquid cui magnum et incredibile cõtigerit
maximeq; si id diuinit⁹ accidisse uideri po
tuerit, tum quod quisq; senserit, dixerit, ges
serit, ad ea quæ proposita sunt, uirtutum
genera accõmodabuntur. Ex illis quidem
inueniendi locis causæ rerum & euentus et
consequentiã regrentur, neq; uero mors
eorum, quorum uita laudabitur, silentio
præteriri debebit. Si modo quid erit
animaduertendum, aut in ipso genere
mortis, aut in eis rebus quæ post mor
tem erunt consecutæ. Illud tamen
perpetuo tenendum, animi semper laudem
ueram quam per ætatis gradus gestarumq;
rerum ordinem sequi speciosius erit, ut in
primis annis laudetur indoles, tum discipli
næ, post id factorum dictorumq; context⁹
ac de inuentione quidem rhetorices parte
simulque de uirtutis potentissima in tris diducta
species, quæ causarum genera dicuntur, hæc
dixisse satis sit, nunc paucis dispositionis
quoq; naturam aperiamus.

De dispositione.

Dispositio binas habet species naturalē
unam, alterā artificialē, frustra in hac parte
admonendum

admouendum quemquam dicimus, quo pacto tota digerenda materies uideatur, quã doquidem res ipsa quo pacto disponenda sit, latis per sese admonabit. Proinde ut uariæ sunt causæ, generaq; earum diuersa, ita uarij ac multiplices disponendi erũt modi, neq; enim hic tam doctrinã, q̃ prudẽtia desideratur, que si defuerit actori nõ uideo etiam quid præcepta conferre possint, sin sese proferet satis, quid deceat, & profuturũ sit p̃ sese uidebit orator, deniq; si quid modo de ipsa dicendum uideatur, mox in sequenti libro, ubi de instrumento loquemur rhetorices disputabimus. Ad memoriam ergo transeamus.

De memoria.

Memoria est custos tenax eorum, quæ legimus, aut audiuius, ea ualet mentis intentione, ut quæ dicimus uidere nobis uideamur, ac dicendo alia prouidemus, cūq; sint bina præcipua animo insidentia genera.

Vnum quod uoluntarium dicimus, unde omnes morales uirtutes, temperantia, fortitudo, iustitia, et reliquæ conuimiles. Alter est, quod non uoluntarium quodq; ueritatis nomine philosophi solent appellare, unde docilitas, & memoria, uno fere ingenij nomine a multis nominantur. hæcq;

Memoria

qui habent uirtutes, ingeniosos uocant. Duabus igitur rationibus memoria obtinetur natura & arte. Natura quidē ut multa excellunt, ita memoria. Ab arte tamē nō pauca sumit uires ad quam obtinendam continentia plurimum confert cibi, potus & ueneris, uiniq; quia id frequentius potus abstinencia meri, humidarumq; frugū omne genus. Assuescere præterea a puero memoria multa complecti Memoriam porro custodiunt, cōpositio, diuisio, ordo, & que noctu, q̄ quæ interdū discuntur, memoriæ facilius hærent, solent & extrinsecus peti remedia, ut medicamina de his in medicina diximus. Locis quoq; et imaginib; memoriā custodire, ut in eis non sensus modo, sed etiam uerba collocentur, uulgo multa tradita præcepta sunt, sed ostentationi ut dicam quod sentio magis congruunt loci & imagines, q̄ disciplinæ, ac de memoria hæc dicenda putauimus, nec enim instituti nostri putamus eam, pluribus prosequi sequentem locum paucissimis pronuntiationi dabimus.

De pronuntiatione.

Pronuntiatio siue actio, que oratoris pars

pars potentissima a Demosthene existima? Demosthi-
ta est, ut quidam dixerunt quadrifariam diuis-
ditur in uocem, uultum, gestum, & cultum
seu corporis habitum, quæ omnia tam na-
tura quàm arte constant. Præter id modo quod
postremo loco positum est. Totum siquis
dem in iudicio eius est qui agit, & ad præ-
sentem qua de agitur materiam relatum,
orationis quæ que rhetorices instrumentum
est accommodatur, itaque non absurde ipsam
Cicero quandam corporis uocat eloquen-
tiam, quod miram quandam in orationis
bus uim habeat, ac potestatem, ita siquidē
quisque ut audit mouetur, neque probatio ul-
la que modo ab oratore uenit, tam firma
est, ut non uires suas amittat nisi actione ad-
iuuetur. Affectus quoque omnis oblagues-
cat necesse est nisi uoce, uultu, ac totius cor-
poris habitu actor inardescat. Feliciores
autem si quem uelimus auditor igne conce-
perit. Refert ergo plurimum cuiusmodi
naturam habeas, dein quomodo ea utaris
uocem si minus probatam natura dede-
rit, arte oportet adiuuare hanc firmat uene-
ris abstinentia, facilis ciborum concoctio,
ac omnino frugalitas, fauces suis sunt mols-
liendæ leniendæque medicaminibus, procu-
randumque, ne ea tam mollis & tenera sit quàm

firmā, ac durabilis, ut suauiloquentia laudemur, ne latrare potius quam agere uideamur, neque rhetoris potius quam grammatici officium esse arbitramur, admonere ubi sermo suspēdendus, & quasi figenda uarie sint interpūctā, quare hæc a grammatica petenda sunt neque item facile dixeris quot sint uocū inflexiones, quod cum sit mentis index, & instar exemplaris, totidē habere debeat quot illa mutationes, sūmissam tamen, & quasi uerecundam uocem exordia desiderant, ardentem reprehensio, ut uero affectus mouēdi desiderabūt conclusio. In lætis rebus, plena, hilarisq; sit, in ira, atrox, & aspera, respirationeq; crebra. In facienda inuidia, lætior, ad eam siquidem descendunt inferiores. In blandiēdo, fatēdo, satisfaciēdo, rogādo lenis & sūmissa suadētium, & monentiū & pollicentiū, et consolantiū grauis in metu, & uerecundia contracta, adhortationibus fortis, disputationibus teres, miseratōne flexa, & consulto quasi obscurior in egressionibus fusa, & securæ claritatis. In expositione, ac sermonibus recta interq; acutum & grauem media sonum. Membrorum porro motus, ac decor uocis uarietatem, ac sententiarum tenorem sequetur, a capite ad imos usq; pedes, ne quod plerisq; contigit

contigit ridiculi habeamur, atq; explodamur uelut Curioni patri euenisse. Cicero memorat qui sæpe irrisus, & aliquando etiam a contione destitutus est. Ideo nō male Demosthenes grande intuens speculum componere solebat actionem. Præcipuum tamen sicut in corpore, ita in actione caput est. Motus autem omnes rectilinei cōueniēt. Septimus uero qui in se redit orbis alienus manus brachijq; motus decorus, ubi arcesse, abominariq; uelle uideamur. contra ubi recipere, ac polliceri uolumus, pedis quoq; suppositio probatur. ac cetera id genus que prudenti uiro neutiq; fuerit difficile iudicare, & perinde actioni plura adijcienda non esse mihi hoc tempore censeo, ut huius libri quintæ rhetorices parti nempe elocutioni iam sim reliqua cōmissurus.

De elocutione.

Inuenisse acute quicq; iure mirum in modum pbari solet, at nisi quæ inueneris acriter iudicio disponas, parum admodum inuenisse profuerit, ad quæ nisi tenax accesserit memoria, pereant illa necesse est, ac nisi pronuntiatione cuncta adiuuentur, uis reliqua omnis iacturam maximam facere uidebitur, deniq; nisi cuncta illustrans elo-

curio

elocutio affuerit barbara rusticanaq; cūcta
esse uidebuntur ab ingenuis liberisq; alie
na esse uiris. Inde namq; non eloquentiæ
nomen adepta est, de qua sane parte, ideo
paulo huberius mihi dicendum esse cēseo,
quod Ciceronē quoq; factitasse uideo, qd
reliquæ prudentia fere possint obtineri, hec
una que diuinum uideri facit oratorē cis
tra doctrinam eruditionemq;, ac multā ob
seruationem obtineri non posse uideatur.
Omnis itaq; elocutio ut Dionysius inquit
Halicarnaseus perpenditur in litteris, in syl
labis, in dictionibus & dictionū compo
sitione, horum enim omnium esse aliquid
lene, aliquid asperum, aliquid medium, ali
quid humile, aliquid sublime docet. Deme
trius uero Phaleri⁹ satis ducit, si dictionū
custodiatur compositio. A uerborū enī cō
positione, elocutionis uitia, & uirtutes con
iectari, atq; animaduerti, ac Dionysij sentē
tiam secutus est Quintilianus. Nos autem
ad tam tenuem curam hoc præsertim tem
pore descendendum nō existimantes, quā
do cuiuslibet artis humilia quæq; consecrā
da nō existimamus, a dicendi genere sume
mus exordiū, eoq; magis quod ex eis que
in ipsa grammatica diximus plurima eius
modi colligi possunt. Dicendi itaq; genus
Phalerei

Phalerei Demetrii sententia unum aridum
nuncupatur, ut Hippocratis multa ita illud
Vita breuis, ars uero longa, occasio uelox
experimentum fallax. Iudicium uero diffi-
cile, quod sane genus elocutionis ueris ex-
primendis sensibus adhiberi potest. Aliud
genus est quod graue uocat, in quo breuis
loquium putat excellere, uelut inquit Lace-
demonij Philippo Dionysius in Corinth.
Multo siquidem grauius dictum uidetur,
tam breuiter, q̄ si id ipsum longius explicā-
do dixissent, cum Dionysius olim magnus
esset tyrannus, quemadmodum tu, nunc
eiectus priuatus agit Corinthi, nam quod
pluribus enuntiatur, uix mouet affectum,
quia narrationi simile est, aut docentis ser-
moni, non terrenti, & perinde longitudine
orationis uæhementia. concitatioq; & rei
magnitudo dissoluitur. Multū ergo refert,
cæsimne an membratim loquare, sicut etiā
quibus utare ambitibus quas periodos gre-
ci uocant. Periodorum idem author tria
facit genera, historicum unum, disputato-
rium alterum, tertium uero rhetoricum, ut
sit historicum non latissime effusum, neq;
remissum, sed inter utrumq; medium. Dis-
putatorium quod remissum, simpliciusq;
rhetorico, uixq; periodus apparens. Rhetor-
icum

Rhetoricum porro inter historicum, & dis-
 putatorium medium, nempe ut modo ad
 historicum modo ad disputatorium pro-
 pter accedat. Genus aliud dicendi frigidum
 uocat quod magnifico opponitur, id sit, cum
 rei exiguae uerborum tumor accommodatur,
 aut contra, ut Pretextam in cista mures ro-
 fere camilli. e contrario illud speciosum saepe
 exiguus mus, & Parturient montes nascetur
 ridiculus mus. Fit autem frigidum
 ut magnificum, modis ut censet ille tribus
 sententia, dictione, & compositione, in di-
 ctione multis modis committi posse putat, et
 frigidum dici quicquid iactabundum, aut
 citra rei expressionem, ut tamen figuræ, de
 quibus ubi de grammaticæ tertia parte diximus,
 suum obtineant locum, Aliud elocutionis
 genus est quod uarium uocat. id gratias
 sermonis præstare, gratiarum alias esse
 reuerentia aspectabiles, ut heroicas, alias
 suauiores urbanioresque. ut fere sunt comicorum.
 alias porro sensibus, alias elocutionibus
 gratias contineri, omnia hæc perficere
 uerborum proprietatem, decorem, uenustatem,
 lenitatem. asperitatem, tumorem, aptam
 compagem. Genus aliud est quod cacozelon
 nominatur, quod sicut frigidum oppositum
 est magnifico, ita ipsum uario, iudicij

Frigidum
 appellatur

Varium.

Cacozel.

iudicij prauitate a recto deuiās, sitq; sicut supra dicta modis tribus. Est genus quod hypocriticum uocant nempe aliquem exprimens affectum, sicut affectu carens anhypocriton appellat. Aliud genus enargian dicunt, nos perspicuitatem, aut euidētiam nominamus, ubi uis copiarq; uerborum nihil omituit necessarium, nihil amputat, sed oīa commode ad rem aperiendam proferuntur. Est tamen uidere ubi euidentiæ causa idem uerbum. uel eadem repetitur oratio. Est autem uirtus cum sensum adiuuat, sicut uirtium cum superest, aliud genus probabile. Id duabus rationibus consideratur in apto & consueto. Omne siquidem obscurum et insuetum non probabile est. Dictionē itaq; in genere probabili fugere expedit redundantiem, et turgentem Cōpositionem quoq; esse huiusmodi censent. ut sit stabilis, nec fere numerosa. Aliud gen^o leue, siue planū appellatur cum fluit oratio. Vltimū gen^o a charis character, cū turpia, cū nefanda. cū abominanda est oratio. Diuiditur autem ut quibusdam clarissimis uisum authorib^o elocutio in uerborum delectum, copiam, ordinem, amplificationem, imminutionē, figuras, & numeros.

Hypocriti

Enargia

De uerborum delectu.

Delectus

Defectus uerborum est mala euitando,
& bona sententijs accōmodando, mala sūt
barbara, uulgaria, aliena, gentilia, obscura,
bona uero latina, splendida, propria, anti-
qua, noua.

Quæ barbara.

Barbara dicimus latinitate, aut quæ a grā-
maticis abhorrent regulis, latina non sunt,
licet uideantur, ut non scio pro nescio, ut
Cicero inquit per deriuationem, ut cū di-
catur ab oue & sue ouile & suile, sic a boue
bouile Varronis testimonio non dicitur.

De uulgaribus.

Vulgaria sunt, quæ non sunt oratori ac-
cōmodata, uel omnino rei qua de agitur, ubi
usus peruersus sine iudicio ad dicendum ac-
cesserit, nam qui prisca nouis, et poetica uul-
garibus, & compitissima, ac splendidissima
inornatis, quo imperiti & uulgares utuntur
modo humilibus ammiscet, uel prout cus-
iuslibet utitur, ut Augustus, p stulto baceolū
aut pullū pullaceū dixit, pro cerito uacero
sum, & uapide habet pro male, & bitirare
pro languere.

De gentilibus.

Gentilia

Gentilia sunt proprie quarūdam gentiū
quæ cum acri usurpantur iudicio, recepta
sunt, nec ratione ulla possunt improbari.
Nam & Cicero sardo, et Persius Hispano
si tradenti credimus Quintiliano, usus est
uerbo mastrugam cāthumq; dixere, ac plu
rima inq; gallice ualuerūt, ut rheda, ac pe
torritum. id Varro quoq; cum dixisset gal
licum esse uerbum. Lanceam quoq; adies
cit non latinum, sed Hispanicum esse uer
bum, alioqui repudianda sunt cum inquā
magnos non habent assertores, quibus fas
cundiz concessa est authoritas.

De obscuris.

Obscura dicuntur quæ aut nimis prisca
ut uix a paucissimis & erudissimis intelligā
tur ut toper procito, & antigerio pro ualde
& tuburcinari pro raptim comesse, aut cō
positione dura, ut incuruiceruicum pecus,
aut nouatione insolentia, quale illud, Sisen
næ sputatilica, quod Rufius ita risu excepit
circumuenior iudices nisi subuenitis. Sise
na quid dicas nescio, metuo insidias sputa
tilica, quid est hoc? sputa quid sit scio, tilica
nescio, ubi maximi risu. putabat em̄ Sisenā
recte loq; esse iusitate loq;, aut ambigua que

& ipsa plærumq; obscura sunt.

De latinis.

Latina sunt, aut quæ analogia ratioque defendit, aut illorum usus quibus dicendum, aut concessa est authoritas, omne siquidem uerbum, aut ratione, aut uetustate, aut authoritate defenditur.

De splendidis.

Splendida quæ natura suapte sunt nitida, & quæ copulata facilius claritatem suam ostendunt.

De proprietate.

Propria sunt quibus ad id cui ipsa accommodamus nihil inueniri possit significantius, ut cum Virgilius, deductum carmen Horatius durum Hannibalem, & acrem tibiæ dicit.

De antiquis.

Antiqua ita quidem a uetustate repetita, ut non sint absolera, ac nimium aspera, per ipsamq; sparsa orationem maiestatem & uetustatis afferant religionem, quod & authoritatem antiquitatis habeant, et nouitati similem gratiam parent.

De

De nouatis.

Nouata sunt, quæ ipsi inuenimus, nam
ut inquit Cicero. Si Zenonilicuit cū rem
aliquam inuenisset inusitatam, inauditūq;
et rei nomen imponere, cur non liceat Ca
roni, nec tamen exprimi uerbum e uerbo
necesse erit, ut interpretes indiferti solent, cū
sit uerbum, quod idem declaret magis usi
tatum, equidem soleo etiam pro uno græ
co si aliter non possum, idem pluribus uer
bis exponere, & tamen puto concedi nos
bis oportere, ut græco uerbo utamur, si qn
do minus occurrat latinum, nec hoc ephip
pūs, & acracophoris potiusq; proegmenis
& apoproegmenis conceditur, q̄q̄ hæc q̄
dem præposita recte & reiecta dicere licebit
atq; hæc quidem ita Cicero. Vtemur igit
his si forte necesse sit indicijs, monstrare res
centibus abdita rerum. In primis uero nos
ua fictaq; nuper habebunt uerba fidem, si
græco fonte cadant, & græcum sensum in
latinum conuertendo, aut Notum, cum
callida uerbum reddiderit iunctura no
uum, sicut cum dixit Cicero. Feras solis
uagas, & squamigerum pecus, ac barbige
rum. Lucretius. Et thuri cremas maclauit
ad aras. Virgilius. Aut p̄ deriuationē, quæ

Lucreti.

D 2 tamen

tamen a latinitate, aut a regulis grammati-
cis non sint aliena, ut comicaris Perſius
protulit. Quod ne periculofum uideatur
aliquo munimus adminiculo, ut ita dicam
ut ſic loquar, mitte me dicere, ut ita dixi-
rim, ita intelligatur, ac id genus alia.

De Copia dicendi.

Copia dicendi eſt, quam parit clarorum
authorum, multa in omni dicendi genere
lectio, & iugis accurate ſcribendi ſtilus, quæ
Cicero non iniuria eloquentiæ uocat arti-
ficem, & deniq; crebra q̄ emendatiſſime ſi-
eri poſſit loquendi conſuetudo, eaq; potiſ-
ſimum eloquendi, quæ minus obuia ſint,
aut quæ minus apte exprimi poſſe uidean-
tur, quod ſua non habeât uerba, ſiue ea ipſa
ſi procudamus, ſiue a græcis tranſferamus.

De ordine.

Ordo eſt, ut augeatur, non decreſcat ora-
tio, ne quem ſacrilegum dixeris, furẽ etiam
eſſe ſubiungas, ne quod in priore intelligi-
tur ſubnectas, ut nõ ancillam mulierem, ſed
mulierem ancillam dicas, idem de uerbis,
ac cæteris partibus orationis, atq; adeo
iſta oratione intelligendum, ubi tamen
id fuerit obſeruandum, nam eſt, ubi non
refert

non refert quid præponas sicut fratres geminos, & geminos fratres, nisi numerus quem rhythmum uocant græci, alterum magis probauerit. Item ut antep onamus genera quæ species, communia quæ propria, remota quæ proxima, uerba ne nimis longe differamus, ut sæpius in conclusione uerbis quæ nominibus utamur, nisi & melius cadant nomina, & maiorem uim habeant nouissime collocata, ne denique numerosa sint omnia ne simili structura sæpius utamur.

De Amplificatione.

Amplificandi igitur uel minuendi priora est in ipso rei nomine species, ut cum eum qui sit cæcus, occisum eum qui sit impius, latronem, contraque eum qui pulsauit attigisse, qui uulnerauit, lesisse dicimus, utriusque pariter exemplum est pro M. Cælio si uis dua, libere, proterua, petulâter, diues, effuse libidinosa meretricio more uiueret, adulesrum ergo putarem: si quis hanc paulo liberius salutasset, & impudicam meretricem uocauit, & eum cui longior cum illa fuerit usus liberius salutasse, hoc genus increfcit, ac fit manifestius, si ampliora uerba cum ipsis nominibus pro quibus ea posituri sumus, conferantur, ut Cicero in Verrem. Non enim urem, sed ereptorem, non adulterum, sed

D 3 expugnatorem

Incrementum.

expugnatorem pudicitiae, non sacrilegum,
sed hostem sacrorum religionumque, non
licarium, sed crudelissimum carnificem cis
uium sociorumque in uestrum iudicium ad
duximus. Quatuor igitur generibus constare
amplificatio inuenitur incremento, comparatione,
ratione, congerie. Incrementum est potentissimum cum magna uidentur
etiamque inferiora sunt. Id autem uno gradu
fit, aut pluribus, per id uenit non modo ad summum
sed inter quosdam supra summum. Oibus
his sufficit, uel unum Ciceronis exemplum,
facinus est uincire ciuem romanum, scelus uerberare.
Prope parricidium necare, quid dicam
in crucem tollere? nam & si tantum uerberatus
esset, uno gradu increuerat. Pone
do autem id esse facinus quod erat inferius,
& si tamen ociosus esset per plures gradus
ascenderat. Cum uero dixerit, prope parricidium,
necare supra, quod nihil est adiecit,
quid dicam in crucem tollere? ita cum id
quod maximum est occupasset necesse erat
in eo quod ultra est, uerba deficere, sic & aliter
supra summum adiectio, ut apud Virgilium.
De lauso Quo pulchrior alter non fuit. Excepto Laurentis corpore Tur
ni. Summum est enim quo pulchrior
alter non fuit, huic deinde aliquid supra
positum

Virgilius

positum est. Tertius est modus, ut matrem
tuam cecidisti. quid dicam amplius, matrem
tuam occidisti, & in Antonium Cicero in
cœtu uero populi romani, negotium po-
puli gerens magister equitum, ubi singula
habent incrementum, ut in cœtu uomere.
Verum ut hæc amplificatio in superiora
tendit, ita quæ sit per comparationem in-
crementum ex minoribus petit. Augendo
enim quod est infra necesse est extollat, id quod
supra positum est, ut idem atque in eodẽ lo-
co, si hoc tibi inter cœnam, & in illis imma-
nibus poculis tuis accidisset, qui non turpe
diceret. In cœtu uero populi, nec putet quicquam
hoc, quicquam est simile illi ex argumētis, loco quo
maiora ex minoribus colliguntur, idem esse
Illic enim probatio petitur, hic amplifica-
tio. Argumenti autem loco, sicut an uero
uir amplissimus. P. Scipio pontifex maximus.
Gracchum mediocriter labefactam
statum reip. priuatus interfecit. Catilinam
orbem terræ cedere, atque incendio uastare cu-
pientem, nos cōsules perferemus, ubi singula
singulis respondet. Per ratiocinationem fiunt
amplificationes, cum ad id quod extolli uo-
lumus ratio deducit, ut cum in Antonium inquit
Cicero. Tu istis faucibus istis lateribus, ista gla-
diatoria totius corporis firmitate, ubi fauces et

latera ad ebrietatem minime sunt ociosa,
nam respicientes ad hæc possumus æstimã
re, quantũ ille uini in Hippiaẽ nuptiis ex
hauserit, quod ferre. & coquere non posset
illa corporis gladiatoria firmitate, ut quo
niam ex alio aliud colligitur, non iniuria
ratiocinatiõis nomen habuerit. ita cum in
quit Virgilius. Cauum conuersa cuspide
montem. Impulit in latus, ac uenti uelut a
gmine factõ. Qua data porta ruunt, appa
ret quanta sit futura tempestas. Amplifica
tioni quoq; uerborum ac sententiarum idẽ
significantiũ congeries ascribitur, nam et
tiam si non per gradus ascendant, quodam
tamen uelut aceruo alleuantur, ut quid em
tuus ille Tubero districtus i acie pharsalica
gladius agebat: cuius latus mucro ille pete
bat: quis sensus erat armorum tuorũ, que
tua mens, oculi, manus, ardor animi, quid
cupiebas, quid optabas: hæc solet crescere
uerbis omnibus altius, atq; altius insurgẽ
tibus, aderat ianitor carceris, carnifex præ
toris, mors, terrorq; sociorũ, & ciuiũ Ro,
eadem est ratio minuendi, nam totidẽ sunt
ascendentibus gradus, ideoq; uno erimus
cõtenti exemplo Ciceronis, cũ in oratione
Rutilij hæc dicit, pauci tamẽ qui proximi
astiterãt, nescio qd illũ de lege agraria uoluit
isse dicere

dicere suspicabantur, quod si ad intellectū referas, minutio est, si ad obscuritatem, incrementum. Hyperbole quoque species est amplificationis, ac de ea in tropis cum de grāmatica loquebamur dictum est.

*De figuris, seu dicendi
characteribus.*

Figura in duo genera distribuitur, tropū & schema, quæ ambo quedam lumina sūt eloquentiæ. At quoniam in omni scribendi genere uersantur, iudicatque de ipsis grāmaticus, de grammatica locuti ea attigimus. Verum sunt etiam aliæ quæ peculiariter oratoribus fere attribuntur, ac etiam poetis quas rhetores multi prodiderunt, ut tam Cicero, quā Quintilianus putat numero tres, quibus recte dicendi genera inter se discernuntur. Vnum igitur figuræ huiusmodi genus subtile nostri, ischnon uocant græci. Alterum grande, atque robustum quod hædron illi tertium, alij medium ex duobus, a hñ floridum, ut primum docendi, secundū admonendi, tertium utroque nomine delectandi, siue aliud interconciliandi præstare uideatur officium. hæc tria dicendi genera in tribus fuisse ducibus, ostendit Homerus

D 5 Nam

Nam cum Menelai breuem iocunditatem
 & propriam dedit orationem, & non erra
 re uerbis, & carere superuacuis, eius dicit es
 loquentiam uirtutes primi illius attingit
 generis, tertij cum ex ore Nestoris dixit dul
 ciores melle sermonem pfluere, qua certe
 delectatione, nihil fingi maius potest. Secun
 di generis uirtutes significauit ad summam
 regressus, in Vlyse facundiam, & magnitu
 dine illum uicisse docet, cum eius oratione
 nimbis hibernis similem uideri dicit, & co
 piam uerborum, atq; impetum parem trib
 uuit, cum quo mortalis nemo conuenerit
 quidem, ut Diomedes. Quatuor faciunt ge
 nera, breue, longum, medium, & floridum
 ut sit longum, sicut apud Virgilium in des
 cimo de Camilla Pulsus ob inuidiam reg
 no, aut ueluti secundus & tertius liber hab
 ent. Breue ut in quinto de Ganymede stri
 ctum narrat sic. Victori chlamide auratam
 quam plurima circum. Purpura Meandro
 duplici Melibœa cucurrit. Medium ut in pris
 mo. Huic cõiunx Sichæus erat. Est siquidẽ
 castigata narratio, ut tamen nihil præters
 mitat. Floridum ut in septimo ubi amœ
 nitatẽ luci ac fluminis describit sic. Hunc
 interfluuio Thyberinõ amœno. Verticib
 rapidus

Longum

Breue

Medium

Floridum

rapidus & multa flauus arena. In mare pro
rumpit. At Demetrius phalereus ut iam me
morauimus plures adhuc dicendi figuras
facit, ut subtilem, magnificam, facerem, gra
uiter, ac reliquas ex his mixtas, Miscetur au
tem inquit, non omnes cum omni, sed face
ta quidem cum subtile, & magnifica, et gra
uis pariter cum utraq; sola uero magnifica
cum subtile non ammiscetur. Cicero au
tem summissus inquit est, & humilis consue
tudinem imitans ab indisertis, re plusq; opi
nione differens, itaq; eum qui audiunt, quis
ipsi infantes sint, tamen illo modo confidunt
se posse dicere, nam orationis subtilitas imita
bilis illa quidem uidetur existimanti, sed ni
hil est experienti minus, & si enim non plu
rimi sanguinis est, habeat tamen succum a
liquem oportet, ut etiam si illis maximis ui
ribus careat, sit, ut ita dicam, integra ualetu
dine. Primum igitur eum tanq; e uinculis
numerorum eximamus. Solutum quiddam
sit, nec uagum, tamen ut ingredi libere, non
ut licenter uideatur errare. Verba etiam
uerbis quasi coagmentare negligat, ha
bet enim ille tanq; hiatus concursu uoca
lium molle quiddam, & quod indicet
non ingratam negligentiam de re ho
minis, magisq; de uerbis laborantis, sit
haec

hæc subtilis oratio incompta, & negligentia quadam diligens, ita enim uenustior cū non uenustas queritur Calamistris, et medicamenta candoris et ruboris fucati repellentur. At elegantia modo & munditia sine cerusa & purpurisso remanebit. Sermo purus erit & latinus, dilucide planeque dicitur, quid deceat, quidque oporteat circūspicietur. Vnū aderit, quod quartum numerat Theophrastus in orationis laudibus ornamentum, illud suaue & affluens, acute, crebraque sententiæ ponentur. & nescio unde ex abdito eruta, id in hoc oratore dominatur, uerecundus erit usus oratoriae suppellectilis & ornatus, ut creber improprie ita a factis, a priscis, a translatis alienus, aut saltem in faciendis non erit audax, & in transferendis parcus & uerecundus, in priscis demissior, translatione qua frequentissime sermo omnis utitur crebrior, ut si iure agros, letas, esse segetes, luxuriosa frumenta, tropis & schematis usum hic adhibet, quedam uero fugienda, ut paria paribus relata, & similiter conclusa eodemque pacto cadentia, et immutatione litteræ, quasi quaesitæ uenustates, nec elaborata concinnitas, & quoddam aucupium delectationis manifesto depræhensum appareat, aberunt etiam quaecumque
contentionem

contentionem clamoremq; poscent, cæteris promiscue poterit uti uerbis q̄ usitatissimis, translationibus q̄ mollissimis huic generi orationis, aspergentur etiam sales, quorum duo sunt genera, unum facetiarū, alterum dicacitatis, utetur utroq; sed facetijs in narrando aliquid uenuste, dicacitate in iaciendo mittendoq; ridiculo aliquo uenuste nequid scurrile sit, neq; subobsœenum, ne inimicum, nec petulāti, ne improbum, nec in calambitatem, ne inhumanum, nec in facinus, ne odij locum risus occupet, deniq; ab alicuius persona, cuius autoritate mori ueri debeat alienum, aduersarios tantum figet, nec eos semper. Aliud est genus hiberius aliquantocq; q̄ humile robustius. Hoc in genere neruorum, uel minimum. Suauitatis autem uel plurimum. Est enim plenisus q̄ hoc enucleatum, q̄ autem illud ornatum copiosumq; summissius, huic omnia dicēdi ornamenta conueniunt, plurimūq; est in hac orationis forma suauitatis e philosophorum scholis tales fere euadūt. estq; in eo quoddam insigne, & florens orationis pictum & expolitum genus, in quo oēs uerborū, oēs serētiarū illigātur lepores. Tertius ille ampl⁹ copiosus grauis ornatus in quo pfecto uis maxia est. hic est enim cuius
ornatum

ornatum & copiam admiratæ gentes eloquentiam in ciuitatibus plurimum ualere passæ sunt. Huius igitur eloquentiæ est tractare animos huius omnimodo permouere, hæc modo perfringit, modo irrepit in se. Insuper nouas opiniones, euellit inuitas. sed multum interest, inter hoc dicendi genus & superior, quod in illo subtili, & acuto elaborauit, ut callide arguteque diceret, nec quicquam alius hoc uno perfecto. Magnus orator est, si non maximus minimeque in lubrico uersabitur, et si semel cõstitèrit, nunquam cadet. Medius ille quem modicum & temperatum uoco, si modo suum illud satis instruxerit, non extimescit, ancipites dicendi incertosque casus, etiã si quando minus succedit, ut sæpe fit magnum, tamen periculum non adibit. Aliter enim cadere non potest. At uero hic noster quem principem nominamus grauis, acer, ardens si ad hoc unum est natus, aut huic generi studet uni, nec suam copiam cum illis duobus generibus temperauit, maxime est contemnendus. Ille enim summissus, quod acute et ueteratorie dicit, sapiens, iam medius suauis. Hic autem copiosissimus, si nihil est aliud uix satis sanus uideri solet. Qui enim nihil potest tranquille, nihil leniter, nihil partite des

finite

definite, distincte facere, dicere presertim, cum
causae partim totae sint eo modo, partim as-
liqua ex parte tractandae, si is non praepar-
ratis auribus inflammare rem coepit, fures-
re apud sanos, et quasi inter sobrios baccha-
ri uinolentus uidetur, ac ut haec Cicero ita
duo inquit sunt, quae bene tractata ab ora-
tore admirabilem eloquentiam faciant, quo-
rum. Alterum est, quod graeci ethicon uocant
ad naturas, & ad mores, & ad omnem uitae
consuetudinem accommodatum, Alterum
quod idem patheticon nominant, quoque
turbantur animi, & concitantur id in quo
uno regnat oratio. Illud superius comie iu-
cundum ad beniuolentiam conciliandam
paratum, hoc uae hemens, incensum, incitas-
tum, quo causae eripiuntur, quod cum rapi-
de fertur, sustineri nullo pacto potest, quo
genere inquit Cicero nos mediocres, aut
etiam multo minus, sed magno semper usi
impetu saepe aduersarios de statu omni des-
iecimus, talis quoque est pro Ctesiphone De-
mosthenis oratio, id erit sane ethicum quod
arte omnia bonitate commendabitur,
non solum mite, ac placidum. sed ple-
rumque blandum, & humanum, & au-
dientibus amabile, atque iucundum. in
quo exprimendo summa uirtus ea est,

ut

ut fluere omnia ex natura hominū rerūq;
uideantur, quo mores dicentis ex oratiōe
perluceant, & quodammodo agnoscantur
quod est inter coniunctas maxime p̄sonas
quorū perferimus, ignoscimus, satis fas
cimus, monemus procul ab ira, procul ab
odio, personarum seruata conditione, item
ueniam petere adolescenti, defendere amo
res. ut Cicero pro Celio Nascitur maior ad
concitandum odium affectus, cum nos ad
uersarijs summittimus. Intelligitur namq;
tacita impotentiae exprobratio, namq; eos
graues & intolerabiles, id ipsum demonstrat
quod cedimus. At ignorant cupidi male
dicendi, aut affectatores libertatis plus inui
diam, q̄ conuiciū posse. Nam inuidia ad
uersarios, conuiciū nos inuisos facit cūq;
leniter tractatur animi. ut Cicero pro Mus
raena in Seruium Sulpicium, ac Catonem
Deniq; hoc omne bonum, & comē uirum
poscit, quas uirtutes, cum etiam in litigato
re debeat orator, si fieri potest approbare,
utiq; ipse, aut habeat, aut habere credatur,
sic proderit plurimum causis, quib9 patro
cinabitur, quoniam ipse ex sua bonitate fa
ciet fidem, quare ipsum etiam dicendi ge
nus in hoc pacatum, mite, placidum esse
debet, nihil superbum, nihil elatum, ac
sublime

sublime desiderans. Iucunde autem atq;
credibiliter dicere fat est. Ideoq; ei medijs
ille dicendi character maxime conuenit.
Diuersum porro est huic quod Pathos di-
citur, ut illud comœdiæ, hoc tragœdiæ sile
sit, hæc pars circa iram, odium, metum, in-
uidiam, miserationē, fere tota uersat. Hac
autē non modo, ut quæ sunt acerba, ac lus-
tuosa indicantur, sed etiam sit, ut quæ tol-
leranda haberi solent, grauida uideantur, ut
cum in maledicto plus iniuriæ, q̄ in manu.
In infamia plus pœnæ dicimus q̄ in morte,
hæc est illa, que rebus indignis, asperis, in-
uidiosis, uim addit oratio, qua uirtute præ-
ter alias plurimū Demosthenis ualuit elo-
quencia, hanc sequetur enargia, que a Ci-
cerone euidencia nominatur, hæc non tam
dicere uidetur, q̄ ostendere, & affectus non
aliter, q̄ si rebus ipsis intersimus, cōmoue-
re, huic parti aperiendę præcipue genus illud
grandiloquū, magnificūq; congruet, ac de
hac parte que figuras spectat, hætenus di-
ctum sit. Rem enim indicasse satis existima-
mus, quandoquidem apud Ciceronē exē-
pla sūt innumerabilia, quæ imitatione sibi
quiuis poterit depromere, iamq; de nume-
ro mihi dicendum esse uideo, ut oratori cō-
gruit, nam in uniuersum quæ referenda uis-
debantur

uidebantur satis ut opinor diximus.

De numeris oratorum.

Numerus est quem græci rhythmum ut iam sæpe diximus uocant. Numerosæ uero structuræ qualitas quam a ueteribus accipimus tripartita est, aut enim est rotunda idest uolubilis, sicut quæ in trochæos, pæanas primos & secundos, iambosq; concluditur, aut est plana, idest procurrens, sicut quæ constat tertio & quarto pæanibus, aut Trochæis conclusa, aut Trochæo pæana tertium antecedente, aut grauis, idest stabilis, ac resistens cuiusmodi in Spōdeos, Dochimos, uel Epitritos desinens. Numerum uero quatuor modis, si minus sponte occurrat possumus perficere, conuersiōe uersorum, adiectione, detractiōe, immutatiōe, at quoniam hæc paulo angustius dicta uideri possunt, non alienum esse arbitror, quæ tam græci, q̄ latini cōplures de numeris memorię prodiderunt, ea unum in corpus redigere, & q̄ breuissime a me de tãta re fieri possit concludere. Itaq; cum in omni locutionis corpore. totoq; ut ita dixerim orationis tractu numerum inueniri necesse sit, quippe quod neque loqui quisq; possit nisi e syllabis breuibus, aut longis, ex quibus pedes fiunt. Illam dicimus numerose

numeroſe cadere orationem, quæ non pro
no uelut flumine decurrens interſiſtat, ſed
quæ finem ſuum habet, naturaliq; diſtincta
interuallo, quæ proxime præteriere intuēdi
tempus dedit, dedit respirandi, ac reſecit ani
mos, & quodam quaſi uerborum modus
latu concluſa eſt, a quo ſane modulatu, hoc
eſt diligenti pedum obſeruatione, de quo
mox dicitur, ſolus eſt ſermo; ſoluta epi
ſtola, ſolutæ iuris conſultorum edictiones,
ac philoſophorum præcepta, cæteraq; eiuf
modi, tamen numeris plærumq; in ambu
lare inueniantur, quod fieri neceſſe eſt, uel e
tiam obſcurioribus incedant numeris, ac
hitoriã, orationiſq; illud genus, quod græ
ci epidiſticon, noſtri demonſtratiuum uo
cant, imprimis expedit eſſe numeroſa; dein
de in deliberatiuo, iudicialiq; genere id ob
ſeruandum, aut certe apti. hi ſunt numeri il
li occultiores, magiſq; reconditi. Hoc autē
ideo, quod tam hitorica dictio, q̄ demon
ſtratiua omnis ad uoluptatem proxime ad
poemata accedēs, circūſcriptione ambituq;
& tanq̄ in orbe icluſa currat oratio, quoad
in ſingulis perfectis abſolutiſq; inſiſtat ſen
tentijs. Idq; ideo ſecurius. tutiuſq; ſit, quod
auditor lectorue ſit futurus, qui non uere
ne cōpoſitione oratiōis inſidioſa ſua fides
E 2 attentetur

attentetur, quin & gratiam scriptori, orator
riue habet, quod aurium seruerit uolup
tati. In cæteis autem causis non uerborū
ambitu dicendum semper, sed sæpe mem
bratim, cæsimq; ideoq; illa uerborū quasi
colligata concinnitas effugitur, qua si sæper
utare cum satietatem affert, tum quod cū
id quale sit facile sentiat, actionis ueritatē
detrahit, & actoris fidem fūditustollit, Ver
rum quoniam adhibenda nonnūq; hæc
diximus, quoniam ea in loco uidendum est
Cum igitur laudandum est aliqd' ornatius
quoniam ea pars demonstratiui generis eē
uidetur, ut Ciceronis illud in Verrē, quod
est de laude Sicilię, aut si exponenda narra
tio sit que plus dignitatis q̄ doloris deside
ret, quod ad historię grauitatem propi⁹ ac
cedat, sicut Ciceronis in Verrem de Ceres
re, & Segestana, Diana, deq; Syracusarum
situ, ambitu numeroſo cadant, puidēdum
est. In re quoq; amplificanda, dum sensus
omnis funditur numeroſe, etiam uolubilis
ter fertur oratio. In totum igitur singulare,
ac unum aliquid modo præscribi non pos
test, nam in exordio sicut iudicis anim⁹ uas
rię præparetur, ut in ſequenti indicabitur
libro, cum miserabiles esse uolumus, cū mo
desti, cum acres, cum graues, cū blanditijs
quoq;

quoque flectere, cum ad diligentiam hortari, ita cum diuersa omnium natura sit, dissimilis quoque componendi ratio desideratur. Non enim similibus in exordio pro Milone, pro Cluentio, pro Ligario usus est Cicero numeris narratio fere tardiores, atque ut ut sic dixerim modestiores pedes desiderat quod cum docere, & insigere animis res semper cupiat, ubi minime festinantibus opus est, id aptius, & accommodatius rei sit, tota consistere narratio membris uidetur debere longioribus, periodisque breuioribus. Argumenta uero acra & citata sint. Pedibus quoque ad hanc naturam accommodatis utent, epilogi summissum, lentum, et minus exclamantem numerum fere exigunt, siquidem sicut fere componendum, quomodo pronuntiandum erit, & cum rerum de quibus dicimus naturam sequi numerum scriptor uelit eruditus. In proemio plerumque summissum esse oportet, tamen in accusationibus iudex erit concitandus, aut aliqua complendus indignatione. In narratione, plenos atque expressos nos esse expedit, ne aliquo incitati affectu (quod fide tollat) dicere uideamur. potius uera loqui. In argumentis citatos & uolubiles esse conuenit, ipsoque motu celeres. In locis autem communibus & descriptionibus fusos ac fluentes,

fluentes, idq; quod uoluptatis causa adhis
beantur. In epilogis plærumq; ut iam dis
ctum est deiectos, & infractos, debent liqui
dem sublimia ingredi, leuia duci, acria cur
rere, & delicata fluere, atq; ubi urgeat neces
sitas hæc fuerint administranda. Expositū
est, quo in genere orationis, quibusq; in or
ationis partibus, ac qualibus utendum sit
numeris, reliquum est, ut partium oratio
nis continuos ne numeri locos occupent
ostendamus.

De ambitu numeroso

Cum excellentes imprimis authores stu
duerint ne flueret, uagaretur ac longius ex
curreret oratio, eam distingui & interstites
re, modo cæsis, modo membris, modo am
bitibus, eademq; omnia numeris uincien
da putauerunt. Primum quid sit, quod cæ
sum, quod membrum, quodq; ambitum
seu clausulam nominemus pauca referens
dum est. Dein quo pacto uinciri numeris
intelligentur. Ambitus ille quem perios
don græci, nostri clausulam, multisq; alijs
nominauere nominibus constat ut Cicero
inquit. Si plenus sit quatuor fere partibus,
quæ membra dicimus, ut & aures impleat
et ne breuior sit, neq; longior, q̄q; utrumq;
nonnunq̄, uel potius sæpe accidit, ut aue
citus

citius insistendum sit, aut longius procedendum, ne breuitas defraudasse aures, ne uel longitudo obrudisse uideat. Cum autem sint periodon duo genera. Vnum simplex quod longius prouehitur, atq; circumducitur. Alterum quod membris, & incisus constat. Primum est ut diuturni silentij patres conscripti, quo erant his temporibus usus, non timore aliquo, sed partim dolore, partim uerecundia finem hodiernus dies attulit, qui ambitus clauditur ionico a maiore. Iambo & Dactylo. Alterum est sæpe breuissimum, quod incisus constat, uelut illud Crassi, missos faciant patronos, ipsi pcedant, quod nisi interuallo proferatur sententia uidebitur iambicus. Melius autem pcedant, ipsi etiam Cicero dici arbitratur. In eodem genere esse ambitus ille creditur, qui ex membris conficitur, aliquanto longior quam qui ex cæsis. Breuior autem quam qui continuus fluit, ut est, cur clandestinis consilijs nos oppugnaret: cur de profugis nostris copias comparant contra nos: utrumque membrum spondeis clauditur, quod sit plerumque Crassus diceret. Licet in illo quod cæsis confectum est Amphimacro usus sit, & Spondetus Amphimacrum antecedit, nimirum que incisum aut membratum efferentur, ca.

uel aptissime cadere debent. Incisim sicut
Ciceronis illud, domus tibi deerat, at habe
bas, pecunia superabat at egebas quatuor
sunt incisa. Membratim ut rursus Cicero
incurristi amens in columnas In alienos in
sanus insanisti. Duo sunt membra, deinde
& caesa, & membra, tanq̄ crepidine quadā
cōprehensionem longiore sustinentur, ut
Ciceronis illud depressam, cæcam, iacentē
domum plurisq̄ te, & q̄ fortunas tuas aesti
masti, qui ambitus duobus Trochæis ter
minatur. Cum superior ambitus ex mem
bris spondeis conclusus geminis, qui autē
ex incisim ex spōdeo (nam ultima cōmunis
iam recepta syllaba est) p̄cedente Pyrrhi
chio. Incisim autē, & membratim tractat.
Oratio ubi uere aliquid dicere uideri uol
lumus, cum aut arguimus, aut refellimus,
ut apud Ciceronem in Corneliāna illud,
o callidos homines, o rem excogitatam, o
ingenia metuēda, circuitus tamen ille, quē
iam sæpe diximus incitator numero ipso
fertur, & labitur, quoad perueniat ad finē,
sed iam quos accipiant pedes, locos inciso
rum clausularum uel dicendum, a ueterib⁹
nempe quæsitū est Toto ne in ambitu uer
borum numeri tenendum sint, an in par
tibus primis, atq̄ extremis tantum. Sunt
qui

qui compræhensionem totam a capite ita
fluere pedibus continuis uelint, ut ad extre-
mum ueniens pedibus quoq; consistat, nec
id factu difficile his qui eruditi, instructi, ex-
ercitatiq; sint ad accurate dicendum. Cū
igitur in soluta oratione eadem prope faci-
amus, quæ poetæ tamen in oratione poema-
tis effugiendam esse similitudinem aiunt, ut
non tantum alijs atq; alijs struatur pedibus
oratio, sed etiã, ut concentus ille in extremis
seruetur dumtaxat clausulis. Plæriq; cõsent
oportere tantum cadere numerose, termis
nariq; sententiam. Cumq; aures extre-
mum semper expectent, in eoq; cõquiescant.
Id uacare numero non oportere. Aristote-
li autem ac Ciceroni. Quintilianõq; placet
tam sententiæ initium, q̄ finem esse debere
numerosum, quod statim a principio sens-
entiæ dictionis cõcinnitate multum affici-
amur, & ipsa conclusione, ne claudicans, ac
quasi fluctuans, sed æqualiter constanterq;
ingrediens fluat oratio. Quid proprie sit
numerus, quidq; differat a metro, supra in
poetica docuimus, sed aliquando numerus
etiam pro metro, ac uersu abusiue accipit.

Verum oratorius numerus est, ut dixi-
mus cum principio sineq; numero clau-
ditur sententia. Idq; ut Cicero inquit
E § in dicendo

Numerus
Oratori.

in dicendo putatur numerosum, nō quod
totum constat e numeris, sed quod ad nu
meros proxime accedat, quo fit, ut etiā di
ficilius oratione utamur, q̄ uersib⁹, quādo
quidem in illis certa quēdam et definita lex
est. quam sequi necesse sit. Incedo autem
nihil est propositum, nisi ne aut immodera
ta, aut angusta, aut dissoluta, aut fluida sit
oratio, quod totū in summa scribētis pru
dentia locatum est. Item si pedibus nec ap
te coniunctis claudatur sententia, numer⁹
nō est, non minus q̄ si unico claudatur pes
de, qui tres non superet syllabas. Pes si quis
dem erit non numerus. Poterit uero unus
esse dichoreus, qui e duobus trochæis cons
tat. Attendendum igitur, quod quemad
modum qui audiunt, hæc duo animaduer
tunt & iucunda sibi censent, uerba dico &
sententias, ea q̄ dum animis attentis admis
rantes excipiunt, fugit eos. & præteruolat
numerus, ita si idem sæpe reiteretur nume
rus, quod ab audientibus intelligatur, satis
at. quandoquidem quod uoluptatis causa
accerditum est, id non nimium, & frequens
esse oportet, quando uoluptates cōmendat
rarior usus uitiosum erit. Quod uitium ut
uitetur. Sunt hi quidem inter se miscendi,
& temperādi, sic minime animaduerteatur
delectationis

delectationis aucupium, & quadratæ orationis industria, uittosus & ille numerus est cuius pedes apti, & quasi coagmentati nõ iunguntur, quod quale sit. Cum qui apte iunguntur dixerimus facile intelligetur. Itē per uittosum est, si in orationis contextu in uersum incidamus, quæ enim numeris & es isdem poeticis componitur oratio, eam tamen solutam et liberam esse oportere intelligamus, ne poema pãgere uelie uideamur. Licet itaq; nobis dimidiatos plerumq; uersus adhibere, integros fere non licet, ac tam principia, q̃p̃ ultima uersuũ initio conueniunt orationis. Titus quidẽ Liuius ab Hexametri coepit exordio, ut tradit Quintilianus, facturus ne opere precium sum, idq; melius esse, q̃ quomodo emendatur. Cicero tamen tam acris animaduersionis securus, nisi consulto id fecerit aliquando uersu absoluit, ut trimetrũ in Pisonẽ. Proh dij immortales, qui htc mihi luxit dies, sic Sallustius, nec min⁹ greci, quin etiam ipse Platon compositionis comprẽ studiosissimus in Timõo primo statim ista non uirauit. Initium enim hexametri iuenias, ubi inquit Εἰς δ'ὕο Ἰσθῆος ὁ δὲ δ' ἦ Τεταγτος. Nec itaq; mirandum, si Isocrates qui primus in oratione post Thrasimachum numeros obseruauit

uauit in panathenaici principio trimetro
usus est iambico. *Νεώτερος μὲν ὢν προσηοῦ
μὲν γράφει τῶν λόγων.* Ita alij plerūq; ut
quis huius rei studiosus annotarit, ac iam pos-
sissimū dicendum pbari soleant numeri.

Qui probati sint numeri.

Clausularum initia, ut apte incederent,
& earundem fines concinne clauderentur
non unico pede labi astringiq; ueteres uol-
uerunt rhetores atq; oratores, sed alterum,
ac plerunq; utrobiq; tertium adiungi, ubi
paucarum sint pedes syllabarum. Plures
autem quo uersus similitudinem effugerēt
esse prohibuerunt. Pedes igitur oratorius
numerus nullos respuit, quid ait Quintilis-
ianus. Mirari se in hac opinioe fuisse doctis-
simos, ut alios pedes ita eligerent, alios dā-
narent, quasi ullus esset, quem non sit necef-
se deprehendi. non ergo pedes, sed pedum
iuncturæ damnandæ eligendæq; sunt. Cū
uero iuncturæ sint innumerabiles cunctas
complecti qui possumus? At maxime pro-
batas a summis authoribus referemus, ut
nos illud non fugiat, non tantum referre
qui pedes, sed etiam quæ uerba commissu-
ra quadam claudant orationem, nam si in
extrema ambitus parte breuiora locaues-
tis, infringitur illa quasi membrorum cō-
prehensio.

cōprehensio, quare aut paria syllabis esse debent posteriora superioribus, aut ut Cicero melius esse iucundiusq; putauit longiora. Monosyllabon autem in fine antecedenti iungi uideretur per synalcepham, ueluti auxilium est. Spondeus igitur ut a duorum syllabarum pedibus ordiamur, quod Demosthenes plurimum usus est, moram semper affert, ac illud generaliter tenendum est, quod qui pedes sunt temporibus pleni ores longisq; syllabis constant, hoc sunt stabiliiores, & grauiorem reddunt orationē.

Breues autem celerem, mobilemq; itaq; si opus sit uelocitate tardum, & segnem adhibeas pedem, & ubi pondus exigitur præcipitem, ac subsultantem structuram iure dā naueris. Spōdeus præcedēte se pyrrhichio bñ sonat, ut Iuniani, uel trochæo, ut arma sumpsi, & acta res est, uel iambo, ut manū armāt Hoc ideo quidā nō probant, quod trimetri iambici finis esse uideatur. Ipse autem sibi male spondeus præponi creditur, ut oratores, nisi quod tam Pompeius messalinus q̄ Cicero Idōneum putat cæsis ac membris, ut crassi illud nos oppugnāt.

Propterea quod paucitatem syllabarum cum grauitate sua, & tarditate compensat, nequidem Dactylum bene præponi. Spondeo Cicero, ac Quintilianus exis

existimat, quod finem uersus in clausulæ si-
ne damnauerint. Terentianus tamen hūc
numerum non respuit. hoc tale est contra
Cesaris arma. Si pars una orationis in fine
clausulæ Anapestum acceperit, & Troche-
um siue Spondeum propter communem
ultimā mollem, & quasi lubricam structu-
ram dabit, ut dominabatur, nā iidem fu-
erint pedes, eademq; tempora, tamen ubi
diuersæ sint partes orationis, retērus, nescio
quo pacto spiritus, ac restitutus affert quā-
dam compositioni firmitatem, ut uideant
ipsi. At in una parte orationis propera
uerba, & continua spiritus celeritate labi ui-
dentur, ut populabundos. idem de tribras-
cho dicimus ut getere morem. & facilita-
tes, temeritates. Spondeus recte iambo præ-
ponitur, ut doctus fui. se ipso iambo præ-
rente, ut bona fide, & cretico, ut prospera
fide. Atqui licet Aristoteles, Theophrastus
& Theodectes, Trochæum, & Pyrrhichiū
respuant, quod ultimas longas esse syllabas
semper uelint, a Cicerone tamen non im-
probantur. Trochæus si se præcedit, quin-
& iuncturam facit, quam Cicero maxime
secutus est, ut ab omnibus esse ei pœnas præ-
solutas. Dictum enim sæpius nihil ad rem
pertinere, extrema longa ne sit, an breuis
&

& Gracchanum illud patris dictum sapiens
temeritas filij comprobauit, quo Dichos
reo tantum clamorem concioni se excitatum
esse Cicero scribit, ut esset admirabile,
ordinem immuta, ut sit comprobauit filij
temeritas, iam nihil Ciceronis erit sententia,
& si temeritas quarto pæane cõstet, quam
structuram, ut optimam probat Aristoteles.
Sunt etiam alij qui hanc non impbãt.
Trochæus autem, Spondeus & iambus,
ut Cicero putat male concludunt, quoquo
modo struas. Rerum tamen tum ex Spon
deis atq; iambis maxime continetur, ut sce
ptrum mihi liquit Pelops. Pyrrhichius des
currit, sed quantum celeritatis, tantum gra
uitatis admittit, quid igitur faciam. Iambus
grassatur in carmine, quis hoc potest uide
re: quis potest pati: nisi impudicus, & uos
rax, & aleo. In uniuersum autem si necesse
sit alterutrum duram potius atq; asperam
compositionem, quam effœminatam, et eneruam
ac delumbem mauult esse Quintilianus, ut
neq; longioribus quam oportet utamur
hyperbatis, neq; ullum aptum, atq; idoneum
uerbum permutemus lenitatis gratia.
quando non erit ullum tam difficile, ut non
cõmode inferi possit, quare modus habendus
est, nam si nimij sumus intolerabile
uitium

vitium est, si nullus inerat numerus, ut iam
saepe diximus dissipata, & inculta, et fluitans
erit oratio. Dactylus qui Aristoteli amplius
or sicut humanior iambus uidetur, quem
tam Cicero, quam Quintilianus heroum uocat
clausulam fortem reddit antecedente Tro
chæo, cui Aristoteles Cordacis nomen de
dit, ut iure fecimus. Cordax namque genus
saltationis fuit. Pyrrhichio antecedente, ut
bene dicitur Spondeo causas audiat, iuste
fecimus, iambo fide dicitur. dies attulit, &
tribrachus quoque Dactylum, bene præ
cedit recole nomina. Anapæstus
repetes cætera. & Palimbacchius sepono
cætera, & Molossus, quærebat dicere. Da
ctylum, Spondeum et Anapæstium, quoquo
modo struas ad continuandorum uerborum
principia satis decenter cadere Cicero arbi
tratur, uelut L. Iulianum illud diximus. factu
rus ne operæ precium sim. optime incipit a
longis, ut cum propter egregiam. aliquando
a breuibus, ut nouum crimen. C. Cæsar, &
animaduerti iudices, sed pro Cluëtio recte,
quod initium eius partitioni simile est, que
celeritate gaudet. Clausula quoque e longis
firmissima a Quintiliano putatur, sed cadet,
& in breues aliquando. Facit etiam tri
brachus ad clausulam præcedente cretico,
ut si

ut si dicas de ceteris agite, de prelijs redeo,
de litteris dubito. Amphibrachus quoque
recte ponitur in clausula, Spondeo fere an
tecedente, ludos habere, recte locutus. Tro
chæo iusta quærela. Hinc etiam illud Tul
lianum, & Pristinum morem requirunt, et
neminem præponendum mihi esse actorē
putavi. Anapæstus etiam clausulis cōuenit
sed ruens, atque in rhythmī modum proflu
ens est, & Pentametri finis, nam ubi libido
dominatur, innocentie leue præsidium est
mollior fiet, præcedente Spondeo, ut si mu
tes leue, innocentie præsidium est. Eadem
erit si Trochæum anteponas profluentis
or, ut nomen erat imperij. Creticus antece
dens eum paulo fortiorem reddit, ut nobis
les homines, sicut ante Spondeum exultat
ut de quo ego nihil dicam nisi depellendā
criminis causa, & illud, quousque tandē ab
utere Catilina patientia nostra. Creticus ip
se in ijs optimus. Quod præcatus a dijs
immortalibus sum, sed clausulas diligens
tius seruandas esse arbitramur, quā superior
ra, Quod in his maxime perfectio, atque ab
solutio iudicatur, nō ut uersus, cuius æque
prima, & media, & extrema pars attrēditur,
qui debilitatur in quacunque sit parte titus
batum. In oratione autem pauci prima
F cernunt,

cernunt, postrema plerique, quæ quoniam
apparent, et intelliguntur, varianda esse dixi-
mus, ne aut animorum iudicijs, aut auriu
sauerate repudientur. Duo aut & tres, ut
Cicero ait sunt fere extremi seruandi, & no-
randi pedes, si modo non breuiora, & præ-
cisa erunt superiora, aut creticus, aut hero,
aut pæan, quem probat Aristoteles. Horu
uicissitudines efficiunt, ut neq; ñ satientur,
qui audient similitudinis fastidio, neue id
nos dedita opera facere uideamur. Creticu
bene antecedit, uel Anapæstus, ut populo
conferunt, uel pæan ille qui fini aptior dictus
est, placat facilitas nobiles, uel epitritus ters-
tius seruare q̄ plurimos, uel Trochæus tur-
pe dicerent, hæc de trium syllabarum pedi-
bus, de quibus non quasi legem inuiolabi-
lem dedimus, sed quod esset optimu ostens-
dimus, nunc sequuntur quatuor syllabas
rum pedes.

*De ultimo quatuor syllabarum
pede cum cæteris numero*

Pæana primum, & pæana quartum pro-
bat Aristoteles, cui a prio re quidem ordi
placet, ut hæc uerba sunt desinite, incipite,
comprimite, Posteriore autem finire, ut hæc
uerba, agilitas, facilitas, domuerant, quod
Cicero

Cicero tamen non prōbat inquiring. Quare etiam pæana qui dixit aptiorem, in quo esset longa postrema uidit parum. Quoniam nihil ad rem est, postrema ne longa sit, an breuis, quod uideatur aliquid uacantis temporis, ex eo quod insequitur, accedere. Aures tamen inquit Quintilianus. Consultans meas intelligo multum referre, utrumne longa sit, que claudit, an pro longa, nec enim tam plenum est dicere timere, quàm timeri. Pæana igitur tertium, qui tertia longa, quater ferit bene acriterque concludere omnes consentiunt, cui Cicero tribrachum anteponebat sic facere uideamur, aliquando iambum, ut in Catilinam cum omnibus potius quàm soli pati uoluerunt. Sæpissime autem Trochæum, ut pro Cluentio quantum difficultatis, & quantum laboris sit habitura, & in Oratore, Diu multumque mecum Brute dubitavi, adeo ut Ciceroni hæc peculiaris fuisse structura prædicetur, esse uideatur. Verum sicut iambus in eis que demisso, atque humiliter, uel grassati sermone dicuntur, frequentissimus est, ita pæan tertius in amplioribus, & in utroque Dactylus. Proinde in uaria, & perpetua oratione, hi sunt inter se miscendi, ac temperandi, Dichoreo quoque idem author frequenter utitur, ut dicere maluerit &

est confiteri, & crimina detulerunt, & exers
citū compararunt, & pro Ligario, aut les
uium græcorum, aut immanium barbaro
rum, & pro Milone contra amentiam per
ditorum. Antispastum quoq; bene Dactyl
lus antecedit, ut uir optimus uideret, & Tro
cheus, sua manu sororem interfectam esse
fateretur, nec minus eum pedem quem lo
nicum a maiore nominamus. Optime præ
curret tribrachus struitq; clausulam, ut Cis
ceronis illud. Quorum igitur impunitas
Cæsar tuæ clæmentię laus est, eorum te ad
crudelitatem acuet oratio. aliquando Pyr
rhichius fuit Oratio. Nonnunq; Trocheus
uestit Oratio, quibus Cicero uisitur structus
ris, sed & illa uerba, quę quinque syllabis cõ
stant, fluxiorem structuram faciunt, ut ars
bitramini, interrogauerunt, desiderauerunt
omnium quinque syllabarum unicum Cis
cero pedem Dochimum cuius exemplum
ponit, amicos tenes quouis loco aptum es
se dicit, siue ambitum inchoet, siue conclu
dat, dum semel ponatur, quod iteratus, aut
continuatus numerum apertum, et nimis
faciat insignem. His igitur tot commutatis
onibus, tamq; uarijs sic utemur, ut orator
ris plenã fluentēq; libero impetu facultatē
ijs sepe uinculis nō alligemus, nã uerborū
compositio

compositio, non ex labore anxio ueniat oportet, ne in metiendis pedibus, ac perpendendis syllabis quisq̄ cōtenescat, sed usu atq; exercitatione perpetua auribus quæ uelut arbitri compositionis esse debent iudicet, quid strictum, quid effusum, quid hubertū quid durum, quid effœminatū sit. Plærūq; etiam nimix artis opinio fugienda est, & interponenda simplicitas rudis, atq; imperitæ dictionis, quod plærūq; acribus sensibus sit uis maior. Si naturaliter proferatur. Quod ipsum secisse Ciceronem facile deprehendi potest. Cum ergo uniuersa eloquentia sententijs & uerbis consistet, perspicuum est, ut doceamus acute, delectem⁹ quasi argute. Commoueamus grauitèr, uitiosumq; in sententia, si quid absurdum, aut alienū, aut non acutum, aut subinfulsū est. In uerbis si inquinatum, si abiectum, si non aptum, si durum, si longe petitum, ut danda opera sit, ut in uerbis quidem singulis emendate loquamur, quod est latine, ut perspicue, ut ornate. *Perspicua* erunt si propria in proprijs lautissima eligam⁹, Ornata erunt si nouata non nimis licenter, si prisca non e medijs eruta tenebris, si translata, ut uerecunde utamur alienis. In coniunctis, ut ordo seruetur, ne iunctura hiet,

& quasi labore oratio numerus, quem me
morauim⁹ adhibeat. Quod tã ad cõiuncta
q̃ ad singula p̃tineat sonus et figure, q̃ duo
maxime aures p̃mulcent. Verba igit legẽ
da potissimũ bene sonãtia, sed ea nõ ut po
etã exquisita ad sonũ, ueꝛ de medio sũpra,
in quo delectu asperitatẽ fugiam⁹, ut tamẽ
ferẽt sententiã, ita seligemus, ne quicq̃ de in
dustria facere uideamur, ubi ueritatis pates
faciẽdẽ fuerit locus potius q̃ oblectatiõis, si
gurã ne nimium frequẽtes illẽ ponant, quas
in ipsa ostẽdimus grãmatica, nequidẽ etiã
affectant, hoc est ne frigidẽ sint et otiosẽ, aut
petulãtes irrũpãt potius q̃ accersitẽ accedãt
Vitiõsẽ siquidẽ sũt quẽq̃ cõpositiões, quã
ad hoc ipsũ petunt, ut exuliet, ac lasciuiãt.
Oẽs rhetoricã species, quomõ tractandã
essent ostẽdimus, quẽ partes quoq̃ sint rhe
torices apuimus, reliquũ iã est, ut de eiusdẽ
artis loquamur instrumẽto, referamusque
quo pacto, tã species, q̃ partes rhetorices ip
si accõmodent instrumẽto, loquamurq̃ de
ijs dicẽdi scribẽdiq̃ generibus, in q̃bus elo
quẽtiẽ studiũ potissimũ desiderat, postremo
quo mõ ista nobis possimus uẽdicare doce
am⁹. Verũ quoniã hui⁹ uoluminis satis ex
creuit sũma. Hęc sequẽti cõcredemus libro.

T

E

A

Q

GEORGIVS

GEORGIUS VALLA DE INSTRUMENTO RHETORICES

Libri Secundus.



RATIO IGI-
tur, tam rhetorices
quam oratoris in-
strumentum, unde
nomen oratoris &
ipia uim nacta est
eloquentia, aucto-
ritatemq; in ciuita-
tib; adeptia est am-

plissimam, partes habet quatuor, ut ipse de
mum Cicero sua non aliena prodidit sen-
tentia. Primā principiū, secundā narratio-
nē, tertiā cōfirmationē, quartā cōclusionē.
Quarū prima & postrema artificiosissimæ
ad motum animi gignendum potissimum
ualent. Inuenta igitur rhetorices specie ius-
dictali, aut deliberatiua, aut demonstratiua,
tum quæ cōfirmanda, quæq; refellenda
sint, indagandum in causæ ipsius statu, pas-
siterq; digerenda in quem poscunt ordinē
omnia, & qualem esse narrationem cons-
ueniat. inde quali utendum sit principio,
atque conclusionē. cogitandum, neque
F 4 enim

neq; enim ut primū in ordine aliquid occurrat, ita etiam id primo prouidendū nobis est, nam de causæ ipsius uisceribus educendum caput est orationis, quod principium nominamus. Inde postremo ut mouendus uideatur auditor, siue concitandus, siue pacandus sit, dicendumq; ut natura postularit auditorum, quæ ut assequamur ac commodata adhibebitur singulis partibus de qua iam dictum est elocutio, cuncta tenaci complectenda memoria. Dein sua actione omnia efferenda. Proinde cum illa cuiusmodi esse conueniat, ostenderitimus. Primo de principio, mox de reliquis hinc partibus dicere ordiemur.

De principio.

Principium quod græce prohæmium nominatur, siue ab itineris primo ingressu siue a præcipientibus, anteq̃ cationem aliam quam ordiantur, sumpta translatione, quibus uerbi etymologia non cedit latinus sermo, ab ordine enim factum ordior uerbum quod texendi explicat nobis initium, inde factum exordior, quod est extra ordinem rei explicandæ, uerba facio ad fauorem audientium aliquem promerendum, duas propter

propter eam quam obtinent differentiam
species præ se ferre dicitur exordium, & in
sinuationem. Moris enim doctorum uiros
rum est, quæ re ipsa distinguantur, ea uerbis
atq; appellationibus suis interim inuicem
distinguere, neque tamen alia differentia est
q̄ quod palam exordium facit, id occulte
insinuatione, quare cum unius præcepta tras
diderimus, de utroq; dixisse uolumus intel
ligi. Quæ itaq; dicuntur ea, aut ex personis,
aut ex rebus ipsis sumuntur initium. Sunt
autem rerum tria genera, ut amice, ut intel
ligenter, ut attente audiamur. Quorum pri
mus locus est in personis nostris, disceptas
torum aduersariorum. a quibus initia ben
niuolentiæ conciliandæ comparantur, aut
meritis nostris, aut dignitate, aut aliquo ge
nere uirtutis, & maxime liberalitatis officij
iustitiæ. fidei, contrarijsq; rebus in aduersa
rios conferendis, & cum ijs qui disceptant
aliqua cõiurationis, aut causa, aut spe signi
ficanda, & si in nos aliquod odium offen
sive collata sit, tollenda ea minuendaue, aut
diluendo, aut extenuando, aut compensan
do, aut deprecando. Intellegenter autem
ut audiamur, & attente etiam a rebus ipsis
ordiendum est, sed facillime auditor discit,
et quid agitur intelligit, si cõplectare a prin

Rerū tria.

principio genus naturamque causae, si diffi-
nias, si diuidas, si neque prudentiam eius im-
pedias confusione partium, nec memoriā
multitudine, quaeque mox de narratione dis-
lucide dicentur, eadem etiam huc poterunt
recte inferri. Ut attente autem audiamur
trium rerum aliquam consequamur, nam
aut magna quaedam proponemus, aut nes-
cessaria, aut coniuncta cum ipsis apud quos
res agitur. Sit autem hoc etiam in praecipis
ut siquidem tempus ipsum, aut res, aut locus
aut interuentus alicuius, aut interpellatio,
aut ab aduersario dictum aliquid maxime
in perorando dederit occasionem nobis ut
dicamus aliquid ad tempus apte, quaeque ad
amplificationem pertinent, de qua iam di-
ctum est ad principiorum praecipia trans-
ferri potuerint. Haec a Cicerone, nempe un-
de a quoque alio aequae bene? haec nimirum
palam exordium, idem insinuatio quod sub-
dolum principium est, quo inquam in au-
dientis occultius irrepimus, quod
si quid toti officere uideatur actioni, id a prin-
cipio amoliendum est, nostraeque confirmanda
est opinio, detrahendusque metus si quem for-
te subiuisse animos audientium suspicari fu-
erimus, ut Cicero pro Milone facit, ne Pompeii
arma disposita contra se pugnaret, nonnunquam
adhibendus

adhibendus, ut idem in Verrem. Aliaq;
eiusmodi quæ proposita causa prudens ui
derit orator. Principiorum autem initia li
berum est, unde uelimus sumere, sicut uel
buerit concludere, ita ut remotius a propo
sito ad causam qua de agendum est, quan
doq; perueniāt oratores, ut Isocrates in pas
nagyrico, Necnon de Helenæ laudib⁹, ali
quando a tempore, ut Ciceronis est, p C
lio. Siquis iudices forte nunc adit ignarus
legum, iudiciorum, consuetudinis nostræ,
miretur profecto quæ sit tanta atrocitas hu
iusce causæ, quod diebus festis, ludisq; pu
blicis, omnibusq; negotiis forensibus inter
missis, unum hoc iudicium exerceatur, a lo
co, ut pro rege Deiotaro. Cum in omnib⁹
causis grauioribus. C. Cæsar Initio dicēdi
cōmoueri soleam uæhementius, q̄ uidetur
uel usus, uel ætas mea postulare, tamen in
hac causa ita me multa perturbant, ut quā
tum mea fides studiis mihi afferat ad salutē
regis Deiotari defendendā, tantū mihi facul
tatis timor detrahāt. Ab opinione ut i Ver
rē si quis uirum iudices, aut eorū q̄ adsūt forte
mirat me q̄ tot annos i causis iudicisq; pu
blicis ita sū uisatus, ut desederim multos, le
serim neminē subito nūc mutata uolūtate
ad accusādū descēdere. Is si mei cōsilij causā
rationēq; cognouerit

cognouerit una, & id quod facio, p̄babit,
et in hac causa profecto neminem mihi esse
præponendum putabit. Ab infirmitate, tã
ætatis, q̄ mentis, ut pro Roscio Amerino.
Credo ego uos iudices mirari quid sit, qđ
cum tot summi oratores hominesq; nobis
lissimi sedeāt, ego potissimum surrexerim,
qui neq; ætate, neq; ingenio, neq; auctori-
tate sim cum ijs qui sedeant comparandus, ac
multa eiusmodi alia, demonstrandi enim
causa hæc satis, quo pacto autem ordiendū

*Causarum
genera*

nobis genus causæ nos docere potuerit.
Causarum autem genera quæ ipsa spectent
exordia, plurimi quinq; esse uoluerunt, ho-
nestum, humile, dubium, uel anceps, admis-
rabile, obscurum, quidem turpe adijciunt,
quod alijs humili, admirabili, alijs subijciunt
Admirab. Admirabile dicit, quod abest ab hominū
opinionē. In incipiti igitur maxime bene
uolum iudicem, in obscuro docilem. In
humili attentum parare debemus. Hone-
stum siquidem ad conciliandum nobis as-
simum satis per se ualet. Admirabili & tur-
pi remedijs op̄ est, ea de causa principium
in exordium & insinuationem diuisum est
nam ubi causæ frons uix admittitur, operi-
enda est tantisper, quoad admittamur, ut
admissi, intrepide in defensionē subeamus,
utendum

utendum quoque in sinuatione, cum aduersariorum actio iudicum animos occupauerit, nec non si apud fessos audiendo agendum sit, in altero promittemus aduersariis occursuros, in altero spem breuitatis injicemus. urbanitas opportuna, aut undecumque petita iudicis uoluptas, reficit animos a tedioque leuat. Monendum quidam putauerunt, ut immodica euitetur principii longitudo, nec minus conductissima breuitas ne uerbosius quam necesse sit, neue obscurius, doceamus, conciliemus, attentum faciamus auditorem. At prudentem oratorem ista non fugient. locutionem quoque moderatam esse oportet, ne quod insolens uerbum, nec audacius translatum, ne ue aut absoleta uetustate, aut poetica licentia sumptum in exordio deprehendatur. Conciliatis enim animis & iam calentibus, haec feretur libertas, praesertim cum in locos descenderimus circumfuso nitore, & dicendi copia illustres non est argumentandum, non narrandum in exordio, ut sit illaboratae similis oratio non uerbis, non uultu nimia promittens. dissimulas ac modesta, qualis pulcherrima pro. Q. ligario Ciceronis est, prouidendum ne turberur memoria, ne facilitate continuandi uerba destituamur, & quasi labores oratio

oratio. Apostrophis figurisque alijs quādo
utendum, quando uulgari utendum exor
dio, commutabili, separato, trāsflato, longi
ore, quā causa desideret, aut breuiore non us
tendum esse frustra puto commoneri, quia
prudens id facile aduertit orator non mi
nus, quā in perpetua oratione, quin & singulae
partes suum quoddam particulare has
bere debent exordium, et aliqua leuandus
recreandusque auditor praefatiūcula, sicut au
dite nūc reliqua, atque haec ita in exordio cū
eo opus fuerit, nec enim semper utendum.
Est siquidem cum redundat, cum praepara
tus auditor, cum res praeparatione non in
diget, cum angusta sunt tempora, cum obs
languet auditor, alioqui in reliquis partibus,
quasi dormitans auditor est excitandus
praecipue in narratione & argumentis cū
ut attendant, ut saueant rogamus, ac si mul
tiplex sit causa sua singulis danda praefatio
est, ut aduertite nunc alia, & nunc illud pre
tereo. Cum uero exordium concludemus,
siue ad narrationem, siue ad argumenta
transeamus debet postremum esse, cui cō
modissime consequentiū iungi poterit, in
itum ne abrupte in narrationem argumen
tae illabi uideamur. ut Cicero p. lege ma
nilia. Atque ut ideo oratio mea perficiat unde
haec

hæc omnis causa ducitur, bellum graue & periculofum, & quæ fequuntur, quod fi lō giufcula, & perplexiufcula fubfequat̄ narratio, præparādus efi iudex, ut Cicero paulo longius exordium rei demonftrandæ repetam, quod quæfo iudices ne molefte patiamini, principijs enim cognitjs, multo facilius extrema intelligetis, ac de exordio quædem hætenus, neq; enim humillima & tenuiffima quæq; confectanda, ea enim fibi quiujs poterit dictare, atq; differere.

De narratione.

Narratio efi rei factæ, aut perinde, ac factæ utilis ad perfuadendum expositio, & quædam quali fedes & fundamentum cōfiftituendæ fidei. Sunt in ea feruanda maxime, quæ etiam in reliquis fere dicendi partibus quæ partim funt neceffaria, partim funt affumpta ad ornandum, nam aperte dilucideq; ut intelligatur quid dicamus, probabiliter ut probetur narremus neceffariū efi. Affumemus etiam fuauitatem ergo ad dilucide narrandum. Dilucidum fiet ufitatis uerbis, proprijs, difpofitis, aut circūfcriptione concluda, aut intermiſſione, aut cōcifione uerborum, Contra obfcūrum, aut longitudine, aut contractione orationis, aut ambiguitate. aut inflexione
aut

*Breuitas
conficitur*

aut immutatione uerborum, sit quoque breuitas, ut absit concisio, nam breuis sit, quolibentius audiatur, hæreatque magis animo, quoniam. Omne superuacuum pleno de pectore manat. Breuitas autem conficitur simplicibus uerbis semel unaquaque re dicenda, nulli rei nisi ut dilucide dicamus seruiendo, ne minus, ne plus etiam dicatur quam oporteat. Probabilis autem erit, si personis, si rebus, si locis ea quæ narrabuntur consentient, si cuiusque facti & euenti causa ponetur, si testata dici uidebuntur, si cum hominum opinione, autoritate, si cum lege, si cum more, cum religione coniuncta, si probitas narrantis significabitur, si antiquitas, si memoria, si orationis ueritas, & uitæ fides. Est certe quidam ductus rei credibilis qualis in comædijs probabile porro genus est orationis, si non nimis comptum, atque expolitum, ut pro Milone Ciceronis, Si est autoritas & pondus in uerbis, si sententiæ, uel graues, uel aptæ opinionibus hominum ac moribus. Suauis porro narratio est, quæ habet admirationes, expectationes, exitus inopinatos, si interpositos motus animorum colloquia personarum, dolores, iracundias metus, lætities, cupiditates, suaue erit dicendi genus, primum elegancia, & iucunditate uerborum

uerborum sonantium, & lenium, deinde
coniunctione, quæ neq; habet asperos cur
sus, neq; disiunctos, atq; hiantes. & si circū
scripta non longo anfractu, sed ad spiritū
uocis aptum, habeatq; similitudinē. æquas
litætemq; uerborū. tum ex contrarijs sūpra
uerbis, crebra crebris. paria paribus respō
deant. relataq; ad idem uerbum, & gemina
ta, ac duplicata, uel etiam sepius iterata pos
nantur, constructioq; uerborum, tum cons
iunctionibus copuletur, tum dissolutioni
bus relaxetur, cæterisq; quæ in tertia gram
matices parte monstrauimus. Fiet etiam
suauis oratio, si aliquid aut inuisum, aut in
auditum, aut nouum dicas. Delectat etiam
quicquid est admirabile, maximeq; mouet
ea, quæ motum aliquem animi miscet ora
tio, quæq; significat oratoris ipsius amabi
les mores, qui exprimuntur autem signifi
cando iudicio ipsius, & humano animo ac
liberali, aut inflexione sermonis, aut augen
di alterius, aut minuendi sui causa. Alia dis
ci ab oratore, alia existimari uidentur, idq;
comitate fieri, magis q̄ uarietate. Sed sunt
multa suauitatis præcepta, quæ oratiōem
aut magis obscuram, aut minus probabilē
faciunt, itaq; hoc etiam loco nobis est ipsis
quid causa postulet iudicandum. Fuerunt
G sane

sane etiam qui adderent narrationem euidentem, moratam cum dignitate, magnificam. & illustrem, ea est oratio si & uerba grauitate delecta ponuntur, & translata & superlata, & ad nomen adiuncta. & duplicata, & idem significantia, atq; ab ipsa actione rerum non abhorrentia. Est enim haec pars orationis, quae rem constituat ante oculos. his enim maxime sensus attingitur. sed & caeteris tamen. & maxime mens ipsa moueri potest. ut. M. Caelij. naq; ipsum offenderunt temulento sopore profligatum. totis praecordijs stertentem. ructuosos spiritus geminare, praeclearasq; contubernales ab omnibus spondis transuersas incubare & reliquas circumiacere passim, quae tamen exanimatae terrore. hostium aduentu percepto excitare Antonium conabant, nomen inclamabant, frustra ceruicibus tollebant. Blandius alia ad aurem, inuocabat uehementius, etiam nonnulla seriebat. quarum omnium uoce, tactuq; oscitaret, proximae cuiq; collum amplexu petebat, neq; dormire excitatus. neq; euigilare ebrius poterat, sed semisomno sopore inter manus centurionum. concubinarumq; iactabatur. & illa apparebant. & susae per domos, ac templa flammæ, & ruentium tectorum si agor ex diuersis

diuersis clamoribus, unus quidem sonus,
aliorum fuga incerta, alij suorum ex tremo
complexu cohærentes, & infantium, fœmi
narumq; ploratus, & male usq; in illum di
em seruati fato senes tū illa p̄fanorū, sacros
rumq; direptio efferentium p̄edas, repetē
tiumq; discursus, & acti ante suum quisq;
p̄ædonem cathenati, & conata retinere in
fantem suum mater, & sicubi maius lucrū
est pugna inter uiciores. necnō in descriptis
one conuiuij luxuriosi. Videbar uidere
alios intrantes, alios uero exeuntes, quosdā
dam uero ex uino uacillantes, quosdam ex
terna ex potatione oscitantes, humus erat
immunda. lutulenta uino, coronis languis
dulis, & spinis cooperta piscium. Hæc & al
lia narrandi genera non possunt nisi sūma
attentione audiri. Sunt tamen quædam tã
breues causæ, ut propositionem potius ha
beant, q̄ narrationem, idq; utriq; quãdoq;
parti accidit, cum nulla expositio est, uel de
re constat de iure quæritur. Item si oberūt
res gestæ. si memoremus, reseruandæ sunt
quæstionibus, & per totam orationem cō
cidendæ. ut statim singulis occurramus,
quod in narratione plane facere non poss
sumus. Narratio siue sit tota pro nobis,
siue tota pro aduersarijs, siue mixta ex
G 2 utrisq;

utrisq; nulla capiēdi cōsilij oratori erit pru
denti ambiguitas, nostra siquidem q̄ maxi
me fieri potuerit uerisimilia aduersariorū
cōtra faciemus. Repetitur tamen si raro quā
doq; narratio, uel inuidiæ gratia, uel misero
rationis. Frequentissimum etiam est, ut sit
at narrationis initium, a persona sumatur,
quæ si nostra sit exornanda, sin aliena infā
manda, ut Ciceronis illa. A. Cluentius ha
bitus fuit pater, huiusce iudices homo non
solum municipij Larinatis ex quo erat, sed
regionis illius, & uicinitatis uirtute, existis
matione, nobilitate facile princeps, & illa
. Q. Ligarius cum esset, & quæ sequuntur.
Frequenter quoq; a re ut pro Tullio fundū
habet in agro Turino. M. Tullius paternū
Sunt qui putent perducendam esse narra
tionem eo, unde quæstio oriatur, ut his re
bus ita gestis. P. Dolabella prætor interdix
xit, ut est consuetudo de uis hominibus ars
matis sine ulla exceptiōe tantum, ut unde
deiecisset restitueret, deinde restituisse dixit
sponsio facta est. Hac de sponsione uobis
iudicandū est, q̄ a peritōre semper fieri pos
se quidam existimant, a defensore non sem
per. Ac de narratione tanta dicta sint. Sunt
qui narrationi propositionem subiungāt
tanq̄ iudicialis materiæ partem. At tam
Quintilianus

Quintilianus q̄ Cicero propositionē om̄nem confirmationis initium esse uoluerit, ut Cicero partitionem quoq; argumentis deputat in partitionibus, nec id intellectu difficile est, ut pro Muræna in Seruium sulphurium, & Catonem intelligo iudices tres totius accusationis partes fuisse, & earum unam in reprehensione uitæ, alteram in cōtentione dignitatis. Tertiā in criminibus ambitus esse uersatam. Itaq; iam ad argumenta transeamus.

De argumentis: ac de
locis primo.

Confirmatio, & confutatio, seu reprehensio sequitur ostendenda, sed quoniam utraq; argumētis conficit, cū de argumētis locutus fuero de utraq; parte dixisse dictum esse intelligendū erit. Cum itaq;, ut in dialecticis ostendimus questionum duo sint genera, infinitum unum, finitum alterum. Cūq; singulis sint sui deputati loci de his dicendum quo ad omnem quæstionis speciem sua possint accommodari argumenta. *Locus est*
Locus igitur est, ut inquit Cicero argumētis sedes. Locorum autem alios extra dicendi rationem accipit orator. Alios ex causa
G 3 trahit

trahit in artificiales illos, artificiales hos dixerunt. Ex illo priore genere sunt præiudicia rumores, tormenta, tabulæ, iusiurandum, testes, in quibus magna pars forensium consistit contentionum, & perinde cum frequentissime in usum ueniant omnium, nedum oratorum, utpote artis expertia omittimus. At pars altera, quæ arte constat spectanda, aperiendaq; est. Est igitur locus artificialis maxima, ac principalis propositio, quæ uim suggerit conclusionibus. Dicuntur a quibusdã loci maximarum propositionum differentia, quæ ab eis dicuntur uocabulis quæ in quæstionibus sunt constituta, earum duplex est modus, unus quidem ab earum substantia, alter uero ab his, quæ eorum substantiam consequuntur, eorum porro locorum, qui a substantia ducuntur duplex est ratio. Partim namq; a diffinitione, partim a descriptione argumenta ducuntur. A diffinitione, ut si quæretur, num arbores sint animalia, texatur syllogismus talis. Animal est substantia animata sensilis, arbor aut substantia animata sensilis non est. Arbor igitur animal non est. Maxima propositio erit, cui generis diffinitio non cõuenit, id est ius cuius ea diffinitio est. Species non est, quæ locus a diffinitione nominat. A descriptione
ut si

ut si quærat, an pallor substantia sit. Ar-
guimus igitur hoc modo. Substantia id om-
ne est, quod accidentibus subijci possit.
at qui pallor accidentibus subijci non potest
ergo pallor substantia non est. Locus nempe
maxima propositio, qui & superior, cuius
enim definitio, uel descriptio, ei quod di-
citur non conuenit, id eius quod esse speci-
es perhibetur non est genus, at qui descri-
ptio substantiæ pallori non conuenit, ergo
pallor substantia non est. Sunt etiam diffi-
nitiones, quæ non a rei substantia, sed a no-
minis significatione ducuntur, & perinde
rei de qua quæritur accommodantur, ut si
quæstio sit, an sit studendum rhetoriæ, erit
argumentatio rhetorica est bene dicendi cog-
nitiō. huic studendum nemo dubitat, stu-
dendum igitur rhetoriæ. Hic enim a ui uo-
cabuli sumptum argumentum.

*Quæ uocabulorum substantiam
consequuntur.*

Ab eis aut, quæ uocabulorum substantiæ con-
sequuntur duci solent argumēta, aut ex toto, aut
ex partibus, aut ex causis, uel efficiētibus, uel
materia, uel sine. Totū intelligit aut ut genus
diuisū in species, aut utpote in partes diuisi-
bile. A genere igitur tāq̄ a toto, ut si quærat
an modestia utilis sit, fiet syllogismus uir-

utilis est, modestia uirtus est, modestia igitur
utilis. Locus in maxima propositione, quae
generi adsunt, adsunt & speciei. Locus a ge-
nere, nempe a uirtute, quae modestiae genus
est. Rursus fit quaestio, an res humanae me-
lius prouidentia regantur, dicemus, mun-
dus prouidentia regitur, quo nihil melius
Sunt autem mundi pars homines. Res igitur
humanae melius prouidentia reguntur. Lo-
cus, quod toti conuenit, id congruit etiam
parti, supremus locus a toto nempe ab in-
tegro, quod partibus constat, nempe mun-
do. Fiunt etiam aut a generis partibus, quae
sunt species, aut ab integro, id est totius pars
tibus, quae proprie dicuntur partes, de his
partibus, quae species hoc modo. Sit quaestio
an uirtus mentis bene instituta sit habitus,
quaestio a definitione, id est an habitus be-
ne instituta mentis uirtutis sit definitio.
Texemus a speciebus argumentatione hoc
modo, iustitia, fortitudo, temperantia, cae-
terisque huiusmodi habitus, sunt mentis be-
ne instituta. Haec autem uirtuti, utpote ge-
neri subiunguntur. Virtus igitur bene insti-
tuta mentis est habitus, maxima propo-
silio, quod singulis partibus inest, idem to-
ti inesse necesse est. Argumentum autem a
partibus, quae species dicuntur, rursus ab eis,
quae

quæ proprie dicuntur partes. Sit quæstio
an utilis medicina, dicim⁹, si depellere mor-
bos, uel arcere medelis, medericq; uictu egri-
tudinibus, atq; uulneribus mortalibus uti-
le est medicina. Atqui depellere morbos, uel
arcere medelis, medericq; uictu ægriitudinis
bus, atq; uulneribus utile est. Vtilis igitur
medicina, aut una ex pluribus, ut quælibet
pars ualet, quo argumētationis uis cōstet
hoc modo, ut si de quopiam ambigatur
an sit liber, si eum uel censu, uel testamento
uel uindicta manumissum esse ostēdamus
liber est demonstratus. Hæ namq; ac tot es-
sant dandæ libertatis partes, licet præterea
non solum in substantiis, uerū etiā in mo-
do, temporibus, quantitibus, totum, par-
teiq; respicere, nam quæd dicimus semper
in tempore totū est, quod dicimus aliquā-
do in tempore pars est. Rursus si simplici-
citer in modo totum est, si cum adiectione
aliqua in modo pars sit. Item si omnia dis-
camus in quantitate, totum diximus, sin a-
liquid quantitatis excipimus, quantitatis
partem eodem modo, & in loco, quod ubi-
q; est, totum est, quod alicubi pars, a toto
ad partem temporis, si Deus est semper es-
tiam nunc est, a parte ad totum, si anima a
liquo modo mouetur, etiā simpliciter

G s mouet

mouetur. Mouetur autē irascendo, cupien-
do, ratiocinando. In uniuersū igit̄, ac simpli-
citer mouet̄, a toto ad partem. si uerus fuit
in omnibus Dauid propheta, uerum erit
Dixit domin⁹ domino meo, sede adextris
meis, & in loco, si Deus ubiq; hic est.

A causis.

Locus, qui dicitur a causis, quæ princī-
pium motus præstant, atq; efficiunt. Ab
efficiente causa, ut si quis iustitiam uelut os-
tendere naturalem dicat. Cōuentus hominū
naturalis est, de accidenti quæstio, ma-
xima propositio. Quorū efficientes causæ
sunt naturales, ipsa quoq; naturalia sunt
ab efficientib⁹ locus. Rursus si quis Mau-
ros arma non habere contendat: dicet idē
circo eos minime armis uti, quia ijs ferrum
desit, maxima propositio. Vbi materia deē
quod ex materia sit desit necesse est. locus a
materia uno nomine utrumq; a causa dici-
tur. Rursus a fine sit quæstio, an temperan-
tia, bonum sit, texetur argumentatio, si frui
Deo bonū est, etiam temperantia bonū est.
Is enim temperantiæ finis est. ut propter i-
perantiam quispiam Deo fruatur, maxima
propositio, cuius finis bonus, ipsum quoq;
bonū est. locus a fine. Ab ea ꝑo, q̄ cuiuslibet
rei forma ē, ita sit quæstio an grāmaticè
expers

expers recte loqui possit, non posse, quoniã
nemo recte loquendi normam nõ tenens
unquam recte locutus est, maxima proposi-
tione. Tantum posse quempiam, quantum
forma permittat, locus a forma.

Ab efficientibus occasibus. & usibus.

Ab efficientibus uero & occasibus, & us-
sibus hoc modo. Si bonum est domus cõs-
tructio, bona est domus, & si bonum est
domus, constructio bona est domus, quod
si bonum domus, malum est demolitio, at
qui bona est domus. Rursus si malum labe-
factatio domus, bona est domus. et si bonum
est domus, malum labefactatio domus, &
si bonum grammatica, bonum est grãma-
tice loqui. Primum exemplum ab effecti-
bus, secundum ab occasibus, tertium ab us-
sibus, omnium maximæ propositiones, cu-
ius effectus bonus ipsum quoq; bonum, e-
diuerso, cuius occasus malus est ipsum bo-
num est, & contra, & cuius bonus usus ip-
sum bonum, & contra.

Cõmuniter accidentium.

Communiter aut̃ accidẽtibus fiunt ar-
gumenta, quotiens sumuntur accidentia,
quę subiectum relinquere uel non possunt
uel

uel non solēt, ut sapientem non pœnitebit.
Pœnitentia namq; malum consequitur fa-
cinus, ideo in sapientem non cadit pœnis
tentia, quæstio de accidenti, maxima propo-
sitiō, cui non inest aliquid nequidem illud,
quod est ipsi, consequens esse potest locus
a cōmuniter accidentibus.

Ab extrinsecus.

Nunc de hīs dicendum, qui licet extrinse-
cus asciti sint, argumenta tamen suppetūt
quæstionibus. Sunt autem uel ex rei iudici-
cio, uel ex similibus, uel a maiore, uel a mi-
nore, uel proportionē, uel ex oppositis, uel
a transumptione, illeq; locus, qui rei iudici-
um tenet huiusmodi est, ut dicamus id esse
quod uel omnes iudicent, uel plures, & nō
uel sapientes, uel in quauis arte eruditi, huius
ius exemplum. Cælum ne dextrum, ac sis-
nistrum habeat, habere accedat, quod acus-
ti philosophi mathematici inq; & physio-
logi ita iudicarunt, quæstio de accidenti ma-
xima propositio, quod omnibus, uel plus-
ribus, uel doctissimis uideatur hominibus
ei contradicendum non esse locus a rei
iudicio.

A similibus.

A Similib⁹ hoc modo si dubitei an rhes-
torices

rhetorices propriū sit bene dicere, dicimus
similiter grammaticæ esse recte loqui. Aris-
thmetices uim numerorum noscere. Geo-
metriæ metiri omnia, atq; ita in cæteris de
niq; non esse illa rhetorices propria. locus
a similibus. Hæc demum similitudo, aut in
qualitate, aut in quantitate est, quæ rectius
paritas nuncupatur.

A minore.

A minore si quærat an sit animalis dis-
finitio, quod ex sese moueri possit dicetur,
non est hæc diffinitio, quod naturaliter ui-
uat, ne ea quidem, quæ minus, uideri debet
diffinitio, quod ex sese moueri possit, quæ
stio de diffinitione, maxima propositio, si
id quod magis uidetur esse, non inesse dice-
tur, ne id quidem, quod minus esse uidet,
inerit locus a minore.

A maiore.

A maiore est diuerso, nam si est hominis
diffinitio, animal gressurū bipes, ut si qd'
minus uideatur esse hominis, diffinitio, es-
rit qd' est maius. ut animal rationale mors-
tale, quæstio de diffinitione maxima pro-
positio, si quod minus uidetur inesse insi, quã-
to magis quod maius inerat.

A proportione.

A proportione.

A proportione, ut si quærat, an forte sint in ciuitatibus deligēdi magistratus ne-
gemus, quando ne quidem in nauibus gu-
bernatores forte præficiuntur. Nam qualē
gubernator proportionem ad nauim ges-
rit, talem magistratus ad ciuitatem. Differt
autem hic locus ab eo, qui ex similitudine
quod res una cuiuslibet alij per similitudinē
comparatur. At in proportione non est re-
rum similitudo, sed quædam possidendi as-
liquid comparatio, quæstio de accidenti
maxima propositio, quod in unaquaq; re
euenit, id in eiusdem proportionis aliquo
euenire necesse est, locus a proportione.

Ab oppositis.

Ab oppositis locus multiplex. Quatuor
siquidem modis opponuntur, aut ut cōtra-
ria sese aduersa fronte respiciunt, aut ut pri-
uatio, & habitus, aut ut relatio, aut ut aien-
tia & negātia, A contrarijs, si quærat, an
sit proprium uirtutis laudari. Negauerim
quādoquidem nec proprium uitij uitupe-
rari. quæstio de proprio, maxima propositio.
Contrarijs cōtraria conuenire locus ab
oppositis ex cōtrario. *Ab habitu.*

Ab habitu, & priuatione. Sit in quæstio-
ne, an sit proprium oculos habentium, uis-
dere dicam id mihi non uideri. quod qui
aliquid

aliquid uideant eosdem etiam cecos esse cōtingat, quandoquidem in quibus est habitus, in eisdem possit esse priuatio. At quod proprium sit non posse a subiecto amoueri, quæstio de proprio maxima propositio quod ubi priuatio adesse pōt, ibi habitus proprium non sit, locus ab oppositis per habitum & priuationem.

A relatione.

A relatiōe, ut si ambigatur, an patris suum sit gignere, aio recte uideri, quia filij suum sit gigni, ut enim pater ad filium. ita genitor ad genitum, quæstio de proprio, maxima propositio. Relatiuorū propria, & ipsa ad sese referuntur, locus a relatiuis oppositis.

Ab aientia & negantia.

Ab aientia, et negantia, ut si ambigatur an sit animalis proprium moueri, negauerim, quia ne inanimati quidem proprium est non moueri. quæstio de proprio. maxima propositio. oppositorū opposita propria esse oportere, locus ab oppositis per aientia, & negantia sibi inuicē opponuntur.

A transumptione.

A trāsumptiōe cū ex ijs sit uocabulis. in quibus quæstio est ad aliud quiddā notius ambiguitas trāssertur

transfertur & ex eius probatione, quæ sūt
in quæstione posita confirmantur, ut cum
quid posset in uno quoq; iustitia quæreretur,
omnem traditionem ad respū, magnitudinem
transfudit, atq; ex eo qd̄ illi in singulis
efficeret, ualere etiam affirmavit, qui
locus a toto fortasse uideatur. At non hæret
in ijs, de quibus proponitur uocabulis
sed exterius res posita est. Ob hoc dūtaxat
assumitur quod notior uideatur, idcirco a
transumptione locus fere dici solet. Fit uero
a transumptione, inq; nomine, cum ab
subobsuro ad notius transfertur uocabulo
ipsa argumētatio, ita ut si quærat an philo-
sophus inuideat, sitq; ignotum quid philo-
sophi prætendat nomen, dicemus ad no-
tius uocabulum transferentes, non inuide-
re qui sapiens sit, quæstio de subobsuro.
maxima propositio, assumptio notiore ob-
scurum explicari, locus a transumptione.
Ac de ijs, qui extrinsecus asciti sūt loci, hæc
dicta sint.

De medijs locis.

Medij loci sumuntur uel a casu, uel a cōs-
iugatis, uel a diuisione. Casus est alicuius
nominis principalis inflexio in aduerbiū,
ut a iustitia inflectitur iuste casus, a iustitia
quod

quod dicimus iuste, ut compascuus ager
est. ergo licet compascere.

. De coniugatis :

Coniugata dicuntur, quæ ab eodem mo-
do diuerso deducta fluxerunt, ut a iustitia
iustum iustus. Hæc igitur inter se, & ipsam
iustitiam cōiugata dicuntur, ex quibus om-
nibus fiunt argumenta. Si id quod iuste
facis bene est, etiam quod iustum est, bonū
est, & si quis iustus, bonus est, & iustitia bo-
na est. Hæc igitur iuxta proprii nominis si-
militudinem consequuntur. Mediū sane lo-
ci appellantur. quoniam si de iustitia quæri-
tur, & a casu, uel coniugatis argumenta du-
cuntur, non q̄ ab ipso proprio. atq; coniu-
ctæ, nec quod ab ijs, quæ sunt ascititia, sed
ex ipsorum casibus, nempe quadam ab ip-
sis leui mutatione deductis. iure hi loci me-
diū inter illos sunt.

. A diuisione :

Locus a diuisione, hoc modo tractatur.
Omnis diuisio, uel negatione fit, uel partis-
tione. Negatione quidem, ut si quis ita p̄-
nuntiet, omne animal aut habet pedes, aut
non habet. Partitione, uelut si quis ita diuis-
dat, omnis homo, aut sanus est, aut æger,
aut neutrum. Verum qui his diuisionibus

H ad

ad argumentandū utuntur, aut directa ra-
tione contendunt, aut in aliquod
impassibile, incongruumq; deducunt, & p
inde quod reliquerant rursus assumunt, ut
si quærat, an ulla origo sit temporis, quæ
negare uoluerit. Id nimirum argumentan-
do cōfirmabit ortu carere, ita tempus, aut
ortum habet, aut non habet. ut Aristoteli
co, mathematicoq; more p impossibile os-
tendatur, si habet ortum, non semper fuit
tempus, habet autem ortum. Fuit igitur cū
non fuit tempus, sed fuisse, tēporis est signis
ficatio, fuit igitur tempus, quando non fu-
it tempus, fieri non potest. Non igitur est
ullum temporis primordium. Posito nāq;
ut ab aliquo cōperit principio, inconuenis-
ens quiddam, atq; impossibile contingit.
Quare dicitur eo, ut ortu carere dicendū
sit. At quæ ex negatione diuisio est, cum p
eam quælibet argumenta sumūtur, utrūq;
fieri non potest, quod affirmatione. et nega-
tione diuiditur. Verum ablato altero, alte-
rum manet, positoq; altero, alterum tollit,
diciturq; hic a diuisiōe locus medius inter
eos, qui ex sese duci solent, atq; eos, qui ex
trinsecus asciscuntur. Itaq; quoniam ex ip-
sa re, de qua quæritur fieri ratiocinatio so-
let, quasi ab ipsis. & extrinsecus ascitur. &
p inde

Perinde *is a diuisione locus inter utrumq̃
medius collocatur.*

A partitione.

A partitione autē sumpti multiplici sūt
modo. Aliquando siquidem. quæ diuidū
tur simul esse possunt, ut si uocem in signifi
cationes diuidamus, omnes fere simul esse
possunt, ut cum dicimus actionē ne an pas
sionem, an simul utrumq̃ significet ample
ctor, significare ue potest. Aliquando uelut
negationis modo, quæ diuiduntur simul
esse nō possunt. ut sanusne sit quispiam an
æger. & si quæreretur utrum taurus sit sub
stantia, hanc faciat quispiam diuisionem.

Taurus aut est mons. aut animal brutum,
aut uiri proprium, aut herba, aut sydus. Is
demonstrabit per singula taurum subijci
substantiæ, ac hic quidem ex ipsis in quæsti
one propositis argumenta duxisse uidebit
Verū in huiusmodi syllogismis, aut sanus
est, aut æger. atqui sanus est. nō est igit̃ æger,
at sanus nō est, æger itaq̃ est, u' hoc mō, sed
æger nō est, sanus igit̃ est. Ab h̃s qui sunt as
citi, extrinsecus sūptus est syllogismus, nēpe
ab oppositis, & p̃inde hic totus a diuisione
locus inter utrosq̃ medius esse iure dicitur
quasi in negatione sit quoquo modo, et ali
quatenus asciscatur, sicut̃ aduenticius Hæc

locorum Themistiana traditio est, nam in arte differendi Aristotelis, & eum secuti Ciceronis locos exposuimus, qui tamen si attentius, curiosiusq; inspicientur, in idem recidere uidebuntur. Superest igitur iam, ut quo pacto quæstionibus accommodetur ostendamus, nec enim putandum est omnes omnibus prorsus conguere quæstionibus.

Hæc atq; cætera, quæ in dialectica supra exposuimus, oratori omnia tenenda sunt, sed quo sua sponte squallidiora sunt, adhibendus erit in his explicandis quidam orationis nitore, neq; enim hæc tam presse, & anguste, quàm in illis eruditissimis disputationibus fieri solet, sed cum explanatius. tum etiam humerius, & ad commune iudicium, popularemq; intelligentiam accommodatius.

*Qui loci: quibus quæstionibus
conueniant*

Ad quæstiones igitur. quas iam memorauimus in superiore libro hic transferuntur loci, sed alij ad alias sunt aptiores. Ad coniecturam igitur maxime apta. quæ ex causis ducuntur argumenta, quæ ex effectibus quæ ex coniunctis sumi possunt. Ad definitionem

diffinitionem uero pertinet ratio, & scientia diffiniendi, atq; huic generi finitimū eius illud quod appellari comparationis diximus, quod genus forma quædam est diffinitionis, nam si queratur, idem ne sit, seruus & dominus pertinacia, & pseuerantia diffinitionibus iudicandum est. Locū autem conuenient in eius generis diffinitione, questionis cōsequentes antecedentes repugnantes, adiuncti etiam duo, qui sumuntur ex causis, & ex effectis, nam si hanc rem illa sequitur, hanc non sequitur, aut si huic rei res illa antecedit, huic non antecedit, aut si huic repugnat, illi non repugnat, aut si huic rei hæc, illius alia causa est, aut si ex alio hoc, ex alio illud effectum est, ex quouis horum id de quo queritur, idem ne an aliud sit inueniri potest. Ad tertium genus questionis, in quo quale sit queritur in cōparationem ea cadunt, quæ in comparationis loco enumerata sunt. In id autem genus in quo de expetendo, fugiendoq; queritur adhibent ea, quæ sunt animi aut corporis, aut externa, uel commoda, uel incommoda, de quibus mox. Itemq; cum de honesto, turpicq; queritur ad animi bona, aut mala, omnis est oratio dirigenda, quæ omnia in perpetuo hoc opere continentur, Cum autem de æ

H 3 quō

æquo. & iniquo differit, æquitatis loci colliguntur. de quibus dicta aliqua, & deinceps ubi actiones humanas attingemus. Ac de locis quidem thesios hæc dicta sint. Nunc hypotheseos ostendamus.

De locis hypotheseos.

Cum tres sint rhetoricæ species, quæ tria genera causarum nominamus, deliberatiua, demonstratiua, iudicialis, & deliberatiua finis plerisque dicatur utilitas, demonstratiui autem honestas. Quæ nam quæstiones quæue loci ad hos fines pertineant. tum expositum, tum etiam in sequentibus exponentur uoluminibus. At cum iudicialis ius sit finis, unde & nomen inuenit, & pleraque coniectura, aut diffinitione explicanda sint, de his quæstiones, & loci sunt a nobis positi. Et quoniã in controuersijs disceptationibus sæpenumero leges adiutrices adhibentur. Alij status quasi noui sunt, quos legitimas disceptationes diximus appellari, quæ perspicuum est, non magis in legibus, quàm in testamentis, in stipulationibus. & reliquis in rebus, quæ ex scripto agantur, posse easdem existere controuersias, quibus confirmandis aut refellendis, loci succurreret coniecturæ, aut diffinitionis, aut artis expertes. Ceterum in

in deliberatiuo, & demonstratiuo aliqui esse possunt, cum iudiciali genere communes status. Nam & negant sepe ea futura, quae ab aliquo in sententia fore dicta sunt, dum probatur, aut omnino fieri non posse, aut sine summa difficultate non posse, in qua argumentatione status erit coniecturalis, aut cum aliquid de utilitate, honestate, aequitate differit, de quibus rebus, quae his sunt contrariae, & ubi de loci importunitate, vel opportunitate differit, quod idem in demonstratiuo genere contingit. Nam aut negari potest id factum esse, quod laudatur, aut non eo nomine afficiendum, quo laudator affecerit, aut omnino non esse laudabile, quod non recte, non iure factum sit, cuiusmodi Ciceronis cum multis in locis, tum pro Muræna in Seruium Sulpitium, & Catonem sunt pleraque. Omnis itaque res argumentando confirmatur, aut ex eo, quod personis, aut ex eo, quod negotiis est attributum. Personis has res putamus attributas, nomen, naturam, uictum, fortunam, habitum, affectionem, studia, consilia, facta, casus, orationes, quibus omnibus ex locis sumuntur argumenta. At negotiis datum distribuitur in locum, tempus, modum, occasionem, facultatem, quibus inquam ex circumstantiis con-

confirmaturi nostra, teximus argumentas
tiones, de quibus dicendum si prius tamen
de argumentis loquar.

De argumentis.

Probabile Argumentorum igitur alia sunt probabi-
lia & necessaria, alia probabilia, & non
necessaria, alia necessaria et non probabilia
alia nec necessaria nec probabilia. Probabi-
le est, quod uideatur uel omnibus uel pluri-
bus, uel maxime notis, atq; insignibus, uel
unicuiq; artifici iuxta suam illorum facult-
Necessariū tatem. Necessarium est, quod ut dicitur ita
est, atq; aliter esse non potest. Probabile qui-
dem, ac necessarium est, ut hoc est omne, er-
go maius est sua parte Nemo enim contra
hanc dissentiet propositionem, atq; ita hab-
ere necesse est. Probabile uero, ac non nes-
cessarium est, cui facile animus auditoris ac-
quiescit, sed ueritatis firmitudinem non res-
net, ut si mater est diligit. Necessariū & nō
probabile est, quod ita habere quidem nes-
cesse est, sed ei non facile accedit auditor, ut
interposita inter solem & lunam terra, lunā
obscuram fieri, nec necessarium uero, nec
probabile est, quod nec in opinione homi-
num insidet, nec uerum esse potest, ut eum
habere

habere cornua, qui non ipsa amiserit. Quodam argumentorum genera duo faciunt, necessarium, & probabile, ut sit necessariū quod aliter, ac dicitur, nec fieri, nec probari possit, hoc ab oratoribus tractatur, aut per complexionem, aut per enumerationē aut per simplicem conclusionem.

De complexione.

Complexio est, in qua utrum concesseris reprehenditur hoc modo. Si impius est cur uereri? si probus cur accusari? ut sic Si Iuppiter Deus est cur tam multa egit in continenter? sin nō est Deus cur ipsū colis?

De enumeratione.

Enumeratio est, in qua pluribus rebus expositis, & cæteris infirmatis, reliqua necessario confirmantur, ut quia nec nomen nec uerbum, nec participium, nec pronomen, nec præpositio, nec aduerbium, nec conjunctio est. Papæ est igitur interiectio.

De simplici conclusione

Simplex autem conclusio ex necessaria consecutione cōficitur hoc modo. Si uos me istud eo tempore fecisse dicitis. ego autē
H s eo ipso

eo ipso tempore trans mare fui, relinquitur
ut id, quod dicitis non modo non fecerim
sed ne quidem potuerim facere, & hoc pa-
cto si omnis uirtutis actio hac præcipua de
causa laudabilis est, quod sit ultronea, quæ
a continentia proficiscitur, laudabilis non
est, quod ultronea non sit. Nam contra id,
quod cupitum erat euenit. Idem quoque de
incontinentia argui potuerit. Item omnis
uirtus habitus est optimus. Continentia
uero cum aliquando cedat cupiditatibus,
& per uahementem affectum morum las-
hatur, habitus esse non potest, non ergo cō-
tinentia est uirtus. At hæc duo posteriora p-
babili potius subijci possunt, de quo nūc.

De probabili.

Probabile est, quod ex probabilibus cō-
ficitur, quæ aut omnibus placeant, aut plu-
ribus, aut clarioribus, aut ita esse uideatur,
uel probabile est id, quod fere solet fieri,
aut quod in opinione positum est, aut quod
habet in se ad hæc quandam similitudinē
siue id falsum, siue uerum sit, id quatuor ha-
bet species, signum, credibile, iudicatum,
comparabile.

Designo.

Signū est, quod sub sensū aliquē cadit, &
quiddam

quidam significat, quod ex ipso profectū
videtur, quod antea fuerit, aut in ipso nego
tio, aut post sit consecutum, & tamen indis
get testimonij, & grauioris cōfirmationis.

De credibili.

Credibile est, quod sine ullius authorita
te auditoris opinione firmatur.

De iudicato.

Iudicatum est res assensione, aut autho
ritate, aut iudicio alicuius, aut aliquorum
comprobata, id in tria genera diuiditur. rel
ligiosum. commune, approbatum. Religi
olum est, quod iurati legibus iudicarunt.

Cōmune est, quod omnes uulgo pbarūt.
Approbatum est, quod homines cum dus
bium esset quale haberi oporteret sua cons
tituere autoritate.

De comparabili.

Cōparabile autē est, quod in rebus diuers
is similem aliquam rationem continet, hu
ius species sunt tres, imago, quā uocāt gre
ci icona, collatio quā illi parabolē dicūt, ex
ēplū. qd' paradigma nomināt. Imago cor
porū, aut naturarū similitudinē demonstrat.
Collatio, rē cū re similitudine cōfert. Ex
emplū uero rē autoritate, aut casu alicui
hois, aut negotij cōfirmat. Ac de argumē
tis hæc

hec satis. Nunc de argumentatione dicamus.

De argumentatione.

Argumentatio est argumenti oratione explicatio. Argumentationis duæ sunt species, una quidem, quæ græce syllogismus, latine ratiocinatio. Altera, quæ græce epagoge, latine inductio nominatur, utraq; argumentatio ab ea arte, in qua textitur nomē habet physiologia, si de physiologia, mathematica si de mathesi, poetica, si de poetica facultate loquatur. Dialectica & rhetorica circa cōmunem uersatur materiam, nempe probabilem, siue sit uera, siue non sit, ut si dicas omnium quæcunq; cælum completitur Deus est causa. Cum omnibus autē rebus uitium quoq; comprehenditur, ergo uitij causa Deus, ita rhetoricus syllogismus ut quicumq; noctu uagitur fur est. Vagatur autem noctu furius, fur ergo furius est. Est enim tam dialecticus, q̄ rhetoricus ratiocinandi modus, quandoq; uerus, quandoq; falsus, poeticus syllogismus fabulosus, ut Harpyia uolucris diserebat. Atqui disere re rationalium proprium est Harpyia ergo uolucris rationalis fuit. De syllogismo in dialecticis abunde a nobis dictum. A syllogismo nascit epichirema, quā aggressiōem quidam

quidam uocauere, & enthymema, quod
alij commentum, alij cōmentationem dis
xere, Celsus itaq; iudicat non nostram ad *Celsus*
ministrationem, sed ipsam rem, quam ag
gredimur, idest argumentum quo aliquid
sumus probaturi, etiam si nondum uerbis
explicatum, sed tantum mente cōceptum
epichirema dici. Alijs uidetur perfectam p
bationem hoc nomen accipere, ut sit certa
quædam sententiæ comprehensio. Differ
re autem a syllogismo, quod syllogismoꝝ
multæ sint species, ut supra, ubi dialectica
complexi sumus, commode satis, & breuis
ter, ut opinor, docuimus, ueraq; ex ueris
syllogismi colligunt. At hic quoq; paucis
idem agam. Syllogismus ex binis ueris cō
stat propositionibus, & conclusione, ut si
uelim demonstrare animam esse immorta
lem dicam, omne quod semper mouetur
immortale est. hæc propositio, inde anima
semper mouetur, hæc secunda propositio
deniq; anima ergo immortalis est, hæc cō
clusio. Quælibet propositio terminis con
stat, quælibet enim propositionis dictio ter
minus dicitur, in quem resoluitur propositio. *Terminus*
Propositiones autem ueras esse oportet,
& conclusionem sequi propositiones,
nam si propositio una, uel conclusio falsa
inueniatur

inueniatur, paralogismus est, non syllogismus uox simplex, nomen. uerbum, dictio, terminus. Hæc quinque ratione subiecti inter se non differunt, sed habitudine tantum differentiam habent. ut homo, ut simpliciter aliquid significans uox simplex, ut subiectum nomen, ut prædicati habet ordinem, uerbum ut aientiae, uel negantiae pars, dictio ut pars propositionis uel syllogismi terminus, ecce Socrates honestus est. Socrates subiectum est, diciturque nomen, honestus est, ordinem habens prædicari uerbum. Volunt quinque hæc dialectici plerique nil inter se differre, enuntiationem, propositionem, questionem, quod problema uocant, intentionem, conclusionem. Cū enim simpliciter pronuntio anima immortalis est, enuntiatio dicit. Cū ut pars syllogismi sumitur propositio, anima immortalis est Cū quis intendit ad propositionem dicens, unde certum animam immortalem esse, tū intentio dicit. Cū porro intendimus acquirendo, igitur anima immortalis est problema. Cum ex propositionibus colligitur, ut anima semper mouetur. quod semper mouetur, immortale. Ex quibus propositionibus colligitur, ergo anima immortalis, id conexio, a quibusdā conclusio nominatur. Syllogismus igitur est oratio, in qua
positus.

positis, hoc est concessis, quibusdam aliud
euenit necessario. Propter ea, quæ concessa
sunt ab eo, quod est concessum. Est etiam
sententiæ mentis, confictio ex sensibus, &
imagine comprehendens ex eis, quæ sũt ea
quæ nõ sũt, ut hippocentaurũ. Accedũt etiã
ad syllogismum quatuor cognitiones, di
uidendi, quæ diuidit genus in species per
medias differentias. Diffiniendi, quæ a ge
nere & differẽtĩs, quas distribuit cognitio
diuidendi subiectum diffinit. Resoluendi,
quæ compositum resoluit in simplicia, hoc
est corpus mixtum in humores, in cibos, ci
bos in quatuor elementa. Hæc in materiã
& formam, & demonstrandi quæ medio
aliquo propositum demonstrat, ut si propos
situm sit mihi demonstrare animam esse im
mortalem, capio medium, quod seper mo
ueatur, aiocq; anima semper mouetur, qd
semper mouetur, immortale est, anima igit
tur immortalis. Scire tamen conuenit res
oluendi uim triplicem esse, naturalem, ut
quæ iam dicta, sermocinalem, quæ logica
nominat, cum ppositũ syllogismũ resolu
it in suã figurã, & quæ dicitur mathematica
cũ capimus quæsitũ ut cõfessum, receptũq;
et iferimus cõfessũ, et unde ppositũ inueniẽ
ut de syllogismo demonstratiuo i dialectica
locuti

locuti ostendimus, ut est quæsitum an im-
mortalis sit anima, hoc ipsum capio tanq̄
receptum, dicendo, quoniam immortalis
anima est. Sunt etiã uices redditæ bonarum,
& malarum actiõnum. Si autem uices
redditæ est iudicans, & iudicatum, est igitur
prouidens & prouidentia. Deuenimus
igitur ad prouidentiam a cunctis sapientibus
receptam, inde per compositionem dico, quoniam
est prouidentia. & iudex, sunt uices redditæ,
& quoniam sunt uices redditæ, est iudiciũ,
si iudicium immortalis igitur anima. Epichirema
uero & uero modo concluditur. et eius usus
circa credibilia sit ex inductione nascuntur.
exemplũ & similitudo. Syllogismi rhetorici. seu
epichirematis. alij sex. alij quinq;. alij quatuor
alij tres esse partes uoluerũt Cicero quinq;
partes esse defendit. Quintilianus tres potissimum
probat. idq; consensu non Aristotelis modo.
sed etiam multorum aliorum rectius, nam recte
inquit ita habet ista natura. ut sit de quo
quærat. & per quod probetur. Tertium addi
potest, uelut ex consensu duorum antecedentium,
ita erit prima intentio. secunda assumptio.
tertia conexio nec recte, ideo tamen putant
tres esse partes. Quidam quod ratio primæ
parti depute.

ac exornatio secundæ, quoniam si prima
pars caret ambiguitate, licet & secunda ni
hil additur, sin dubiosæ fuerint, tum appro
batione eget, & perinde singulæ suas desis
derant argumentationes, quæ suas quoq;
partes habeant necesse est. Enthymema por
ro a quibusdam syllogismus, a quibusdã
rectius pars dicitur syllogismi. Propterea
quod syllogismus propositionibus binis
concluditur. Enthymema satis habet si quod
intendimus intelligatur, syllogismus sit talis,
sit quæstio, an uirtus bona, dicitur omnis
animi bonus habitus, ergo uirtus bona,
a diffinitione sumptum argumentum
syllogismusq; est, seu epichirema. Erit autem
enthymema si dicas, quia bonus animi ha
bitus, ideo bona est uirtus. Fit quoq; syllo
gismus, sit quæstio an bonum pecunia, ita
reteretur, nihil est bonum quo quisq; male u
ti potest. At qui pecunia potest quis ma
le uti, non igitur bonum est pecunia qua quisq;
male uti potest. Oratori satis fuerit uti en
thymemate, pecunia bonum non est, quo
niam ea uti male qui uis potest. Vocarunt
autem enthymema nobilem omnem sensentiam
ueteres, ut Heu nihil inuitis fas
quenq; fidere diuis, & Quid non mortalia
pectora cogis, Auri sacra fames. Verum

Enthymema

quoniam quæ ex contrarijs nascitur præ-
fiare uisa est, ea præcipuum sibi enthymas
matis nomē uendicauit, ut pro Milone Cis-
cero. Eius igitur mortis sedetis ultores. cuius
uitam si putetis per uos restitui posse, nolis-
tis. Hoc etiā multiplicari solet, ut rursus
quem igitur cum aliqua gratia noluit, hūc
uoluit cum aliquorum querela, quem iure
quem loco, quem tempore non est ausus.
hunc iniuria, iniquo loco, alieno tempore
cum periculo capitis non dubitauit occide-
re. Optimum autem uidetur enthymema
tis genus cum pposita dissimili, uel cōtrario
ratio subiungitur, quale est Demosihenis.
οὐ γὰρ εἴτις ὡς πῶτε μήκα τὰ νόμους ἐπεί-
χθησὶν δὲ τῦτο ἐμιμήσο. Δια τούτο ἀποφύ-
γοις ἀνδραδικαῶς. Ἀλλὰ πολλῶν μάλλον ἀλίγκος
ιο ὡς ἐπὶ γὰρ εἶλε ἑάλω, σὶ ταῦτα οὐκ ἀν-
ἐχραφας οὐ πῶς, ἀνσὶν νῦν ἀλῶς, ἄλλος οὐ γὰρ
φει. hoc est nō em si qd unq̄ cōtra leges actū
est, idq̄ tu es imitatus, idcirco te conuenit
pcena liberari, qd' contra dānari multo ma-
gis, nam ut si quis eorū damnatus esset. tu
hec non scripsisses, ita damnatus tu si fueris
non scriberet alius. Ceterum quoniam non
satis est docere auditorem oratori, ut for-
tasse philosopho satis, uerum delectandus,
& mouendus est præpostere epichirematis

partes

partes plerumq; collocabuntur, ut aliquan-
do conclusio præponatur, & sequatur in-
tentio, siue assumptio. Variare certe oratio-
nem etiam in cōnexionē oportebit, nedum
argumentatione, nam similitudo omnib; in
rebus satieta est mater, id fieri poterit si
non similiter semper ingrediamur in argu-
mentationem, nam aliquando epichirema-
te, aliquando inductione aliove utemur ge-
nere, deinde ipsam argumentationem non
semper a propositione incipiemus, aliquan-
do ut diximus a complexione, ut Epicuri
illud Mors nihil ad nos. nam quod est dis-
solutum, sensu caret, quod autem sensu ca-
ret, nihil ad nos Tritior autem apud poetas
& oratores hic usus est q̄ ut pluribus docere
re necesse sit. Enthymema certe, ut diximus
ex contrarijs acutissimum, ac per interro-
gationē, ut cur damnas. quam nō accusas?
& si bene meritam ais, cur male mereri asse-
ris: quādoq; ex cōsequentibus, ut pro Lis-
gario Cicero causa tum dubia, quod erat
aliquid in utraq; parte. qd̄ probari posset, &
nūc melior quā etiā Dī adiuuerūt, ita apud
poetas cōtrarijs, ut Virgilianū illud Hoc
pietatis honos, sic nos in scepra reponis:
Brevissime collectū, et Horatianū illud. An
vigilare metu exanimem, noctesq; diesq;

Formidare malos fures, incendia seruos, ne
te compilent fugientes. hoc iuuat.

De inductione.

Inductio

Inductionem in arte differendi qualem
esse oporteat diximus, quare paucis de ea
dem hic loquemur. Est igitur, ut inquit Ci
cero inductio, quæ rebus nō dubijs capiat
assensionem eius quicumq; instituta est, qui
bus assensionibus facit, ut illi dubia quædā
res propter similitudinem earum rerum, q
bus assensit probetur, alij sic. Inductio est
oratio per quā sit a particularib⁹ ad uniuersa
lia progressio hoc modo. Si in regendis na
uibus nō sorte, sed arte legitur gubernator,
si in regendis equis auriga non sortis euē
tus, sed cōmendatione artis assumitur, si in
administranda repu. non fors principem fa
cit, sed regēdi peritia, similiaq; in plurimis
conquiruntur, quibus inferitur & in omni
quoq; re, quam quisq; regi atq; administra
ri prudenter uolet non sorte, sed arte recto
rem ei accōmodat. Sæpe autem multorū
collectio particularium quiddam particu
lare demonstrat, si quis dicat, si neq; nauī
bus, neq; curribus, neq; agris sorte præfici
tur, ne reb⁹ quidem publicis rectores sorte
eligēdi

eligendi sunt, quod argumētationis genus maxime solet esse probabile, licet aliquando a ueritate inductio aberret, ut hoc, qui scit canere cantor est, qui luctari luctator, qui ædificare ædificator, quibus multis similitudine collectis inferri potest, qui scit igitur malum, malus est, quod neutiquam uerum, ita fit ut hoc genus argumentandi tripartitum sit. Nam prima pars ex similitudine constat una, pluribusue, altera ex eo, quod concedi uolumus, cuius causa similitudines adhibite sunt. Tertia ex complexione, quæ aut confirmat cōfessionem, aut quod ex ea cōficiatur ostendit. Ex inductione, ut iam dictum sepius est, nascuntur exemplum & similitudo. Est autem exemplum rei gestæ, *Exemplū* aut ut gestæ utilis ad persuadendum id, quod intenderis cōmemoratio, quod tum ex toto, tum ex parte simile esse debet. Simile ut iure occisus est Saturninus sicut Grachi. Dissimile Brutus occidit liberos proditorem molientes. Manlius diritorem filij morte mulctauit. Contrarium Marcellus ornamenta Syracusanis hostibus restituit. Verres eadem abstulit socijs, a maioribus ad minora, & a minoribus ad maiora ducuntur argumenta. Si propter matrimonia uiolata urbes euersæ sunt, quid fieri adultero

par est: Tibicines cum ab urbe discessissent publice reuocati sunt, quanto magis principes ciuitatis, & bene de repu. meriti, cum inuidiæ cesserint ab exilio reducendi: Ad reprehendendum ualent, ut pro Milone Cicero negant lucem intueri fas esse ei, qui a se hominem occisum esse fateatur, in qua tãdem urbe hi homines stultissimi disputant nempe in ea, quæ primum iudicium de capite uidit. M. Horatij fortissimi uiri, qui nõ dũ libera ciuitate, tamen a Po. Ro. comitijs liberatus est cum sua manu foretem esse interfectam fateretur. A minore ad maius, ut occidi non spurium Melium, qui annona leuãda, iacturisque rei familiaris, quia nimis amplecti plebem uidebatur, in suspitiõem incidit regni affectati. Sequitur similitudo quæ exempli proximas uires habet, huius binæ sunt species, una quæ parabole a græcis dicitur, quam Cicero collatione uocat, altera icon, quæ imago. Parabole, ut p. Murena, quod si ex portu soluentibus, qui iã in portum ex alto inuehuntur prædicere summo studio solent, & tempestatum ratione & prædonum, & locorum, quod natura affert, ut ijs faueamus, qui eadem pericula, quibus nos persuncti sumus ingrediantur, quo tandem me animo esse oportet

oportet, prope iam ex magna iactatione terram uidentem, in hunc cui uideo, maximas tempestates esse subeundas. Verum talia argumentandi genera in oratione soluta rariuscule adhibentur, apud poetas frequenter, quae sane notiora sunt, quam ut a me referri necesse putem, sicut icon, in quo exprimitur rerum, aut personarum imago, ut Sic oculos, sic ille manus, sic ora gerebat, & Cassij illud. Quis istam faciem Limpidi senis torquet, & in Pilonem. Non enim color nos iste seruilis, non pilosae genae. non dentes putidi deceperunt, oculi, supercilia, frons, uultus denique totus, qui sermo quidem tacitus mentis est, hic in fraudem homines impulit, hic eos, quibus erat ignotus decepit, sefellit, induxit, pauci ista tua lutulenta uicia nouimus, pauci tarditatem ingenij stuporem, debilitatemque linguarum. Item si dicas animum excolendum similitudine utaris terrae, quae neglecta sentes, ac dumos, culta fructus creat, aut si ad curam reipublicae, hortensis, ostendas apes, & formicas, quae non modo mutant, sed etiam parua animalia, in commune ne tamen laborare ex hoc genere est illud Ciceronis, ut corpora nostra sine mercede ita sine lege ciuitas suis partibus, ut neruis, ac sanguine, et membris uti non possit, ac ut humani

corpōris pro Cluentio , ita pro Cornelio equorum, pro Archia saxorum quoq; usus similitudine. Illa uero propiora, ut remiges sine gubernatore, sic milites sine imperatore nihil ualere. Solent tamen fallere similitudines, ideoq; adhibendum in his iudicium, neq; enim ut nauis utilior noua, q̄ uetus, sic laudanda amicitia. Ac de confirmandi ratione iam satis.

Refutatio, siue reprehensio est per quam argumentando aduersariorum confirmatio diluitur, aut infirmatur, aut alleuiatur, hæc eodem inuentionis fonte utitur, quo confirmatio. Propterea quod quibus ex locis res confirmari potest, n̄sdem etiam potest infirmari, neq; etiam cætera absimilia, nisi q̄ confirmatio simplicior, quod proponatur uno modo, sed uarie dissoluitur, cum accusatori satisficit, aut suadenti, aut uisuperanti, negatur, defenditur, transfertur, excusatur, deprecatur, minuitur, auertitur, despicitur, deridetur, quare & clamosa fere actio ē. aut igit̄ totū negādū est, qd̄ in argumentatiōe aduersarius sūperit. si fictū, aut falsū esse possis dicere, aut redarguēdo ea, q̄ p̄ uerissimilibus sūt. Primū dubia sūpta esse pro certis, deinde etiam in perspicue falsis eadem posse dici, tum ex hjs, quæ sumpserit
non

non effici, quæ uelit. Accedere autem oportet ad singula, sic uniuersa franguntur. Cōmemoranda sunt etiam exempla, quibus simili disputatione creditum non sit, conquirenda conditio communis periculi, si in ingenijs hominum criminoforum sit exposita uita innocentium. Istud inquit Quintilianus adijciendum, ne ijs quidem consentire me, qui semper argumenta sermone puro, & dilucido, & distinctio. Cæterum minime lauto, ornatoque putant esse dicenda. Nãque ea distincta quidem, ac perspicua debere esse confiteor. In rebus uero minoribus etiam sermone, ac uerbis, quæ maxime proprijs, & ex usu. At si maior erit materia nullum ornamentum ijs, qui modo non obscuret subtrahendum puro. Nam & sepe plurimum lucis affert ipsa translatio, quoque quid natura magis asperum hoc condiendum est pluribus uoluptatibus, quæ multum ad audientis fidem faciendam adiuuant, ut cum Cicerone. Silent leges inter arma inquit, & gladium ab ipsis porrigi legibus, ubi modus is tamen habendus ut ornamento sint, non impedimento, post refutationem sequitur conclusio.

De conclusione

Conclusio, quam alij perorationem, alij
I 5 cumulum

cumulum uocant, est exitus, & totius orati
onis terminatio. Eius duę sunt species, una
quę in affectibus est posita, ut ea aut ptur
bentur animi, aut pacentur, ac leniantur, &
si ita affectu ante sunt, ut augeat eorum mo
tus, aut sedet oratio. Hanc partem sunt qui
amplificationem uocent, altera uero specis
es in rerum repetitione, & congregatione
quę a gręcis anacephalæosis, a nostris enu
meratio nominatur, q̄ decurrendum sit p
capita, non immorandum, quoniam tum
nō tam enumeratio. q̄ quasi altera dici po
tuerit oratio. Est igitur conclusioni cum ex
ordio cōmune, conciliare sibi, auertere ab
aduersario iudicem, concitare affectus, &
cōponere, breuissimeq; p̄cipi potest, ut to
tas causę suę uires orator ponat ante ocu
los, & cum uiderit quidpiam inuidiosum,
favorabile, inuisum, miserabile, aut in
reb⁹ esse, aut uideri posse, dicat ea, quę si iu
dex esse ipse maxime moueretur. Augēdi
igitur, mouendiue affectus proprius est in
perorando locus, et in ipso orationis curs
su. Declinationes ad amplificandum
dantur, aut confirmata re aliqua, aut
reprehensa. Est igitur amplificatio gra
uior quędam affirmatio, quę motu as
nimorum

animorum concilet in dicendo fidem, ea
& uerborum genere conficitur, & rerum
uerba ponenda sunt, quæ uim habeant illu
strandæ, nec abusu sunt abhorrentia, graui
plena, sonantia, iuncta, facta, cognominata
non uulgaria, superlata, in primis quæ nec
in singulis uerbis, sed in continentibus
soluta, quæ dicuntur sine coniunctione, ut
plura uideantur, augent etiam relata ad
idem uerba, iterata, duplicata, & ea, quæ
ascendunt gradatim ab humilioribus uer
bis ad superiora, uelut supra de amplifi
candi generibus diximus, omninoq; sem
per quasi naturalis, & non explanata oratio
sed grauib; reserua uerbis ad augendum
accommodatior, quæ in tertia gramma
tices parte a nobis ostensa sunt. Hæc igitur
in uerbis inquam, quibus actio uocis,
et gestus congruens, et apta ad animos per
mouendos accommodata est. At quoniam
uidentur tam sensus, quæ uerba perabsurda
cum grauiora sunt, quæ causa diligenter fere
quid quæq; deceat iudicandum est. Rerum
amplificatio sumitur ex eis locis, qui ad fi
dem faciendam expositi sunt, maximæq;
diffinitiones ualent conglobatæ, & conse
quentium frequentatio, & contrariorum, &
dissimilitudinum, & inter se pugnantium
rerum

erum conflictio, & causæ, ea quæ sunt de
caulis orta, maxime & dissimilitudines, &
exempla, siçtè etiam personæ, mutæ deniq;
loquantur, ut ipse Cicero rempu. in Catil
linam inducit, omninoq; sunt ea adhiben
da, si causa patitur, quæ habentur magna,
quorum duplex genus. Alia nanq; magna
natura uidentur, alia usu, natura ut cęlestia
ut diuina, ut ea quorum obscuræ causæ, ut
in terris, mundoq; admirabilia, ad augen
dumq; omnia suppetunt, quę uidentur ho
minibus aut prodesse, aut obesse uehemen
tius, quorum tria sunt ad amplificandum
genera, nam aut caritate mouentur homi
nes, ut diuorum, sanctorumq; ut patriæ, ut
parentum, aut amore, ut fratrum, ut coniu
gum, ut liberorum, ut familiarum, aut hos
nestate, ut uirtutum, maximeq; earũ, quæ
ad coniunctionem hominum, & liberalita
tem ualent, inde cohortationes sumuntur
ad ea retinenda, & in eos, a quibus ea uio
lata sunt odia incitantur, & miseratio nasc
citur. Proprius est augendi locus de amiss
is, aut amittendi periculo, in alienis enim
malis quid possit nobis obuẽire ac nostris
animo uolutamus, itaq; in quibus malis
sit, futurusue sit breuiter exprimat, nihil
enim celerius, ut Apollonius Rhodius in
quiebat

Inquiebat Arescit lachryma in alienis præ
sertim malis, nec quicquam in amplificati
one nimis enucleandum, minuta enim est
omnis diligentia, conclusio quidem gran
dia requirit, diligentia uero iudicium. In
eis porro causis, quæ ad delectationem ex
ornantur, ut generis demonstratiui ñ loci
tractandi sunt, qui mouere hominis expec
tationem possunt, admirationem, uolupta
tatem. In cõhortationibus autem, ut in ge
nere fere deliberatiuo enumerationes, et ex
empla ualēt plurimum. In iudicijs accusa
tori fere, quæ ad iracūdiam reo, plurimūq;
ad misericordiam pertinent, nonnunquā
tamen accusator misericordiam mouere
debet, & defensor iracūdiam. Enumeratio
nonnunquam laudatori, suasori non sæpe
accusatori sæpius q̄ reo necessaria, idq; cū
aut memoriæ diffidas eorum apud quos
agas, uel interuallo temporis, uel longitu
dine orationis, aut frequentatis firmamen
tis orationis, & breuiter expositis, sed erit
in enumeratione uitandum, ne ostentatio
memorię suscepta uideatur esse puerilis, id
effugiet, qui nō omnia minima repetet, sed
breuiter singula attingens ipsa rerum pon
dera cõprehendet. Ac de cõclusionē hęc sa
tis hoc tēpore dixisse arbitramur, præcipuū
&

& oratorem & magistrum dicendi secuti
Ciceronem, quæ ut exordium orationis
totius caput artificiosissimum est, ita terminus
conclusio, quæ duæ partes tantum ad
persuadendum, mouendumq; ualent, ut
solæ quandoq; apud græcos suspectissimæ
habitæ fuerint, adeo ut ad concionem in-
grediente oratori præconis uoce inhiberet-
tur, ne prohæmio, ac conclusione uteretur
non alia certe de causa, q̄ quod his binis or-
ationis partibus animis audientium ab
oratoribus aliquando tenebræ offunderē-
tur, nec satis quid uerum esse possent discer-
nere, ut eis facile de manibus causæ eriperē-
tur. Deniq; cum de oratoris, rhetoricesq;
instrumēto satis locuti nobis esse uideamur
ne quidem rhetorices, alia sunt nobis mu-
nera omittēda. Ac de historia primo mox
reliqua prosequemur.

*De scribenda historia, quidq; in ea po-
steris tradenda præcipuum sit.*

Hystoriæ nomē apud græcos latius patet,
quā hodie capi fere solet ab oib⁹, quicquid
enim uere, grauiusq; explicatur, ea plane
uocem fortiri consueuit. inde Aristoteles
statim in ipso de anima uoluminis primis
principio, quæ de anima disputaturus ap-
pellat hystoriam, quod nos hoc tempore
sequēdum

sequendum non ducimus. At rerum gesta
rum, & memoriae ueteris ordinem cuncta
rum ciuitatum, imperiosorumque populorum
clarorumque famam uirorum, rerumque illu
strium, ut habuerunt expositionem poster
isque traditionem historiam uolumus intel
ligi, quod non modo scitu pulchrum, sed
etiam bene instituto, liberaliterque educato
necessarium esse ducimus. Nescire siquidem
quid antequam natus sis acciderit, id est se
per esse puerum. Quid enim est aetas homi
nis, nisi memoria rerum ueterum cum no
stra aetate contextus, ob eamque rem oratio
ni in republica uniuscuiusque sua, authorita
tem, & delectationem procreat historia.

Commemoratio enim antiquitatis, exem
plorumque prolatio summa cum delectatio
ne, et exultationem egregiam orationi
affert, et fidem. Quid igitur in tradenda po
steris historia, praecipue expediat conser
uari, haud quaquam satis potest definiri, ma
gnos siquidem, et inter se diuersos ea res ha
bet authores. Prisci namque Romanae scrip
tores historiae satis esse putauerunt, men
dacem non esse, quibus historia annales
propemodum erant, idque custodierunt
memoriae publicae retinendae causa Ro
mani ab Romanarum rerum initio usque
ad

initio usq; ad. P. Mutium pontificem ma-
ximum, ut res omnes annorum singulorū
literis mandaret pontifex maximus, ppo-
nebatq; tabulam domi inquit Cicero, ut
potestas esset populo cognoscēdi, quod i-
gnorare inqt, quæ res gestæ antecessissent,
nil aliud esse, q̄ perpetuo puerascere arbitra-
rentur, & hi annales maximi nominaban-
tur. Posterī autem, ut hodie chronica uoci-
citarunt, hanc similitudinem scribendi secu-
ti sunt multi, qui nullas in dicendo uenes-
res aucupati suis habuerunt, tempora. ho-
mines. loca. resq; gestas ostendere, & perin-
de tales apud græcos Pherecydes Hellani-
cus. Acesilas, aliq; permulti, quales apud
Romanos Cato, & pictor Fabius, & Piso
fuisse perhibentur, qui necdum quibus res
his ornaretur oratio tenuerunt. Modo es-
nim quæ uellent exprimerent, & quid dice-
rent intelligeretur, unam dicendi esse laudē
putauerunt breuitatem, quod ut Cicero p-
bat. ita etiam hac uirtute. Cæsar̄is commē-
tarios esse ostendit insignes, quandoquidē
nudi sunt inquit, & aperti recte. & uenusti
omni ornatu orationis, tanquam ueste de-
tracta, nam subiicit statim, nihil est enim in
historia demū pura, & illustri breuitate dul-
cius, hac uirtute Crispus Salustius mirabilis
censetur

cēsetur historicus, quos memorauī priscos
Romanorum, qui secuti sunt sese aliquan-
tum erexerūt. maioremq; orationi sonum
addiderunt, ut antipater Crassi familiaris.
Græcos uero iam dictos secuti sunt homi-
nes facundissimi Herodotus, & Thucydīs
des, iudicio tamen dissimili. nam Thucydīs
des grandescere oratione breui, tacūdia cū
cōta complecti. A uero nō abesse optimum
in scribenda iudicat historia quando id po-
tissimum consecatur. Contra uero Hero-
dotus omnes dicendi lepores aucupatur,
nec turpe putat historię fabulas inserere, si-
cut ne quidem Theopompus, quo legens
tium menibus iucundior illabatur, sibiq;
hominum plausus admoueat. Oblectatio-
nem ergo summam in scribēda ratus est hi-
storia, sicut præcipuum alijs se, ac suos laudi-
bus efferre censuerunt. Nam ut Cicerō in-
quit ipsę familię suę quasi ornamenta ser-
uabant, & ad usum si quis eiusdem generis
occidisset, & ad memoriam laudum dome-
sticarum, & ad illustrandam nobilitatem su-
am, q̄q̄ his laudationibus historia rerum
nostrarum est facta mēdosior. Multa enim
scripta sunt in eis, quę facta non sunt falsi
triumphi plures consulatus. Genera etiam
falsa, et ad plebem transitiones cū homines
K humiliores

humiliores in alienum eiusdē nominis infū-
derentur genus. Alij uicissim, ita argutum
dicendi genus probarunt in historia, ut et-
iam ementiri sibi concesserint, quo aliquid
dicere possint argutius, quemadmodū Cli-
tarchus, & Stratocles de Themistocle con-
sulerunt. Nam quem Thucydides, qui As-
theniensis erat, & summo loco natus, & sū-
musq; uir, & paulo ætate posterior tātum
mortuum scripsit, & in Attica clam humas-
tum, addidit fuisse suspitiōem ueneno sibi
mortem consciuisse. Hunc aiunt tauro im-
molato, & eius potō sanguine mortuū cō-
cidisse. Cur id: nempe q̄ mors illa uulgaris
nullum ornatum admittebat, & rationis
mentes nōn ita percellebat, ut illa, quæ tra-
gicorum more gemitus poterat excitare.
Alij insuper dominari in historia eruditum
dicēdi genus putauerūt, ut Timæus Quis-
pe, qui rerum copia, & sententiarum uarie-
tate fuit abundantissimus. Alij cōmoniti-
nes præcipuum sibi locum defendere in his-
toria censuerunt, ut Valerius Maximus
omni hominum generi. Frontinis uero
militariibus dumtaxat uiris, uarijs, ac mul-
tiplicibus historiā exemplis & commo-
nitionibus refererunt, nec quicquam aliud,

aliud nisi id unum modo moluntur. ut Plinius naturæ uarietatum immensa rerum cognitione conatus est explicare. Alij alia scribentes uarijs historijs, quæ dicerent cuncta perfundere, pulcherrimum putauerunt ut geographiam scribens Strabo ipsam historijs, & luculentissima uarietate illustrauit.

Quam uaria fuerint historiam scribentium iudicia, hæcenus satis fuerit ostendisse.

Quid uero nos sequendum esse ducamus, non uerebimur subiicere Cicero nisi potissimum astipulati, & quem in omni prorsus dicendi genere, sequemur. Is igitur primam inquit quis nescit esse historiarum legem, ne quid falli dicere audeat, deinde nequid ueri tacere audeat, nequa suspitio gratiæ sit in scribendo, nequa similitudo, hæc scilicet fundamenta nota sunt omnibus, ipsa uero exedificatio posita est in rebus et uerbis, rerum ratio ordinem temporum desiderat, regionum descriptionem, in rebus magnis, memoriaque dignis consilia primum, deinde acta, postea euentus expectantur, & de consilijs significari, quid scriptor probet, & in rebus gestis declarati non solum quid actum, aut dictum sit sed etiã quo consilio, & cū de euentu dicatur

K 2 ut causæ

ut causæ explicentur omnes, uel casus, uel prudentiæ uel temeritatis, hominumq; ipsorum non solum res gestæ, sed etiam qui fama, ac nomine excellat, de cuiusq; natura atq; uita. Expectationibus promittendo tenetur auditor, nihil enim magis mulcet auditore, lectoremue, q̄ ut noua aliqua, & exitus magnos fore intelligat, quod nulla humanum genus res æque moueat, ac cognitio a qua rerum obscuritate aliquando dimouemur, nō sine tamen magno intelligendi desiderio, eo igitur magis oblectat historia, quo nobis apertior accedit, & perinde eam solemus ad extremum usq; persequi, citra prorsus omnem molestiam prætermissa repetimus, inchoata persequimur, quin & homines infirma fortuna nulla spe rerū gerendarum opifices, deniq; ipsis delectantur historia, uel etiam confecti senectute, famem, sitim, frigus, æstum, labores tolerant omnes, res gestas audiendi, aut legendi auditate allecti. Proinde ut suauis adhuc irrepant omnia, uerborum ratio, & genus orationis esse conuenit fufum, atq; tractum, & cū lenitate quadā eq̄biliter p̄fluēs, sine asperitate, sine forēsib⁹ aculeis, ad poetasq; q̄ ad oratores Cicero historicos, pp̄ius putat accedere, apud q̄s narrat̄ ornate, p̄sonis apta accommodantur.

accommodantur, sæpe regio, aut pugna si-
 gnificanter describitur, ubi doctrina opus
 est aperitur. Nam astrologiæ quandoq; los-
 cūs, quandoq; geometriæ, nec minus alias
 disciplinarum, ideo ut Quintilianus
 inquit, Reprehensi sūt a geometris histori-
 ci, quia magnitudinem insularum satis si-
 gnificari nauigationis ambitu crediderunt
 Recte Quintilianus ut de quadrangulis os-
 tendit, id nos de triquetris figuris ostenda-
 mus, ut Sicilia est, locaq; multa alia. Sine
 igitur binæ triquetræ figuræ, quarum unius
 singula latera quina milia passuum ex-
 pleant, & basis octo. alterius figuræ latera
 quidem tantumdem singula perficiāt, sed
 basis sex. Ambitus certe non idem, si quis
 dem huius est decem, & octo illius autem
 sexdecim, at spatij tantumdem includunt,
 nam cum sit cuius est basis octo perpendi-
 cularis trium, & cuius basis sex quattuor
 milium, & in area dinoscenda triquetræ es-
 t huiusmodi oxygoniæ figuræ dimidium basis
 cum perpendiculari conferat, tantumdem
 efficiet ter quattuor, quantum quater tria
 nempe duodecim. Quod uero eam esse per-
 pendicularem oporteat, ex eis quæ in geo-
 metria tradidimus, cuius potest innotesce-
 re, uelut si in lateribus oxygoniæ triquetræ

figuræ singulis decem ponantur, & tallum
in basi duodecim inueniēda mihi hoc mos
do fuerit perpendicularis, decies in sese cen
tum facit, basis pars dimidia, nempe sex in
sefe triginta sex, id auferatur ex centum, res
liquum erit sexaginta quatuor, cuius quas
drati latus est, octo tantumdem est eius figu
ræ triquetræ perpendiculari, ita ergo. In
singulis lateribus positū est, quinque erit qua
dratū uiginti quinque pars dimidia basis, que
octo quatuor quadratū sexdecim facit, aus
feratur sexdecim ex uiginti quinque, reliquū
est nouem, cuius quadrati latus est trium,
quæ perpendicularis, at cuius basis fuit sex
nam latera iam paria fecimus, ut ipsa quor
que uiginti quinque perficiant. Basis ergo
pars dimidia, quadratum nouem efficiet,
quod ex uiginti quinque ablatum relinquet
sexdecim, cuius quadrati latus est quatu
or, & idem perpendicularis. Hæc in
quam nosse etiam oportere historicum
non iniuria commonuit Quintilianus
grauis, & acutus in primis author. Cæs
terum affectus non leniores modo, sed
etiam acerbiores. Interponuntur etiam cōs
tiones, in quibus Lilius facūdissimus inues
nit, & hortationes in quibus metus abstergent
iræ

iræ suscitantur, & indignationes, consilijs
armantur, in quibus fusa, fluentq; nō tam
contorta, & acris, uibransq; expetitur ora-
tio. Clausulas autem historico conuenire
Demetrius phalereus censet minime circū
ductas, ambitiosasq;, necq; adeo summissas,
sed inter utrumq; temperatas, ut quandam
præ se ferant maiestatem sententiæ. Idem
quoq; iudicat in historia potentissimum, ut
non modo non falsa sit, sed ut plane proba-
bilis esse uideatur. Ac de historia quidem
struenda, quam Pherecides Syrus primus
fertur scripsisse hætenus dictum sit. Nunc
de dialogo pauca subiiciamus.

De dialogo.

Genera orationis inquit Apollonius ad
Scopelianum sunt quinque, philosophum,
historicum, oratorium, & epistolium, &
commentatorium. Primum ex utriuscu-
iusq; sua inquit pignit. nā siue dialogis, siue
perpetua textat oratione dialecticis disputatio-
bus, & perpetuo premit acumine. Docti em̄
q; ita loquunt, et inter doctos uerū querēs
minutius, & scrupulosius sectant oīa, ut ad
liquidū, cōfessumq; perducāt. Ac oratoribus
& aliorum iudicia componēda est oratio,
K 4 sæpiusq;

Sæpiusq; apud omnino imperitos, atq; aliarum certe ignaros litterarum loquendum est, quos nisi & delectatione alligemus, & uiribus trahimus, & nonnunquam turbamus affectibus ipsa, quæ iusta, ac uera sunt tenere non possumus, ut ergo locuples, & speciosa oratoris fuerit eloquentia, ita philosophorum certis, & crebris conclusionibus, & in unam prope formam cadentibus concisa, ut contemptum quandoq; ex humilitate, & ex copia satietatem, in dialogis speciosissimus, idemq; grauissimus author fuerit nobis magister Plato, in perpetua uero oratione acutissimus Aristoteles. Cum ergo Demetrii phalerei sententia sint tria circuitionum, quas periodos uocant greci genera, unum historicum, alterum rhetoricum, tertium disputatorium. hoc ultimum remissius inquit, simpliciusq; utroq; superiorum est, uixq; ut uideri possit esse periodus. Nam quemadmodum carmen, quo laudes clarissimorum uirorum celebrantur, grande & sonorum est, & satyricum, humile, solumq; orationi, & qua inter nos sermocinamur consimile, ut Horatianum illud Ibam forte uia sacra, sicut meus est mos, ita ad oratoris, historiciq; oratione disputatoria distinguitur oratio, ut Ciceronis dialogus de anima

anima. Age iam concedo non esse miseros
qui mortui sunt, quoniam extorsisti, ut fas
terer, qui omnino non essent eos ne miseros
quidem esse posse, ita enim sit, ut in his
uix finem possimus deprehendere. Gaudere
autem dialogum, idem auctor existimat
urbanitate, & prouerbis utq; loquentis p
sonæ proprietatis in primis custodiat.
Ac de dialogo, disputatorioq; sermōe hoc
tempore hæc satis putamus. Ad epistolicū
genus deuenio, quod paucissimi pariter id
genus, carpūmq; attingam.

De genere epistolico.

Epistolam græci a mittendo, literas a li
terarum, hoc est elementorum multitudi
ne nostri uocitarunt, nisi a literis dicantur,
quæ fiunt, cum non ea cura mittuntur, qua
cætera, quæ non ad familiares perferuntur
In tenui, humiliq; scribendi genere hic lo
quendi uersatur modus Demetrii phalerei
sententia. Artemon igitur Aristorelis epi
stolarum interpretes ait, eadem esse epistolas
scribendas ratione, qua & dialogos, quod
dialogi pars altera sit epistola, iure inquit
alii hoc, nō tamen quod oportuit usquequaq;
cōplexus est, pluraq; illis uidentur dialogo

Epistola contineri, imitatur siquidem dia-
logus extemporalem, impræmeditatamq;
orationem. Epistola uero scribitur, ut quo-
dammodo legatur donum, ac manus, te-
nuescq; dialogorum sunt solutiones cuius-
modi epistolis minime conueniunt. Abdis-
tum enim quiddam est in scribendo solus-
tio. Imitatio quoq;, & quasi figuræ cuius-
dam expressio, non tam familiaris in scribē-
do, ac propria, ut in concertatione esse so-
let, ut Platonis illud Vnus, duo, tres, ubi
nam quartus o care Timæe? ut illa Quid
contraxisti frontem. Huiusmodi namq;
locutio, atque imitatio potius conuenit hi-
stioni, q̄ scribentibus epistolas. Morales
autem sententiæ epistolis, dialogiscq; pari-
ter conueniunt, ita ut epistola, ac dialogus
scribentis, loquentiscq; animæ quandam
referant imaginem. Ex omnibus inquit
Demetrius phalereus, ac Dionysius Hali-
carniseus sermonibus est scribentis mores
intueri. At ex nullo tam perspicue, q̄ ex
epistola. Breues autem esse oportere epis-
tolas putant, quod longæ, uerbosioresq;
non epistolæ, sed iam uolumina habenda
sint. quemadmodum Platonis multa. solus-
tior, liberiorq; sit oratio, ambitibus enim
uti, ut si orationem condas ridiculum sit,
ac non

ac non ridiculum modo, uerum etiam in-
gratum, quodq; sanæ mentes auersentur
frequens sit epistola prouerbij, & eis om-
nibus, quæ supra in humili genere memora-
uimus, qualia sunt Salua res est, saltat ses-
nex, osculana pugna, uigilās somniat, sero
sapiunt phryges, apula papyria, uictis,
in fossa canterius, nec non rideo canterium
& non omnibus dormio, & nescis quid se-
rus uesper uehat, & nescis quid distet inter
os, & offam, & summum ius, summa inius-
ria, & nondum omnium dierum solem oc-
cidisse, taliaq; quæ humili omnia congru-
unt orationi. Nec illud omittendum non
locutionem solum, uerum rem certam dis-
ci epistolarem, id quod uidit, & notauit
Aristoteles, qui non hoc ad te inquit scri-
bo, quoniam epistolicum non est. Nam
si quis in epistola sophisticata, uel de rerum
natura scribit, mathematicumue aliquid,
is quidem scribit, non uti epistolam. Mode-
stam siquidem ac prudẽtem epistolam, bre-
uem esse par est, deq; re simplici, nominib9
constare simplicibus. Epistolæ namq; de-
cor, ac uenustas est, ut legentibus obuiæ
gratæ, prudentia refertæ sint, prouerbij
acceptæ, congruæq; de qua agatur ma-
teria, ita sapienter scribi opinantur, quod
in

quod in epistolis utcumque uersu custodit
Horatius, quod epistola sicut proverbium
quiddam commune, ac uulgare sit. Nam
qui decore sententiarum epistolam cupit
implere, non iam inquit Demetrius loquē
tis similitudinem gerit, sed fruētis aliquid
quare in hac parte non defuerunt, qui Sene
cam incesserent, quod disputationes pro e
pistolis habendas esse existimauerit. *Aris
toteles* nimirum demonstrationibus uti
in epistolis, cum docere uult exiguis, sicut
& amplis ciuitatibus benefaciendum esse
inquit. *Dij* in utrisq; æqui. Proinde quādo
quidem gratiæ deæ sint. æquum te utriq;
præbeas, talis propemodum argumenta
tio epistolaris est, quamobrem quoniam
contingit quandoq; ad res publicas, quan
doq; ad reges mittere epistolas sint eiusmo
di literæ aliquanto compriores, grauiores
dignitatiscq; personæ habentes rationem.
Concinna sit inquam epistola, ut memine
rimus tamen nos epistolam scribere, non
librum condere, cuiusmodi ad *Alexandru*
sunt *Aristotelis*, necnon *Platonis* ad *Dio
nysius* familiares. Deniq; ut *Demetrius*, *Dio
nysius*q; arbitrantur duplici genere dicen
di misceatur epistola, gratioso, ac tenui. Ac
de epistola quidem hæcenus. Nunc de
imitatione

imitatione dicendum existimamus.

De imitatione.

De imitatione dicturus, qui sint imitatio-
ne auctores digni, ducere conuenimus
randos, si putarem esse necessarium. At cum
hoc totum sit in iudicio legentis positum,
quod tum prudentia, tum doctrina com-
paratur. Si prudentia scripturus careat ne-
quidem electissimos auctores nouerit imi-
tari, ac si quam superius tradidimus doctri-
nam tenuerit, acri poterit perpendere iudi-
cio quis, & quo loco dignus imitatione ui-
deatur. Modus ergo imitandi hoc tempo-
re dumtaxat nobis aperiendus est, quum uero
sit utilis imitatio tam manifesta est, ut pluri-
bus explicare superuacuum sit. Nam si imita-
ri est se alicui facere persimilem, claris au-
thoribus se efficere consimilem, quum ad id quod
assequi uelis comparandum, expediat quis
non uideret. Imitationem igitur primo esse
conuenit eiusmodi, ut cum aliqua in re fu-
eris imitatus, ipse tua inuentione subdas a-
lia, nec enim inuentum quicquam foret, si
priscis temporibus perpetuo homines nihil
sibi cogitandum existimauissent, & in alie-
nis semper inuentis haesissent. Nunc autem
contra, nulla est ars, nullaque disciplina qua-
lis inuenta est, & perinde ab illa antiquissis-
morum inopia

inopia quasi per manus ad nos perductæ
artes seracissimum nobis campum consti-
tuere, a quo quantum uis possis indispisci,
tibiq; decerpere, nec consilium esse oportet
nostrum, ut unum modo imitemur.
Huius enim uim, melius illius asperitatem
alterius diligentiam, alius iudicium, & ad
huc aliorum alia satius erit imitari, ut nos
bis plurimum bona ponamus ante oculos,
& quod cuiq; loco conueniat aptemus.
Imitamur ergo inuentionem, dispositionem
& elocutionem, quæ prohæmî, quæ nar-
rationis ratio, quæ uis arguendi, quanta in
affectibus omnis generis mouendi soler-
tia, imitabimur inquam, si suppleamus ubi
desit, si concidamus, quod redundabit,
recteq; nos commonet Horatius. Publica
materies, privati iuris erit. Si non circa
uilem, patulumq; moraberis orbem, quod
quomodo id facere conueniat, nos clariss-
imi docebunt authores, nam ut Virgilius
multos imitatus. ita Homerum in primis
græcum, latinum autem Lucretium. Cice-
ro Platonem, atq; Demosthenem. Lice-
bit ergo nobis ipsos hos eloquentissimos
præcipue inspicere. & ad imitandum es-
am sequi uiam, & tanquam duces per om-
ne dicendi genus. Verum de imitatione
hæc

hæc satis. Sequitur exercitatio.

De exercitatione.

Extrinfecus quomodo petenda nobis ad scribendum auxilia sint, imitando diximus nunc quemadmodum ex nobis uis, & copia dicendi comparandi stilo, & exercitati one commonendum. Vocat enim non iniuria. M. Tullius stilum dicendi artificem, quare, & quãdiligentissime, & quamplurimum scribendum est, ita demum profectus dicendi augetur, & examen & ingenij uis non modo non perit, sed multo maxima locupletatur, memoria confirmatio, & rerum copia haberior redditur oratio, sine hac enim exercitatione extemporalis dicendi facultas, inanem tantum loquacitatem dabit, effutientur in labris nata uerba, quorum radices et fundamenta stilo insita erunt a quo solida, & integra tanquam de sacro aliquo deprometur eloquentia, quæ sepe tanquam de perenni fonte emanabit.

Contra uero a quocumque hauriatur ingenio, tanquam pluuia aqua quandoque exarescat necesse est, aut sæculenta, turbidaque hauriatur ut puerilis, ut peruulgata, ut affectata appareat oratio. Proinde res est a Quintiliano commonemur ut sit nel

uel tardus dum diligens filius, quæramus
optima, nec primo sese offerentibus gaude
mus. Adhibeatur iudicium inuentis, dispo
sitione probatis. Habendus enim rerum, uer
borumque delectus, et singulorum examinā
da sunt pondera, postea subeat ratio collo
candi, ratio numerorum, ubi eorum usus
aduenerit habeatur, ac ut diligentius fiat re
petendæ sæpius erunt clausulæ, ita namque ui
res redintegrantur, danda tamen calefcent i
ngenio uela. At quoniam omnibus sua cū
nascuntur placēt, prouidendum fuerit ne
fallant retractante cūcta iudicio, ita namque
Salustius, ita Virgilius scripsisse, pduntur,
eius tamen quod scribas ratione, nam in e
pistola præsertim familiari satis erit perspe
cta rei natura dicas, ita ne quid tibi officiat
Cæterum quo simplicius scriptum fuerit,
eo magis probabitur, eritque a nostro impe
trandum gaudio ne nobis nostra nimis pla
ceant, neue displiceant, nec spectando con
tignationem pauimentum arbitrari debet
mus, inde posse, quod nos iuuet quidpiã
elicere, aut cogitando murmure tanquam
classico nobis ipsis placere, sed qua de re no
bis dicendum, quid poscat res ipsa circum
stantias omnes rintangdo, quid persona de
ceat, quid tempus, atque ita prius nobiscum
meditati

meditati ad scribendum, dicendumue accedemus, ita animi nostri uis & natura initia & quæ sequentur facile suggeret, quod si custodierimus neque cogitatione nimia æstuebimus, neque oblata materia stilo per ea decurremus uelocissimo, ut iure inemendatū sit quicquid ita proijcitur. Fugienda ergo ista mollicies, ac desidia, nec tantum nobis ignoscamus, ut scripta incudi rursus non subiiciamus adijciendo, detrahendo, mutando, ut in arte poetica Horatiana admonitione memorauimus, tumida desicienda, humilia attollenda. luxuriantia compescenda astringendaque sunt. Inordinata digerenda. dissoluta, dissipataque componenda, exultantia coercenda, ubi damnanda fuerint, quæ placuerant, & quæ fugerant reuocanda. Reponantur itaque, quæ scripsimus ne recensita nobis nimium blandientia seducant rationem, atque iudicium, quo ad ea redeamus amore illo deposito seueriore iudicio, alia expungendo, alia immutando, alia transferendo, ut omnia poliat recens ingenij, iudicijque lima. Facultatem uero quantūcumque nobis possimus indispisci cogitatione comparabimus, in qua sine controuersia non iudicium modo, ac iudicij uis magna collocata est, sed etiam facundia. ipsa namque mens

L a cæteris

a cæteris sese reuocans rebus cum id com-
modius fieri potuerit, cum otium maxime
nocturnum est. tum ad cogitandum inten-
tior, euigilantioreq; inuenit. disponit. uerba
connectit, & contextit orationem. ita enim
Galba tradente Cicerone. qui nihil scripsit,
cogitatione sola insignis orator, habitusq;
facundissimus est, unde in tantum surrexit
Demosthenis eloquentia fastigium, nisi a
cogitatione, quæ sane pederetim usu, & ex-
ercitatione augenda est, ideo Menander so-
la cogitatione fabulam complexus comœ-
dia confecta est dicere solebat. Quæsitum a
clarissimis uiris scio quid exercitatiõis cau-
sa potissimum stilo committendum esse uis-
deatur. Plurimi itaq; clarissimiq; authores
monent e græcis in latinum multa esse con-
uertenda, quod cum plurimi, tum ipse Ci-
cero secutus est. Xenophõtis enim œcono-
micon librum adolescens conuertit, necnõ
Arati phænomena carmine. Timæi Plato-
nis partem multo difficillimam, suum ses-
cutus iudicium transtulit, nobilissimamq;
Æschynis in Demosthenem, & Demosthe-
nis in Æschynem orationes, ut quoda-
nam optimum dicendi genus esset nobis
indicaret. Hoc ideo faciendum, quia
ut inquit etiam Quinilianus rerum copia
græci

Græci authores abundant, & plurimum in
eloquentiam contulerunt, & hos transferē-
tibus uerbis uti optimis licet, omnibus es-
nim utimur nostris. Figuras uero illinc du-
xeris, quibus maxime ornatur oratio mul-
tas, ac uarias. Excogitandi etiam necessitas
quædam est, quia plerumq; a græcis Ro-
mana dissentiunt, ut nos quoq; in arte pœ-
tica indicauimus. Sunt qui putent uersus
latinos elegantissimos in solutam orationē
conuertendos, sensusq; eosdem alijs reddē-
dos uerbis. Alij potissimum circa difficul-
tatem exercendam eloquentiam, quod si
obteneri possit, ut apte dicatur, longe utilis-
simum est in ea potissimum parte, & uis in-
genij, & eloquentia cognoscitur, inde facul-
tas innascitur ad quæcunq; alia facilia tere-
ti uolubilitate referenda. At non aliena
modo transferre, sed etiam nostra plurimis
modis tractare profuerit, nec nostra mo-
do, sed etiam aliena, ita theses anteq̄ ad hy-
potheses ueniamus poterimus, nec non re-
liqua, quæ in præexercitamentis, tum
Hermogenes, tum Libanius tradidit &
Aphthonius. Aliquando historia, ali-
quando dialogis, quandoque epistolis
longius aliquid explicantibus gestiendum

gestiendum, lustrandumque est. Verum
ut in hac parte pro loco satis
multa, ita de eloquen-
tia plura
subijcienda esse
non existis-
mam.



T E Λ Θ.

QVINTILIA

NVS DE INSTRVMENTIS

to oratoris.



HÆC SVNT
quæ me redditur
rum promiseram
instrumenta, non
artis, ut quidã pu
tauerūt, sed ipsius
oratoris, hæc ars
ma habere ad ma
num, horum scien

tia debet esse succinctus, accedente uerborum
figurarumq; facili copia, & inuentionis ras
tione, & disponendi usu, & memorię firmis
tate, & actionis gratia. Sed plurimū ex ijs
ualet animi præstãtia, quam nec metus siã
gat, nec acclamatio terreat, nec audientium
authoritas ultra debitã reuerentiã tardet. Nã
ut abominãda sunt contraria ijs uitia cons
fidentia, temeritatis, improbitatis, arrogã
tia, ita citra constantiam, fiduciam, fortitudi
nem, nihil ars. nihil studium, nihil pfectio

L 3 ipse

ipse profuerit, ut si des arma timidus, & imbellibus, inuitus me hercule dico, quoniã & aliter accipi potest, ipsam uerecundiam, uitium quidem, sed amabile, & quæ uirtutes facillime generet, esse interim aduersã, multisq; in causa fuisse, ut bona ingenij, studijq; in lucem non prolata situ quodam secreti consumerentur. Sciat autem, si quis hæc forte minus adhuc perit⁹ distinguendi uim cuiusq; uerbi leget, non probitatem a me reprehendi, sed uerecundiam, quæ est timor quidam reducens animum ab ijs, quæ facienda sunt. Vnde confusio, & coepti poenitentia, & subitum silentium. Quis porro dubitet uitij ascribere affectum, propter quæ facere honeste pudet. Neq; ego rursus nolo eum, qui sit dicturus, & sollicitum surgere, & colorem mutare, & periculum intelligere, quæ si non accident, etiam simulada erunt, sed intellectus hic sit operis non met⁹, moueamurq; non concidamus. Optima est autem emendatio uerecundiæ fiducia, etiam quælibet imbecilla frons magna conscientia sustinetur. Sunt et naturalia ut supra dixi, quæ tamen & cura iuuantur instrumenta, uox, latus, decor, quæ quidem tantum ualent, ut frequenter famam ingenij faciant

faciant. Habuit oratores ætas nostra copiosiores, sed cum diceret, eminere inter æquales Trachalus uidebatur, ea corporis sublimitas erat, is ardor oculorum, frontis authoritas, gestus, præstantia, uox quidem, non, ut Cicero desyderat, pene tragœdorū sed super omnes quos ego quidem audierim, tragœdos. Certe cum in basilica Iulia diceret primo tribunali, quatuor autem iudicia, ut moris est, cogèrentur, atq; omnia clamoribus fremerent, & auditum eum, & intellectum, & quod agentibus cæteris contumeliosissimum fuit, laudatum quoq; ex quatuor tribunalibus memini, sed hoc uotum est, & rara foelicitas, quæ si non adsit, sane sufficiat ab ijs, quibus quis dicat audiri talis esse debet orator, & hæc scire.

Necessariam oratori cognitionem historiarum.

IN PRIMIS uero abundare debet orator exemplorum copia, tum ueterum tum etiam nouorum, adeo, ut non ea modo, quæ conscripta sunt historijs, aut sermonibus, uelut per manus tradita, quæque quotidie aguntur, debeat nosse, uerum et ea quidem, quæ sunt a clarioribus

poetis ficta negligere. Nam illa quidem priora aut testimoniorum, aut etiam iudicatorum obtinēt locum, sed hęc quoq; aut uetustatis fide tuta sunt, ab hominibus magnis præceptorum loco ficta creduntur. Sciat ergo quamplurima, unde etiam senibus⁹ authoritas maior est, quod plura nosse, & uidisse creduntur, quod Homerus frequentissime testatur, sed non est expectanda ultima ætas, cum studia præsent, ut quantum ad cognitionem pertinet rerum, etiã præteritis seculis uixisse uideamur.

Quod sit incipiendi causas agere tēpus.

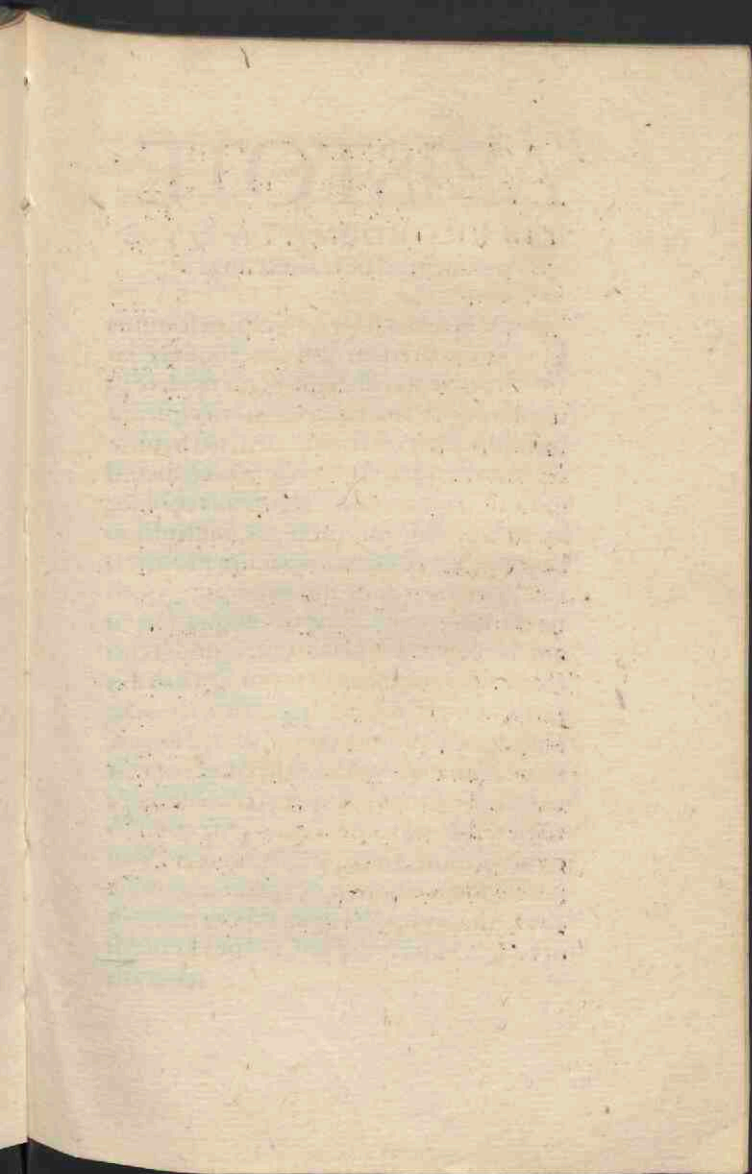
AGENDI autem initium sine dubio secūdum uires cuiusq; sumendum est, neq; ego annos definiam, cum Demosthenem puerum admodum actiōes populares habuisse. manifestum sit. Caluus Cæsar, Polilio, Matius ante quæstoriam omnes ætatē grauissima iudicia susceperint, pretextatos egisse quosdam sit tradit. Cæsar Augustus duodecim natus annos Auia pro rostris laudauit. Modus mihi uidetur quidam tenendus, ut neq; præpropere distringatur immatura frons, & quicquid est, illud adhuc acerbum proferatur, nam inde et cons
temptus

contemptus operis innascitur, & fundamenta iaciunt impudenter, & quod est ubique perniciosissimum, praeuenit uires fiducia, nec rursus differendum est tirocinium in senectam, nam quotidie metus crescit, maiusque fit semper quod aufuri sumus, & dum deliberamus quando incipiendum sit, incipere iam seruum est, Quare fructum studiose uiridem, & adhuc dulcem, promitti decet, dum & uenia, & spes est, & paratus fauor, & audere non dedecet, & siquid desit operi supplet aetas, & si qua dicta sunt iuueniliter, pro indole accipiuntur, ut totus ille Ciceronis, pro Sexto Roscio locus. Quid enim tam commune, quam spiritus niuis, terra mortuus, mare fluctuantibus, litus cietis: quae cum sex & uiginti natus annos summo audientium clamoribus dixerit, deseruisse tempore, & annis liquata iam senior idem fatetur, & hercule quantumlibet secreta studia contulerint est tamen proprius quidem fori profectus, alia lux, alia ueri discriminis facies, plusque, si se pares uis sine doctrina, quam citra uisum doctrina ualeat. Ideoque nonnulli senes in schola facti suspent nouitate cum in iudicia uenerunt, & omnia suis exercitationibus similia desiderant, at illic & iudex tacet, & aduersarius obstreperit, & nihil temere dictum perit, & siquid tibi ipse sumas, probandum est, & laborata, congestaque

L 5 dierum,

dierum, ac noctium studio actionē a qua
defecit, & omisso, magna semper flandit
more in quibusdam causis loquendum est,
quod illi disertis minime sciunt. Itaque non
nullos reperies, qui sibi eloquentiores uis
deantur, quam ut causas agant. Cæterum
illum, quem iuuenem, tenerisque adhuc uiris
bus nitentem in forum deduximus, & inci
pere, quam maxime facili, ac fauorabili cau
sa uelim, uti catuli ferarum molliore præda
saginantur, & non utique ab hoc initio con
tinuare operam, & ingenio adhuc alendo
callum inducere, sed etiam scientem quid
sit iam pugna, & in quam rem studendum
sit, refici, atque renouari. Sic & tirocinij mes
tum, dum facilius est audere, transierit, nec
audendi facilitatem usque ad contemptum os
peris adduxerit. Vt est & hac ratione M.
Tullius, et cum iam clarum meruisset inter
patronos, qui tunc erant, nomen, in Asiā
nauigauit, sequens, & aliis sine dubio eloquen
tiæ, ac sapientiæ magistris, sed præcipue ta
men Apollonio Moloni quæ Romæ quoque
audierat. Rhodi rursus reformandum, ac ue
lut recoquendum dedit. Tum dignum os
perpretinim tenuit, cum inter se cōs
gruunt præcepta, & experimēta.

F I N I S



ARISTOTE

LIS PROBLEMATATA QVÆ
pertinent ad litterarum studia.

CVR alios si legere cœperit somnus occupat etiam nolentes, alios uigilare uolentes liber susceptus reddere p̄ uigiles potest, an in quibus motus spirituales sunt, scilicet ob frigiditatem uel naturæ uel materiæ melancholicæ, qua excrementū spiritale crudum causa frigiditatis consistit his cum intelligentia mouetur, insistentisq; ad licui intelligere nequit, repellitur motus aliter, qui refrigerandi uim habet, itaq; potius dormire incipiunt, at ubi aliqua in re suam intelligentiam firmarunt. Quod lectio facere solet, nimirum a motu spiritali illo mouentur, cū nihil sit. quod eum repellat. itaq; dormire non possunt, quorū autem secundum naturam habitus est. eorum uirtus intelligēdi cum aliqua in re cōsistit, nec uarie se dispergit, cetera quoq; sita eo in loco herēt, quorum requies somnus est. Vbi autem mens cōstiterit, & quasi fatigata succubuerit, caput aggrauat, utpote quæ sita in eo sit, somnūq; inducit, at cum secundū naturam

naturam animus noster agitur, nullo tū
somnia premitur. Tum enim maxime ui
uit, uigilantia autem, quāsonus, causa potius
est, cur uiuere ualeamus.

Cur contentiosa disputatio ingenia ex
ercere possit. An q̄ in eo disputandi genere
accidit, ut crebro quis aut uincat, aut uin
catur, protinus ergo contentiosus hinc ho
mo redditur, quando uel uincendo p̄ lætia
tiam magis, magisq; adducitur, ut in contē
dendo perseueret, uel uictus enititur, ut qd̄
amisit, recuperet. Quod idem uel in ceteris
certandi generibus euenit. Quamobrem
sepe inter pugnandum, quanq̄ quis inferis
or est, tamen cessare minime patitur.

Cur homines in orando exemplis, & fa
bulis potius gaudent, q̄ commētis an gau
dent, quia & discunt, & celeriter discunt.
atqui p̄ exempla, & fabulas facilius discit.
Sunt enim quæ explorata habeantur, et par
ticularia sint. Ratio autem commentandi
demonstratio ex uniuersalibus est, quæ mi
nus, quam partes nouimus, ad hæc nōs cre
dere magis solemus, quæ plurium testimo
nio confirmantur, exempla autem & fabel
læ testimoniorum speciem gerunt, fides au
tem prefacilis est, quam testimoniū fecerit,
addit

additur, q̄ uerissime quisq̄ libentius disesse
exemplum autem, & labellæ rem non nisi
similem docent.

Cur oratorem, imperatorē, & mercato
rem callidum appellare solemus, tibicinē,
histrionem hoc appellare nomine non so
lemus. an q̄ illorum facultas sine cupidita
te est, nititur enim tātummodo ad oblectas
tionem, horum autem conatus omnis ad
plus acquirendum sibi contendit, bonus
enim orator, & imperator, & mercator est,
qui plus sibi acquirere potest, calliditas au
tem in acquirendo maxime sita est.

Cur hominem philosophum differre ab
oratore putemus. An q̄ alter quid nam
iustitia sit, cogitat, alter qui iniustus sit ali
quis spectat, et alter qualis nam tyrannicus
tenor sit. alter tyrannum quempiam esse a
nimaduertit.

Cur in ijs studijs, quæ aliqui sibi deleges
rint, q̄q̄ interdum prauis, libentius tamen,
q̄ in honestioribus uersantur, uerbi gratia,
præstigiatorum aut mimum, aut tibicinē
se potius esse, quam astronomum, aut ora
torem uelit, qui hæc sibi delegerit, an uolūt
quidem nonnulli res honestissimas tractas
re, sed quoniam minus sibi confidūt posse
efficere, ideo non ita agunt. an q̄ rē in qua
sele

sele quisq̄ posse præstare arbitrat̄ur, eã deligit sibi, quam autem deligit, eidem operã dat illi subsequens partem diei maximam ut seipse uincat, seq̄ sit præstantior. Quia etiam quæ principio aliqui sibi delegerint quibusq̄ insueuerint. in ijs ne iudicare quidem possunt, quid nã melius sit. Animus enim eorum corruptus iam est, p̄pter prauas delectationes.

Cur in disputationibus contentio sit, nugatio nunquam incidat. An q̄ apparens syllogismus. idest ratiocinatio est, ratiocinatio autem in paucis continetur, quinetisã trãsi proluxius agatur, interposito tempore paralogismus, idest puerla ratiocinatio inter ea deprehendetur, & reuocare, quod dederit aduersarius poterit.

Quamobrẽ libentius eas hystorias audimus, quæ rẽ unã exponũt, quã quæ plures. An q̄ rebus magis attẽdimus notioribus, easq̄ libẽtius audimus. Notius autẽ est, qd̄ definitũ, unũ itaq̄ finitũ est, plus ra autẽ infinito participãt.

F I N I S.

Erratum in littera. B. pudicitia,
coniuges, germani, parentes.

Argentorati per Henricum Sybold,

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page. The text is too light to transcribe accurately.